

INTERREG
Deutschland
Niederland

Samenwerkingsprogramma 2014-2020

Versie 2.1, 30-11-2015

CCI	2014TC16RFCB023	
Titel	Samenwerkingsprogramma INTERREG V A Deutschland-Nederland	
Versie	2.1	
Eerste jaar	2014	
Laatste jaar	2020	
Subsidiabel vanaf	01-01-2014	
Subsidiabel tot	31-12-2023	
Nummer besluit Commissie	C(2014)8740, C(2015) 8615	
Datum besluit Commissie	17-11-2014, 30-11-2015	
Nummer wijzigingsbesluit lidstaat		
Datum wijzigingsbesluit lidstaat		
Datum inwerktreding wijzigingsbesluit lidstaat		
Onder het samenwerkingsprogramma vallende NUTS-regio's	DE941 Stadt Delmenhorst DE942 Emden, Kreisfreie Stadt DE943 Stadt Oldenburg DE944 Osnabrück, Kreisfreie Stadt DE945 Stadt Wilhelmshaven DE946 Ammerland DE947 Aurich DE948 Cloppenburg DE949 Emsland DE94A Friesland (D) DE94B Grafschaft Bentheim DE94C Leer DE94D Landkreis Oldenburg DE94E Osnabrück, Landkreis DE94F Landkreis Vechta DE94G Landkreis Wesermarsch DE94H Wittmund DEA11 Stadt Düsseldorf DEA12 Duisburg, Kreisfreie Stadt DEA14 Krefeld, Kreisfreie Stadt DEA15 Mönchengladbach, Kreisfr. Stadt DEA1B Kleve DEA1D Rhein-Kreis Neuss DEA1E Viersen DEA1F Wesel DEA33 Münster, Kreisfreie Stadt	DEA34 Borken DEA35 Coesfeld DEA37 Steinfurt DEA38 Warendorf NL111 Oost-Groningen NL112 Delfzijl en omgeving NL113 Overig Groningen NL121 Noord-Friesland NL122 Zuidwest-Friesland NL123 Zuidoost-Friesland NL131 Noord-Drenthe NL132 Zuidoost-Drenthe NL133 Zuidwest-Drenthe NL211 Noord-Overijssel NL212 Zuidwest-Overijssel NL213 Twente NL221 Veluwe NL224 Zuidwest-Gelderland NL225 Achterhoek NL226 Arnhem/Nijmegen NL230 Flevoland NL413 Noordoost-Noord-Brabant NL414 Zuidoost Noord-Brabant NL421 Noord-Limburg NL422 Midden-Limburg

Inhoud

1.	PROGRAMMASTRATEGIE	4
1.1.1.1.	Een nieuw INTERREG-programma voor een slimme, duurzame en inclusieve regio	4
1.1.1.2.	EU2020	6
1.1.1.3.	Gemeenschappelijk Strategisch Kader	6
1.1.1.4.	Landenspecifieke aanbevelingen	7
1.1.1.5.	Strategische analyse van het programmagebied	9
1.1.1.6.	Ervaringen vorige subsidieperiodes	9
1.1.1.7.	Regionale en nationale behoeften en <i>Smart Specialisation Strategies</i>	10
1.1.1.8.	Totstandkoming van het samenwerkingsprogramma en Ex Ante-evaluatie	15
1.1.1.9.	Doelstellingen en prioriteiten van het INTERREG-programma	16
1.2.	Motivering van de financiële toewijzing	19
2.	BESCHRIJVING VAN DE PRIORITAIRE ASSEN	22
2.1.	Verhoging van de grensoverschrijdende innovatiekracht	22
2.2.	Sociaal-culturele en territoriale cohesie van het programmagebied	24
2.3.	In het kader van de investeringsprioriteit te ondersteunen maatregelen	26
2.4.	Leidende beginselen voor het selecteren van concrete acties	39
2.4.1.	Gepland gebruik van financieringsinstrumenten	40
2.4.2.	Gepland gebruik van grote projecten	41
2.4.3.	Gemeenschappelijke en programmaspecifieke outputindicatoren	42
2.5.	Prestatiekader	46
2.5.1.	Categorieën steunverlening	48
2.6.	Technische bijstand	50
2.6.1.	Te ondersteunen acties binnen de technische bijstand	50
2.6.2.	Outputindicatoren	51
2.6.3.	Categorieën steunverlening	52
3.	FINANCIERINGSPLAN	53
4.	GEÏNTEGREERDE AANPAK VAN TERRITORIALE ONTWIKKELING	55
5.	UITVOERINGSBEPALINGEN VOOR HET SAMENWERKINGSPROGRAMMA	57
5.1.	Betrokken autoriteiten en instanties	57
5.2.	Procedure voor het instellen van het Gemeenschappelijk Secretariaat	60
5.3.	Beknopte beschrijving van de beheers- en controleregelingen	60
5.4.	Verdeling van aansprakelijkheden onder de deelnemende lidstaten	73
5.5.	Gebruik van de Euro	74
5.6.	Betrokkenheid van partners	74
6.	COÖRDINATIE	78
7.	VERMINDERING VAN DE ADMINISTRATIEVE LASTEN VOOR BEGUNSTIGDEN	81
8.	HORIZONTALE BEGINSELEN	84
9.	AFZONDERLIJKE ELEMENTEN	87
	BIJLAGEN	95

1. Programmastrategie

1.1.1.1. Een nieuw INTERREG-programma voor een slimme, duurzame en inclusieve regio

Grensoverschrijdende samenwerking in het kader van INTERREG heeft in de Nederlands-Duitse grensregio een lange traditie. Hoewel samenwerken de laatste decennia gemakkelijker is geworden en het programmagebied zich tot een welvarende regio in Europa heeft ontwikkeld, biedt de actuele sociaal-economische situatie bedrijven en burgers in de grensregio op dit moment een groot aantal nieuwe uitdagingen. Uitdagingen die te maken hebben met de financiële crisis, uitdagingen die te maken hebben met de CO₂-arme economie en uitdagingen, die zich direct richten op de samenwerkingsprocessen van Nederlanders en Duitsers. Op Europees niveau formuleert de EU 2020-strategie een antwoord op deze uitdagingen. De Europese Unie zal in de periode 2014-2020 investeren in drie prioriteiten: **slimme, duurzame en inclusieve groei**. Daarbij zal extra aandacht worden besteed aan focus en resultaatgerichtheid: hoe kunnen projecten direct bijdragen aan het halen van de doelstellingen? Meer sturing op resultaten en duidelijker afgebakende thema's zijn kernpunten in de nieuwe subsidiefase.

Het voorliggende samenwerkingsprogramma INTERREG V Deutschland-Nederland is een vertaling van de EU 2020-strategie naar de uitdagingen en problemen van de Nederlands-Duitse grensregio. Het is de gezamenlijke strategie van de 15 INTERREG-partners om essentiële ontwikkelingen in de regio in de komende zes jaar tot stand te brengen.

Het versterken van de concurrentiekracht van de regio door slimme groei is de eerste prioriteit voor het nieuwe programma. Om als regio de goede concurrentiepositie in Europa verder te verstevigen zijn investeringen in onderzoek en ontwikkeling nodig. De sterke vertegenwoordiging van hoogwaardige technologische bedrijven en kennisinstellingen in de regio biedt de kans om – in constante grensoverschrijdende samenwerking – marktkansen te verbeteren en het MKB duurzaam te ondersteunen.

Voor het bereiken van de doelstellingen op het gebied van innovatie, vooral binnen de voor het programmagebied bijzonder relevante sectoren Agribusiness/Food, Health & Life Sciences, High Tech Systems & Materials (HTSM), Logistiek en Energie/CO₂-reductie is het noodzakelijk om meer en betere grensoverschrijdende clusters te vormen, kennis- en productvalorisatie grensoverschrijdend vorm te geven en gezamenlijk onderzoek te doen. In het INTERREG V-programma wordt in de bovenstaande sectoren geïnvesteerd in de vorm van strategische initiatieven. Deze strategische initiatieven zijn kernonderdelen van het nieuwe programma. Per strategisch initiatief wordt er een kader met inhoud en doelstellingen gecreëerd door sectorale experts. Vervolgens wordt extra aandacht besteed aan de projectontwikkeling van projecten binnen de strategische initiatieven. Een hoge kwaliteit van de uitgevoerde projecten is daarbij van groot belang. Voor de projectontwikkeling worden de in voorgaande INTERREG-programma's opgebouwde netwerken geactiveerd en wordt actief gezocht naar nieuwe, innovatieve partners. Door synergie tussen de projecten te creëren kunnen de doelstellingen van het strategisch initiatief op programmaniveau worden bereikt, zonder dat de projecten door hun grootte moeilijk uitvoerbaar worden.

Direct samenhangend met de strategische initiatieven is de ontwikkeling van het MKB als belangrijkste economische motor van de regio. Het innovatiepotentieel binnen het MKB wordt nu nog vaak belemmerd door relatief beperkte verbindingen tussen onderzoek en MKB (valorisatie), gering grensoverschrijdend groeipotentiaal en onvoldoende grensoverschrijdende competenties binnen het MKB. Veel bedrijven kennen een tekort aan specifieke technisch geschoolde krachten en in de grensregio mist vaak de aansluiting van het arbeidspotentieel bij innovatieve economische ontwikkelingen.

De transitie van het energiesysteem en een duurzamer gebruik van natuurlijke hulpbronnen is zowel voor Duitsland als voor Nederland een van de belangrijkste prioriteiten en een tweede grote uitdaging voor de grensregio in de komende jaren. Om de transitie van het energiesysteem te ondersteunen zijn nieuwe technologieën en innovaties nodig. Deze technologieën en innovaties leiden tot het versterken van de concurrentiekracht van de regio, maar zijn ook essentieel voor de ontwikkeling van het grensgebied tot een CO₂-arme economie. Juist op dit gebied kan er grensoverschrijdend veel van elkaar geleerd worden.

Om de grensoverschrijdende economische samenwerking op het noodzakelijk hogere plan te brengen moet als volgende prioriteit - in overeenstemming met de doelstellingen van de Europese Territoriale Samenwerking - geïnvesteerd worden in de versterking van de sociaal-culturele en territoriale cohesie van het grensgebied, in lijn met de EU2020-prioriteit "inclusieve groei". Sinds het begin van INTERREG begin jaren '90 is er op dit gebied veel verbeterd. Er bestaan wederzijdse contacten en vrij reizen over de grens is voor veel mensen de normaalste zaak van de wereld. Maar de Nederlands-Duitse grens vormt nog altijd een obstakel bij het bereiken van bepaalde doelstellingen, bijvoorbeeld op het gebied van innovatie, MKB en de CO₂-arme economie. De structuren in het grensgebied zijn nog onvoldoende coherent voor een optimale ontwikkeling. Grensoverschrijdende innovatieve en economische ontwikkeling kan bijvoorbeeld niet zonder een adequaat mobiliteitssysteem. Daarom is er bij veel doelen en prioriteiten aandacht nodig voor mobiliteit. Er is een directe, vanzelfsprekende samenwerking tussen burgers en instituties nodig om ervoor te zorgen dat de Nederlands-Duitse grens geen barrière meer vormt, mensen elkaar kennen en begrijpen en gezamenlijke uitdagingen gezamenlijk kunnen worden aangepakt.

De INTERREG-partners zullen de genoemde uitdagingen in de komende jaren met een gezamenlijke strategie aanpakken. Met het INTERREG V A-programma Deutschland-Nederland wordt koers gezet voor de grensoverschrijdende ontwikkeling van de Nederlands-Duitse grensregio tot een van de meest intelligente, duurzame en inclusieve topregio's van Europa.

1.1.1.2. EU2020

In haar Europa2020 strategie zet de EU in op drie, elkaar wederzijds versterkende prioriteiten:

- Slimme groei: verhogen van concurrentiekracht op basis van kennis en innovatie.
- Duurzame groei: bevorderen van een meer hulpbron-efficiënte en groene economie.
- Inclusieve groei: stimuleren van een hoge werkgelegenheid en sociale en territoriale cohesie.

Deze inzet op slimme, duurzame en inclusieve groei wordt vertaald in vijf kerndoelen op het vlak van werkgelegenheid, R&D, klimaat en energie, onderwijs en armoedebestrijding, met concrete streefwaarden voor 2020 die – mede afhankelijk van de uitgangssituatie – per land nader worden geconcretiseerd.

De Europa2020-strategie vormt de basis voor het toekomstig Cohesiebeleid. In de verordeningen voor de nieuwe Structuurfondsenperiode 2014-2020 streeft de Europese Unie naar meer integratie en synergie in programmering en inzet van instrumenten, onder andere door:

- Coördinatie en integratie tussen de Structuurfondsen onderling, alsmede met andere EU-programma's en instrumenten, inclusief bijbehorende mechanismen zoals Community-led local development en Integrated territorial investments;
- Concentratie van middelen op de doelen van Europa2020 door de keuze van een beperkt aantal doelen uit een set van 11 thematische doelen;
- Geïntegreerde programmering, onder andere via het combineren van EU-investeringen (multifondsen) en lokale ontwikkelingsstrategieën;
- Verhoogde toepassing van financiële instrumenten (naast subsidies ook belastingvoordelen, garanties, kredieten en participaties mogelijk);
- Vereenvoudiging door meer coherente planning en implementatie-arrangementen;
- Versterking van de resultaatgerichtheid;
- Verlaging van de administratieve lasten voor doelgroepen en managementautoriteiten.

Het INTERREG-programma Deutschland-Nederland sluit nauw aan bij de EU2020-strategie. Enkele prioritaire thema's zijn herkenbaar, ook vanuit INTERREG IV A, en de strategie sluit goed aan bij nationale en regionale doelstellingen. In de toekomst zal echter een meer strategische en gefocusseerde aanpak centraal staan.

1.1.1.3. Gemeenschappelijk Strategisch Kader

Het INTERREG-programma onderschrijft de inzet van het Gemeenschappelijk Strategisch Kader en de concretisering hiervan in de landenspecifieke uitwerking voor Nederland en voor Duitsland. De EU2020-strategie is door de Europese Commissie voor de beide lidstaten Nederland en Duitsland eind 2012 gespecificeerd door de publicatie van de landenspecifieke "Position Papers of the Commission Services on the development of the Partnership Agreement and programmes in THE NETHERLANDS / GERMANY for the period 2014-2020". In deze documenten benoemt de EU-Commissie de prioriteiten bij de ontwikkeling van de partnerschapsovereenkomst en de operationele programma's voor de programmaperiode 2014-2020.

Voor Duitsland zijn de belangrijkste prioriteiten:

1. Vermindering van regionale ongelijkheden in concurrentiekracht rekening houdend met demografische veranderingen;
2. Verhoging van arbeidsmarktpotentieel, participatie en onderwijsresultaten;
3. Ondersteuning van de transformatie van het energiesysteem en meer duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen.

De prioriteiten voor Nederland zijn:

1. Stimulering van een innovatievriendelijke bedrijfsomgeving;
2. Verhoging van de arbeidsmarktparticipatie door meer werkgelegenheid en participatie;
3. Bevordering van een milieuvriendelijke en hulpbron-efficiënte economie.

Zowel voor Duitsland als Nederland dienen de programma's op het gebied van de Europese territoriale samenwerking (ETS) in de programmaperiode 2014-2020 gebaseerd te zijn op een meer strategische benadering uitgaande van de belangrijkste uitdagingen van de grensgebieden, een kritische reflectie op de ervaringen in de voorgaande programmaperiodes, een sterker bewustzijn van de samenhang in acties met die in nationale en andere EU-programma's, alsmede een sterke focus op partnerschap, met erkenning van de verschillende behoeften en prioriteiten langs de grenzen. Voor Nederland wordt bij de kritische reflectie op de ervaringen in de voorgaande periodes toegevoegd dat het ambitieniveau voor de samenwerking op een hoger niveau moet worden gebracht.

1.1.1.4. Landenspecifieke aanbevelingen

Jaarlijks geeft de Europese Commissie op basis van een analyse van de economische situatie ook landen-specifieke aanbevelingen. Voor Duitsland zijn de aanbevelingen voor 2012¹:

1. Continuering van het voorzichtige fiscaal beleid, o.a. om de zorg betaalbaar te houden en onderwijs en onderzoek te stimuleren.
2. Bestrijdt de overgebleven structurele zwakten in de financiële sector.
3. Verminder de belasting-wig, met name voor laagverdieners, en bevorder activering en participatie van langdurig werkzoekenden en achtergestelde groepen.
4. Beperkt de kosten van transformatie van het energiesysteem tot een minimum en stimuleer concurrentie in dienstensectoren en de spoormarkt.

Voor Nederland zijn de landen-specifieke aanbevelingen voor 2012²:

1. Zorg ervoor dat begrotingstekort en staatsschuld tijdig en blijvend afneemt, zonder dat dit ten koste gaat van uitgaven voor onderzoek, innovatie, onderwijs en training.
2. Verhoog de pensioenleeftijd aansluitend bij de toename in levensverwachting, gepaard gaande met arbeidsmaatregelen en het betaalbaar houden van pensioenen en zorg.

---

¹ COM 11255/12, 6 juli 2012. De landen-specifieke aanbevelingen van 2012 stonden aan de basis voor de nationale hervormingsprogramma's 2013, daarom wordt op dit punt bewust niet naar de landen-specifieke aanbevelingen uit 2013 verwezen.

² COM 11275/12, 6 juli 2012. De landen-specifieke aanbevelingen van 2012 stonden aan de basis voor de nationale hervormingsprogramma's 2013, daarom wordt op dit punt bewust niet naar de landen-specifieke aanbevelingen uit 2013 verwezen.

3. Bevorder de participatie op de arbeidsmarkt, vooral van ouderen, vrouwen, gehandicapten en migranten.
4. Stimuleer innovatie, private R&D-investeringen, nauwere relaties tussen wetenschap en bedrijfsleven en industriële vernieuwing, ook buiten de topsectoren, terwijl het fundamenteel onderzoek op peil wordt gehouden.
5. Neem maatregelen om de woningmarkt geleidelijk te hervormen.

Tabel A schetst hoe de Europese doelstellingen zijn vertaald naar Nederland en Duitsland in de afzonderlijke Nationale Hervormingsprogramma's (NHP) en welke uitdagingen nog moeten worden gerealiseerd:

Doel EU2020	Europa Doelstelling	Nederland Huidige situatie (2011)	Nationale doelstelling	Duitsland Huidige situatie (2011)	Nationale doelstelling
Aandeel van het BBP dat wordt geïnvesteerd in onderzoek en ontwikkeling	3%	2,04%	2,5%	2,9%	3%
Daling van uitstoot broeikasgassen ten opzichte van 2005	-/- 20%	- 8% (tov 2005)	-/- 20%	- 25,6% (tov 1990)	-/- 40%
Aandeel van het energieverbruik dat komt uit hernieuwbare bronnen	20%	4,3%	14%	12,6%	18%
Stijging van de energie-efficiëntie	+ 20%	+ 7,7%	+ 16%	..	..
Aandeel bevolking in de leeftijdsgroep van 20 tot 64 jaar met een baan	75%	75,9%	80%	76,3%	77%
Aandeel van voortijdige schoolverlaters	< 10%	9,1%	< 8%	11,5%	-
Aandeel van de groep in leeftijdscategorie 30-34 jaar dat tertiair onderwijs heeft voltooid	40%	41,1%	> 45%	42,2%	42%
Vermindering van het aantal mensen in de EU waarvoor armoede of uitsluiting dreigt	-/- 20 miljoen mensen	+ 65.000	-/- 100.000 jobless households	Anz. Langz.-arbeidslosen – 27% ggü 2008	Anz. Langz.-arbeidslosen – 20% ggü 2008

Tabel A: Hoofddoelstellingen Europe2020 en toepassing in Nederland en Duitsland

Bron: position papers van de Europese Commissie voor Nederland en Duitsland (november 2012) en Nationale Hervormingsprogramma's Nederland en Duitsland (april 2013)

1.1.1.5. Strategische analyse van het programmagebied

Uit de EU2020-strategie, uit de position papers en uit de landenspecifieke aanbevelingen wordt duidelijk dat de Europese Commissie bij de tenuitvoerlegging van haar programma's in de nieuwe subsidieperiode 2014-2020 meer dan ooit een strategisch principe volgt. De programma's moeten zich concentreren op een strategiekeuze en op het definiëren van een klein aantal prioriteiten en voornemens. Als basis hiervoor en als ondersteuning van de voorbereiding is een strategische analyse van het programmagebied uitgevoerd. Deze analyse omvat een onderzoek naar de belangrijkste regionale ontwikkelingstrends op de werkterreinen die onder het programma vallen. Ook is rekening gehouden met de resultaten van de tot dusver uitgevoerde INTERREG-subsidieprogramma's. Er is bewust gekozen voor een compacte strategische analyse, waarin de kansen voor het Duits-Nederlandse grensgebied worden benoemd. Deze analyse heeft de basis gevormd voor de keuze van de thematische doelstellingen en investeringsprioriteiten van het programma (zie hoofdstuk 2). De analyse is uitgevoerd van oktober 2012 tot en met februari 2013 door het consortium Buck Consultants International/MCON Consultants.³

1.1.1.6. Ervaringen vorige subsidieperiodes

In het verleden is met behulp van het INTERREG-programma reeds een goede basis gelegd voor de grensoverschrijdende samenwerking tussen Duitsland en Nederland. Er is een veelvoud aan ervaringen opgedaan met het ontwikkelen en implementeren van grensoverschrijdende projecten. Ervaringen die gekoesterd en gevaloriseerd moeten worden. Het beleid van de Europese Unie faciliteert in het kader van de doelstelling "Europese territoriale samenwerking" de voortzetting en verdere uitwerking van deze samenwerking. Dit betekent dat:

- enerzijds succesvolle samenwerkingsverbanden worden voortgezet en zodoende continuïteit wordt gewaarborgd en
- anderzijds initiatieven worden ontwikkeld die nieuwe impulsen aan de grensoverschrijdende samenwerking geven.

Praktisch zal dit betekenen dat wordt nagestreefd om bestaande netwerken te activeren en uit te breiden, bestaande projecten op een hoger niveau te tillen en nieuwe uitdagingen aan te pakken. De resultaten van de INTERREG IV A-projecten, maar ook van de on-going evaluatie van het programma, worden hierbij gebruikt.

In de INTERREG IV A-periode werden voor het eerst zogenoemde "majeure projecten" uitgevoerd als nieuw instrument voor de programmaontwikkeling. Majeure projecten strekken zich uit over een groot deel van het programmagebied en focussen op bijzonder strategische thema's van bovenregionaal belang. In het kader van de voorbereiding van INTERREG V is een evaluatie van deze majeure projecten⁴

---

³ Strategische Analyse INTERREG V A-programma Deutschland-Nederland 2014-2020; Buck Consultants International/MCON Consulting. Nijmegen/Oldenburg, 20 maart 2013

⁴ Evaluatie majeure projecten; Buck Consultants International/MCON Consulting. Nijmegen/Oldenburg, 20 maart 2013

uitgevoerd om de meerwaarde van de “majeure projecten” te onderzoeken. De resultaten van deze evaluatie zijn in het voorliggende samenwerkingsprogramma meegenomen.

1.1.1.7. Regionale en nationale behoeften en *Smart Specialisation Strategies*

De EU2020-strategie, de position papers voor Nederland en Duitsland en de landenspecifieke aanbevelingen zijn een belangrijke leidraad geweest bij het opstellen van de strategie voor het samenwerkingsprogramma INTERREG V Deutschland-Nederland. De strategische analyse heeft de EU2020-strategie en de aanbevelingen uit de position papers gecombineerd met de regionale en nationale behoeften met betrekking tot het programmagebied.

In het volgende wordt een korte samenvatting van de regionale en nationale behoeften gegeven. Hierbij is gebruik gemaakt van de *Smart Specialisation Strategies* die voor de verschillende regio's zijn opgesteld. In deze *Smart Specialisation Strategies* geeft elke regio aan op welke kennis- en innovatiethema's of sectoren/clusters ze sterk is en zich in de toekomst verder wil specialiseren. De regio's in het Duits-Nederlandse grensgebied zetten de strategieën onder andere in als basis voor de EFRO-programma's op het gebied van groei en werkgelegenheid. Een eigen, grensoverschrijdende *Smart Specialisation Strategy* is met de “Strategie Nord” voor het noordelijk deel van het programmagebied in ontwikkeling. Het INTERREG-programma Deutschland-Nederland omvat een groot geografisch gebied waaronder meerdere *Smart Specialisation Strategies* vallen. De strategische analyse voor het INTERREG-programma sluit daarom aan bij de *Smart Specialisation Strategies* en genereert waar mogelijk cross-over effecten tussen de verschillende regio's.

Deze cross-over effecten tussen de regionale en nationale strategieën zijn een kernpunt van het nieuwe INTERREG-programma. Er wordt gefocusseerd op de themagebieden die zich bijzonder goed voor een grensoverschrijdende smart specialisation-aanpak lenen. Uit de strategische analyse en uit de *Smart Specialisation Strategies* is gebleken dat er een aantal overkoepelende speerpunten voor de Duits-Nederlandse grensregio bestaan. Op deze punten zal het programma zich concentreren en op deze punten worden sterke synergie-effecten verwacht: niet alleen over de Duits-Nederlandse grens maar ook tussen de verschillende regio's aan Nederlandse en aan Duitse zijde.

Globaal zijn de speerpunten van de verschillende regio's / partners binnen het programma, zoals in de strategische analyse beschreven, als volgt in een matrix weer te geven (Tabel B):

	NRW	Nds	NL	NL-noord	NL-oost	NL-zuid	EDR	EUR	ERW	ermn
Machine- en apparatenbouw en productietechniek	x					x	x			
Maakindustrie / High Tech Systemen & Nieuwe materialen / Sensortechnologie	x	x	x	x	x	x	x		x	x
Mobiliteit en logistiek	x	x	x		x	x	x		x	x
Informatie- en communicatietechnologie	x		x		x					
Energie-(technologie)/Duurzame energie en milieutechnologie	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Media en creatieve industrie	x		x			x			x	
AgriFood/AgroBusiness incl. tuinbouw /Biobased Economy	x	x	x	x	x	x	x		x	x
Life Sciences & Health en medische technologie	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
Maritieme sector		x					x			
Tuinbouw & uitgangsmaterialen			x							
Chemie	x		x			x				
Water			x	x			x			
Maatschappelijke en culturele integratie; onderwijs		x					x	x	x	x
Infrastructuur en verkeer						x		x		x
Toerisme & recreatie	x							x	x	x

Meer specifiek zijn de volgende prioriteiten per regio te benoemen:

Bondsrepubliek Duitsland

In het Nationale Hervormingsprogramma 2013 wordt ingezet op handhaving van de stringente begrotingsdiscipline, extra ondersteuning van R&D, financiële stabiliteit (o.a. gericht op een aantal systeemrelevante Landesbanken), stimulering van arbeidsparticipatie en versterking van het ondernemersklimaat. Daartoe wordt een groot aantal maatregelen voorgesteld, waarbij onder andere gekeken wordt naar financiering vanuit EU-middelen.

Nordrhein-Westfalen

In Nordrhein-Westfalen geeft de overheid prioriteit aan de volgende clusters:

- Machine- en apparatenbouw en productietechniek
- Nieuwe materialen
- Mobiliteit en logistiek
- Informatie- en communicatietechnologie

- Energie- en milieutechnologie
- Media en creatieve industrie
- Gezondheidseconomie
- Life Sciences

Niedersachsen

De overheid van Niedersachsen is op dit moment (begin 2014) bezig met de ontwikkeling van een nieuw innovatieconcept. Hoewel dit proces nog niet is afgerond, zijn onder andere de volgende vijf thema's in gesprek:

- Energie (duurzame energie, energiebesparing en -efficiëntie)
- Mobiliteit
- Landbouw en voedingsmiddelenindustrie
- Gezondheid, inclusief biotechnologie
- Kusten en zeeën, inclusief offshore windenergie en scheepsbouw

Om innovatie op deze terreinen te stimuleren, zet de overheid in op onderzoek en ontwikkeling, doorsnijdende technologieën (nieuwe materialen, creatieve industrie), advisering, netwerkvorming, innovatieprojecten, scholing, opleiding en kwalificatie van personeel.

Nederland

In het Nationaal Hervormingsprogramma 2013 wordt sterk ingezet op houdbaarheid van de overheidsfinanciën, financiële stabiliteit, verhoging van de arbeidsparticipatie (o.a. door geleidelijke verhoging van de pensioenleeftijd, activering van diverse doelgroepen en betere aansluiting van onderwijs en arbeidsmarkt), stimulering van onderzoek en innovatie (zie onder), CO₂-reductie (o.a. via Green Deals) en stimulering van duurzame energie (o.a. via SDE+). In het bedrijvenbeleid van februari 2011 zet de Rijksoverheid enerzijds in op generieke maatregelen om ondernemen te stimuleren, onder meer via minder en eenvoudiger regels, kennisvalorisatie, fiscale maatregelen, financiering van innovatie en benutting van internationale kansen. Daarnaast wordt ingezet op een sectorale aanpak met meer vraagsturing vanuit het bedrijfsleven en samenwerking tussen kennisinstellingen, bedrijven en overheden op het vlak van R&D/innovatie, duurzaamheid, human capital, internationalisering, fysieke randvoorwaarden en het wegnemen van belemmerende regelgeving in negen topsectoren, te weten:

- AgriFood
- Tuinbouw & uitgangsmaterialen
- Chemie
- High Tech Systemen & Materialen
- Life Sciences & Health
- Logistiek
- Water
- Creatieve industrie
- Energie

Alsmede op twee sectordoorsnijdende thema's, namelijk:

- Biobased economy
- ICT

Regionale strategieën

Op regionaal niveau zijn de speerpunten van Noordwest Niedersachsen (Weser-Ems)

- Agribusiness
- Energie
- Maritieme sector

Deze drie speerpunten dienen zoveel mogelijk te worden verbonden met andere regionaal sterke bedrijfstakken en sleuteltechnologieën.

In Noord-Nederland is gekozen voor de volgende vijf economische speerpunten:

- Energie
- Watertechnologie
- Sensortechnologie
- Agribusiness/Biobased Economy
- Healthy Ageing/Life Sciences

Het feit dat Leeuwarden culturele hoofdstad 2018 is, biedt ook in andere Noord-Nederlandse sectoren nieuwe kansen.

Al deze speerpunten komen terug in de kansen die de Eems-Dollard Regio voor de komende periode signaleert, aangevuld met:

- Kunststoffen, metaalconstructie en machinebouw en logistiek.
- Maatschappelijke en culturele integratie.

Binnen Oost-Nederland wordt prioriteit gegeven aan de economische clusters:

- High Tech Systemen & Materialen, inclusief ICT
- Food
- Health
- Energie- en Milieutechnologie
- Logistiek

De EUREGIO kiest niet zozeer voor sectorale speerpunten, maar - vanuit het streven (visie) naar 'één verzorgingsgebied in een sterke regio' - voor een gelijkwaardige inzet op vergroting van de economische kracht en kwaliteit van het leven enerzijds en bevordering van de integratie van het gebied anderzijds. Daarbij wordt ingezet op de volgende speerpunten:

- Duurzame ruimtelijke ontwikkeling, met name ruimtelijke ontwikkeling, infrastructuur en verkeer, alsmede energie.
- Economie, met name innovatie in het MKB, arbeidsmarkt en kwalificatie, en toerisme.

- Maatschappelijke ontwikkeling, met name onderwijs, sociaal-culturele ontmoetingen, gezondheidszorg en openbare veiligheid.

De Euregio Rijn-Waal is bezig met een herijking van haar huidige strategie. Naast blijvende aandacht voor grensoverschrijdende integratie werkt men op economisch terrein aan een actieplan Kennisalliantie Rijn-Waal 2014-2020. Hierbij worden de volgende thema's vanuit zowel economisch als kennisperspectief als kansrijk gezien:

- Life Sciences, medische techniek en biotechnologie
- Energie- en milieutechnologie
- Logistiek
- Nano- en microtechnologie, grondstoffen en high tech materialen
- Agribusiness en food
- Creatieve sector

Doel is de in de regio aanwezige kennis voor het bedrijfsleven aan beide zijden van de grens toegankelijk te maken en aldus de innovatiekracht te vergroten. Omdat deze kennisintensieve ontwikkelingen niet los kunnen worden gezien van andere belangrijke maatschappelijke thema's, is er ook aandacht voor flankerende onderwerpen als demografie, cultuur en toerisme.

Ook voor de afzonderlijke regio's binnen Nordrhein-Westfalen zijn strategieën en prioriteiten vastgesteld. Voor het Münsterland hebben experts op basis van succescriteria als "grootte", "banengroei" en "regionale relevantie" zes clusters geïdentificeerd:

- Logistiek
- Kennisintensieve diensten
- Voedingsbranche
- Machinebouw
- Innovatieve materialen en efficiënte omgang met hulpbronnen

De Niederrhein is een economisch sterke regio in Nordrhein-Westfalen, gekenmerkt door de middenstand maar tegelijkertijd ook de vestigingslocatie voor talrijke grote bedrijven. Een uitstekende aansluiting op het vervoersnet maakt een sterk internationaal georiënteerd bedrijfsleven mogelijk, het exportpercentage bedraagt meer dan 50%. De volgende branches zijn in voor de regio kenmerkend:

- Agribusiness
- Chemie
- Energie
- Logistiek
- Machinebouw
- Elektrotechniek
- Textiel (u.a. speciaal textiel, technisch textiel, mode)
- Toerisme

Branchezwaartepunten van de Stadt Düsseldorf zijn:

- ICT, in het bijzonder mobiele telefonie
- Biotechnologie/Life Science

- Creatieve economie

De Stadt Duisburg concentreert zich met de strategie „impuls.duisburg“ op de volgende competenties:

- Informatie-, communicatie- en microtechnologie
- Materiaal- en grondstoffentechnologie
- Personengerelateerde diensten
- Milieu en energie
- Logistiek
- Stadstoerisme en urban entertainment

Binnen Zuid-Nederland wordt voor Oost-Brabant en Noord-, Midden- en Zuid*-Limburg prioriteit gegeven aan de clusters:

- High Tech Systemen & Materialen, inclusief automotive, energie en chemie
- Food & Technology
- Biobased economy
- Life Sciences & Health
- Logistiek
- Greenport Venlo
- Verbindingen en crossovers tussen Greenport Venlo, Chemelot Campus en Maastricht Health Campus.

(*Zuid-Limburg wordt als prioritaire partner meegenomen bij projecten die het belang van het programmagebied Deutschland-Nederland ondersteunen.)

De euregio rijm-maas noord richt zich met de nieuwe “euregiovisie 2014-2020-plus” op de volgende speerpunten:

- Agribusiness
- Industrie
- Logistiek
- Toerisme en recreatie, natuur en landschap, cultuur en sport
- Arbeidsmarkt, onderwijs en taal

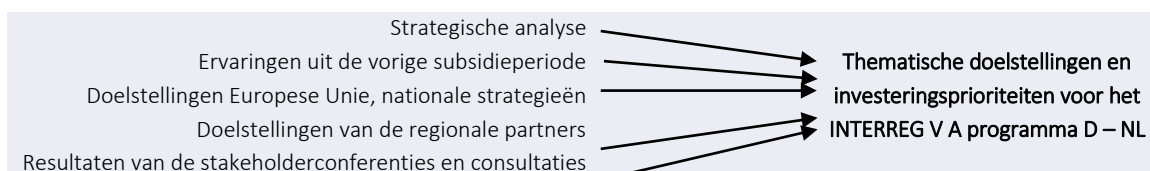
1.1.1.8. Totstandkoming van het samenwerkingsprogramma en Ex Ante-evaluatie

Zoals beschreven zijn de EU2020-strategie, de nationale en regionale doelstellingen, *Smart Specialisation Strategies* en de ervaringen uit voorgaande INTERREG-programma's gebruikt bij het opstellen van dit samenwerkingsprogramma. De totstandkoming van een samenwerkingsprogramma met 15 partners, een vraaggestuurde grensoverschrijdende aanpak en de ambitie om zowel op regionaal als op Europees niveau altijd een stapje vooruit te zijn is verre van vanzelfsprekend. Het voorliggende nieuwe INTERREG-programma Deutschland-Nederland kan dan ook worden gezien als resultaat van een zeer intensieve samenwerking in het Nederlands-Duitse grensgebied. Op deze samenwerking en op de rol van de verschillende partners wordt in hoofdstuk 5.6 ingegaan. De totstandkoming van het programma is intensief begeleid door een ex ante-evaluatie. Conform

verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 55, is de ex ante-beoordeling ervoor bedoeld om „de kwaliteit van het ontwerp van elk programma te verbeteren”. De ex ante-evaluatie is verricht door het consortium ERAC/IAT⁵ in opdracht van het *Ministerium für Wirtschaft, Energie, Industrie, Mittelstand und Handwerk* van Nordrhein-Westfalen. De beoordeling van de evaluatoren vond parallel plaats aan de opstelling van het programma en volgde een interactieve en iteratieve aanpak, zodat evaluatieresultaten en voorstellen van de evaluatoren direct konden worden verwerkt in de planning van het programma. De uiteindelijke ex ante-beoordeling wordt tegelijkertijd met dit programma bij de Commissie ingediend. Onderdeel van de ex ante beoordeling is ook de strategische milieubeoordeling. Op de resultaten hiervan wordt kort in hoofdstuk 8 ingegaan.

1.1.1.9. Doelstellingen en prioriteiten van het INTERREG-programma

In de voorafgaande hoofdstukken zijn de doelstellingen van de Europese Unie en de nationale en regionale strategieën geschetst. Deze aspecten vormen samen met inbreng uit de vorige subsidieperiode, de resultaten van de stakeholderconferenties en consultaties en de strategische analyse de grondslag voor de strategiebepaling en de daarmee samenhangende thematische doelstellingen en investeringsprioriteiten van het samenwerkingsprogramma voor het Duits-Nederlandse grensgebied. Zoals reeds aangegeven is de programmastrategie opgesteld in nauw overleg met de betrokken regionale actoren en met inachtneming van regionale uitgangspunten die met name bij de realisatie van het programma in deelgebieden van belang zijn. Het overleg in de voorbereidingsgroep vormt een verdere belangrijke basis voor de vastlegging van de thematische doelstellingen van het programma.

De conclusies uit de strategische analyse zijn binnen de voorbereidingsgroep besproken en vastgesteld. Vervolgens is met inachtneming van de bepalingen uit de (concept)verordeningen⁶, de EU2020-strategie, de doelstellingen van de INTERREG-partners en de resultaten van de strategische analyse een eerste thematische programmaschets opgesteld. De programmaschets heeft de INTERREG-partners ondersteund bij het interne afstemmingsproces en de besluitvorming rondom het nieuwe programma. Ook bood de programmaschets de basis voor de inhoud van de stakeholderconferenties op 17 april 2013 in Lingen (D) en op 24 april 2013 in Cuijk (NL).

De voorbereidingsgroep heeft met behulp van de ex ante-evaluatoren vervolgens onderzocht hoe de behoeften en uitdagingen optimaal kunnen worden afgedekt door de keuze van thematische doelstellingen en investeringsprioriteiten volgens verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 9 en verordening (EU) nr. 1299/2013, art. 6, zonder daarbij de gewenste focusering te verliezen.

⁵ Rapportage Ex-ante evaluatie Interreg V A Duitsland-Nederland; ERAC/IAT. 's-Hertogenbosch/Gelsenkirchen, 19 februari 2014

⁶ met name de concepten van de verordeningen (EU) nr. 1299/2013, 1301/2013 en 1303/2013

Het is gebleken dat de focus op de versterking van onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie zich in INTERREG IV heeft bewezen. Dit thema (thematische doelstelling 1 volgens verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 9) wordt ook voor het nieuwe INTERREG-programma als belangrijkste prioriteit opgenomen. Speciale aandacht gaat hierbij uit naar de steun voor de overgang naar een koolstofarme economie (thematische doelstelling 4 volgens verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 9). Op basis van de bovenstaande overwegingen heeft de voorbereidingsgroep daarnaast voor het thema “vergroting van de institutionele capaciteit van overheidsinstanties en belanghebbenden en een doelmatig openbaar bestuur” (thematische doelstelling 11 volgens verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 9) als specifiek INTERREG-thema gekozen. De thematische doelstellingen en investeringsprioriteiten worden in tabel 1 schematisch weergegeven.

Tabel 1: Motivering van de keuze van de thematische doelstellingen en investeringsprioriteiten

Thematische doelstelling	Investeringsprioriteit	Motivering van de keuze
Versterking van onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie (1)	Bevordering van bedrijfsinvesteringen in O&I, het ontwikkelen van verbanden en synergieën tussen ondernemingen, O&I-centra en het hoger onderwijs, met name de bevordering van investeringen in de ontwikkeling van producten en diensten, de overdracht van technologie, sociale innovatie, milieu-innovatie, toepassingen voor overheidsdiensten, de stimulering van de vraag, het opzetten van netwerken, clusters en open innovatie door middel van slimme specialisatie en ondersteuning van technologisch en toegepast onderzoek, proefopstellingen, maatregelen voor snelle productvalidatie, geavanceerde productiecapaciteit en eerste productie, met name in sleuteltechnologieën en de verspreiding van universeel inzetbare technologieën. (1b)	<ul style="list-style-type: none"> • EU2020-prioriteit “Slimme groei” • Voor het bereiken van de doelstellingen op het gebied van innovatie die zijn geformuleerd in het GSK en in de landenspecifieke aanbevelingen voor Nederland en Duitsland is het noodzakelijk om meer en betere grensoverschrijdende clusters te vormen, kennis- en productvalorisatie grensoverschrijdend vorm te geven en gezamenlijk onderzoek te doen. • Daarbij is het essentieel dat het innovatie- en internationalisatiepotentieel van het MKB hierbij benut en versterkt wordt. • Human capital is een essentiële factor om innovatie te stimuleren. Met het oog op het tekort aan vakmensen moeten de innovatie- en human capital agenda’s grensoverschrijdend worden afgestemd
Steun voor de overgang naar een koolstofarme economie in alle bedrijfstakken (4)	Bevorderen van het onderzoek naar, innovaties in en de aanwending van koolstofarme technologieën (4f)	<ul style="list-style-type: none"> • Synergie tussen EU2020-prioriteiten slimme en duurzame groei • Om de transitie van het energiesysteem en een duurzamer gebruik van natuurlijke hulpbronnen te ondersteunen zijn nieuwe technologieën en innovaties essentieel. • Het grote belang van de ontwikkeling van nieuwe technologieën en innovaties op het gebied van CO₂-reductie in het programmagebied rechtvaardigt de opname van een separate

<p>Vergroting van de institutionele capaciteit van overheidsinstanties en belanghebbenden en een doelmatig openbaar bestuur. (11)</p>	<p>Bevordering van juridische en administratieve samenwerking en samenwerking tussen burgers en instellingen (vgl. VO (EU) nr. 1299/2013, art. 7, lid 1(a)(iv))</p>	<p>investeringsprioriteit met een separaat budget voor dit thema, binnen het kader van de thematische doelstelling “Versterking van onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie”</p> <ul style="list-style-type: none"> • EU2020-prioriteit “Inclusieve groei” • De Nederlands-Duitse grens vormt nog altijd een barrière bij het bereiken van de doelstellingen op het gebied van o.a. innovatie, MKB en duurzaamheid. De structuren in het grensgebied, bijvoorbeeld op het gebied van arbeidsmarkt, onderwijs en mobiliteit, zijn nog onvoldoende coherent voor een optimale ontwikkeling. Er is een directe, vanzelfsprekende samenwerking tussen burgers en instituties en – indien van toepassing – kennisinstellingen en ondernemers nodig om echt <i>samen te groeien</i>. • De voortzetting van grensoverschrijdende contacten en samenwerking, gericht op verdere integratie van regionale arbeidsmarkten, onderwijsmogelijkheden en verzorgingsstructuren wordt in de strategische analyse als een van de belangrijkste behoeften van het programmagebied beschreven en kan met de ETS-specifieke investeringsprioriteit iv uit verordening (EU) nr. 1299/2013, art. 7, lid 1 onder thematische doelstelling 11 integraal worden bediend.
---	---	---

1.2. Motivering van de financiële toewijzing

Het is gebleken dat de focus op onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie zich in INTERREG IV heeft bewezen (zie paragraaf 1.1.1.9). Deze focus komt dan ook in de verdeling van de middelen terug, aangezien 65 procent⁷ van de middelen voor de prioritaire as "verhoging van de grensoverschrijdende innovatiekracht van het programmagebied" wordt ingezet. Deze prioritaire as dekt de aanbevelingen van de EU-Commissie uit de position papers af: op directe wijze als het gaat om een innovatievriendelijke bedrijfsomgeving en de verhoging van de concurrentiekracht, maar ook op indirecte wijze als het gaat om human capital (arbeidsmarkt) en innovatie op het gebied van het energiesysteem en een hulpbron-efficiënte economie.

De prioritaire as "sociaal-culturele en territoriale cohesie van het programmagebied" wordt financieel met 35 procent van de middelen gewaardeerd. Hiermee wordt recht gedaan aan de doelstelling van de Europese Territoriale Samenwerking, aan de aanbevelingen uit de strategische analyse en aan een groot deel van de doelstellingen van partners en stakeholders.

Voor de derde prioriteit, "technische bijstand", wordt – op basis van de kostencomputaties en zoals door de Europese Commissie voor de EFRO-middelentoewijzing maximaal vastgelegd – 6% van de EFRO-middelen gereserveerd (vgl. VO (EU) nr. 1299/2013, art. 17). De doelstellingen, inhoud en kosten voor de technische bijstand zijn door de voorbereidingsgroep begin 2014 door middel van diverse computaties en beschrijvingen van opgaven geïnventariseerd.

De toewijzing van de middelen aan de verschillende prioritaire assen is in het kader van de ex ante-evaluatie geanalyseerd en beoordeeld. De ex ante-evaluatie wordt als bijlage bij het samenwerkingsprogramma ingediend bij de EU-Commissie.

---

⁷ de verdeling 65% / 35% komt tot stand na aftrek van 6% technische bijstand. De uiteindelijke verdeling is dus 61,1% / 32,9% / 6%

Tabel 2: Overzicht van de investeringsstrategie van het samenwerkingsprogramma

Prioritaire as	EFRO-steun (in EUR)	Thematische doelstelling	Investeringsprioriteiten	Specifieke doelstellingen	Resultaatindicatoren
1. Verhoging van de grensoverschrijdende innovatiekracht van het programmagebied	€ 105,74 mln.	Versterking van onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie (1)	Bevordering van bedrijfsinvesteringen in O&I, het ontwikkelen van verbanden en synergieën tussen ondernemingen, O&I-centra en het hoger onderwijs, met name de bevordering van investeringen in de ontwikkeling van producten en diensten, de overdracht van technologie, sociale innovatie, milieu-innovatie, toepassingen voor overheidsdiensten, de stimulering van de vraag, het opzetten van netwerken, clusters en open innovatie door middel van slimme specialisatie en ondersteuning van technologisch en toegepast onderzoek, proefopstellingen, maatregelen voor snelle productvalidatie, geavanceerde productiecapaciteit en eerste productie, met name in sleuteltechnologieën en de verspreiding van universeel inzetbare technologieën (1b)	Meer product- en procesinnovaties in de sectoren, die voor het programmagebied relevant zijn.	Percentage MKB dat product- en of procesinnovaties introduceert.
	61,1% € 135,74 mln.	€ 30 mln.	Steun voor de overgang naar een koolstofarme economie in alle bedrijfstakken (4)	Bevorderen van het onderzoek naar, innovaties in en de aanwending van koolstofarme technologieën (4f)	Meer product- en procesinnovaties op het gebied van CO ₂ -reducerende technologieën
2. Sociaal-culturele en territoriale cohesie	32,9% € 73,09 mln.	Vergroting van de institutionele capaciteit van overheidsinstanties	Bevordering van juridische en administratieve samenwerking en samenwerking tussen burgers en	Vermindering van de barrièrewerking van de grens voor burgers en instituties	Perceptie van de Duits-Nederlandse grens als een barrière

van het programmagebied		en belanghebbenden en een doelmatig openbaar bestuur (11)	instellingen (vgl. VO (EU) nr. 1299/2013, art. 7, lid 1(a)(iv)		
Technische bijstand	6,0% € 13,33 mln.	Niet van toepassing	Niet van toepassing	Efficiënte begeleiding van het INTERREG V- programma Deutschland-Nederland	Niet van toepassing

2. Beschrijving van de prioritaire assen

2.1. Verhoging van de grensoverschrijdende innovatiekracht van het programmagebied

De eerste prioritaire as omvat de thematische doelstelling nr. 1 conform verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 9: De versterking van onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie. Ook wordt investeringsprioriteit 4f uit de thematische doelstelling 4 conform verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 9 opgenomen. Het uiteindelijke doel van deze prioritaire as is dat de innovatiekracht van het programmagebied, uitgedrukt in product- en procesinnovaties in het MKB, grensoverschrijdend wordt versterkt. Tegelijkertijd moet binnen de eerste prioritaire as een synergie tussen de EU2020-prioriteiten slimme en duurzame groei gecreëerd worden: Om de transitie van het energiesysteem en een duurzamer gebruik van natuurlijke hulpbronnen te ondersteunen zijn nieuwe technologieën en innovaties essentieel. De thematische doelstelling nr. 4 is bewust onder de eerste prioritaire as opgenomen vanwege het grote belang van innovatie op het gebied van CO₂-reducerende technologieën.

Prioritaire as 1	
<i>ID</i>	1
<i>Titel</i>	Verhoging van de grensoverschrijdende innovatiekracht van het programmagebied
<i>Fonds</i>	EFRO
<i>Berekeningsgrondslag</i>	Totale subsidiabele uitgaven

Investeringsprioriteit 1	
<i>Titel</i>	Bevordering van bedrijfsinvesteringen in O&I, het ontwikkelen van verbanden en synergieën tussen ondernemingen, O&I-centra en het hoger onderwijs, met name de bevordering van investeringen in de ontwikkeling van producten en diensten, de overdracht van technologie, sociale innovatie, milieu-innovatie, toepassingen voor overheidsdiensten, de stimulering van de vraag, het opzetten van netwerken, clusters en open innovatie door middel van slimme specialisatie en ondersteuning van technologisch en toegepast onderzoek, proefopstellingen, maatregelen voor snelle productvalidatie, geavanceerde productiecapaciteit en eerste productie, met name in sleuteltechnologieën en de verspreiding van universeel inzetbare technologieën.

Specifieke doelstelling 1	
<i>Specifieke doelstelling</i>	Meer product- en procesinnovaties in de sectoren, die voor het programmagebied relevant zijn.
<i>Beoogde resultaten</i>	Voor het bereiken van de doelstellingen op het gebied van innovatie die zijn geformuleerd in het GSK en in de landenspecifieke aanbevelingen voor Nederland en Duitsland is het noodzakelijk om meer en betere grensoverschrijdende clusters

te vormen, kennis- en productvalorisatie grensoverschrijdend vorm te geven en gezamenlijk onderzoek te doen. Als resultaat van de ondersteuning door het programma worden product- en procesinnovaties in het MKB nagestreefd. Het resultaat van de bijdrage van het INTERREG-programma wordt positief beoordeeld als aan het einde van de programmalooptijd blijkt dat:

- het aantal product- en procesinnovaties is gestegen
- Het percentage MKB'ers dat product- en/of procesinnovaties introduceert is gestegen, waarbij door vergelijking van gesteunde en niet-gesteunde MKB'ers een relatie met de steun door het INTERREG-programma kan worden gezien.

Investeringsprioriteit 2

Titel Bevorderen van het onderzoek naar, innovaties in en de aanwending van koolstofarme technologieën.

Specifieke doelstelling 1

Specifieke doelstelling Meer product- en procesinnovaties op het gebied van CO₂-reducerende technologieën

Beoogde resultaten Voor het bereiken van de doelstellingen op het gebied van innovatie die zijn geformuleerd in het GSK en in de landenspecifieke aanbevelingen voor Nederland en Duitsland is het noodzakelijk om meer en betere grensoverschrijdende clusters te vormen, kennis- en productvalorisatie grensoverschrijdend vorm te geven en gezamenlijk onderzoek te doen. Tegelijkertijd moet binnen de eerste prioritaire as een synergie tussen de EU2020-prioriteiten slimme en duurzame groei gecreëerd worden: Om de transitie van het energiesysteem en een duurzamer gebruik van natuurlijke hulpbronnen te ondersteunen zijn nieuwe technologieën en innovaties essentieel. Het thema is bewust onder de eerste prioritaire as opgenomen vanwege het grote belang van innovatie op het gebied van CO₂-reducerende technologieën. Het resultaat van de bijdrage van het INTERREG-programma wordt positief beoordeeld als aan het einde van de programmalooptijd blijkt dat:

- het aantal product- en procesinnovaties op het gebied van CO₂-reductie is gestegen
- Het percentage MKB'ers dat product- en/of procesinnovaties op het gebied van CO₂-reductie introduceert is gestegen, waarbij door vergelijking van gesteunde en niet-gesteunde MKB'ers een relatie met de steun door het INTERREG-programma kan worden gezien.

2.2. Sociaal-culturele en territoriale cohesie van het programmagebied

De tweede prioritaire as omvat de thematische doelstelling nr. 11 conform verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 9: de vergroting van de institutionele capaciteit van overheidsinstanties en belanghebbenden en een doelmatig openbaar bestuur. Het uiteindelijke doel van deze prioritaire as is dat de grensoverschrijdende samenwerking tussen burgers en instituties op verschillende gebieden wordt versterkt om de waarneming van de grens als hindernis tegen te gaan.

Prioritaire as 2	
<i>ID</i>	2
<i>Titel</i>	Sociaal-culturele en territoriale cohesie van het programmagebied
<i>Fonds</i>	EFRO
<i>Berekeningsgrondslag</i>	Totale subsidiabele uitgaven

Investeringsprioriteit 1	
<i>Titel</i>	Bevordering van juridische en administratieve samenwerking en samenwerking tussen burgers en instellingen (vgl. VO (EU) nr. 1299/2013, art. 7, lid 1(a)(iv))

Specifieke doelstelling 1	
<i>Specifieke doelstelling</i>	Vermindering van de barrièrewerking van de grens voor burgers en instituties.
<i>Beoogde resultaten</i>	<p>Door een pakket van grensoverschrijdende maatregelen wordt de barrièrewerking van de grens in het programmagebied verminderd en worden de grensoverschrijdende interacties tussen burgers en instituties geïntensiveerd. Het programma draagt hieraan zowel in psychologische zin (bijvoorbeeld d.m.v. educatie en cultuur) maar ook door concrete samenwerkingsactiviteiten tussen burgers en instituties (bijvoorbeeld in het kader van gezamenlijk natuur- en landschapsbeheer of omgang met demografische ontwikkelingen) bij. Het resultaat van de bijdrage van het INTERREG-programma wordt positief beoordeeld als aan het einde van de programmalooptijd blijkt dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de houding tegenover het buurland in positieve zin is veranderd - de grensoverschrijdende relaties zijn geïntensiveerd - de inwoners van het programmagebied de grens als een kans in plaats van een barrière zien.

Tabel 3: Programmaspecifieke resultaatindicatoren

ID	Indicator	Meeteenheid	Uitgangswaarde	Referentiejaar	Streefwaarde (2023)	Gegevensbron	Frequentie van de verslaglegging
1b							
RI 1	Percentage MKB dat product- en of procesinnovaties introduceert*	Percentage	72,31%	2010 (RIS 2014)	74,31%	Regional Innovation Scoreboard (DG Enterprise)	Wordt tweejaarlijks gepubliceerd; analyse daarnaast bij tussentijdse evaluaties en ten tijde van opmaak eindverslag.
4f							
RI 2	Percentage MKB dat product- en of procesinnovaties introduceert*	Percentage	72,31%	2010 (RIS 2014)	74,31%	Regional Innovation Scoreboard (DG Enterprise)	Wordt tweejaarlijks gepubliceerd; analyse daarnaast bij tussentijdse evaluaties en ten tijde van opmaak eindverslag.
11							
RI 3	Perceptie van de Duits-Nederlandse grens als een barrière*	Score	Voor doelgroep burgers: 53,3 (score)	2015	Voor doelgroep burgers: 58 (score)	Studie over de barrièrewerking van de grens (eigen onderzoek)	Nulmeting 2015; daarnaast metingen in 2018/2019, 2020/2021 en een eindmeting
RI 4	Perceptie van de Duits-Nederlandse grens als een barrière*	Score	Voor doelgroep organisaties: 46,5 (score)	2015	Voor doelgroep organisaties: 49,5 (score)	Studie over de barrièrewerking van de grens (eigen onderzoek)	Nulmeting 2015; daarnaast metingen in 2018/2019, 2020/2021 en een eindmeting

* Een uitgebreide toelichting bij de indicatoren wordt in de betreffende indicatorfiches ter beschikking gesteld.

2.3. In het kader van de investeringsprioriteit te ondersteunen maatregelen

In het onderstaande worden de investeringsprioriteiten nader geconcretiseerd.

2.3.1. Bevordering van bedrijfsinvesteringen in O&I, het ontwikkelen van verbanden en synergiën tussen ondernemingen, O&I-centra en het hoger onderwijs, met name de bevordering van investeringen in de ontwikkeling van producten en diensten, de overdracht van technologie, sociale innovatie, milieu-innovatie, toepassingen voor overheidsdiensten, de stimulering van de vraag, het opzetten van netwerken, clusters en open innovatie door middel van slimme specialisatie en ondersteuning van technologisch en toegepast onderzoek, proefopstellingen, maatregelen voor snelle productvalidatie, geavanceerde productiecapaciteit en eerste productie, met name in sleuteltechnologieën en de verspreiding van universeel inzetbare technologieën.

Achtergrond

Het thema onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie, dat nauw samenhangt met de ondersteuning van het MKB, is in de strategische analyse van het programmagebied naar voren gekomen als bijzonder belangrijk. Op basis van de EU2020-titel *slimme groei* en vanuit de uiteenlopende nationale en regionale strategieën is er veel draagvlak voor:

- Stimulering van netwerkvorming
- Stimulering van toegepast onderzoek en experimentele ontwikkeling
- Stimulering van valorisatie, productontwikkeling en product-markt-combinaties

in alle sectoren, die voor de grensregio relevant zijn.

Naast de focus op netwerkvorming, research & development en valorisatie moet er daarbij aandacht zijn voor de rol van het MKB in het innovatieproces en voor het passende human capital om onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie mogelijk te maken. In het voorgaande hoofdstuk zijn de belangrijkste problemen, uitdagingen en doelen op dit gebied geformuleerd. In het onderstaande wordt de investeringsprioriteit geconcretiseerd door de doelgroep te beschrijven en vervolgens een aantal belangrijke sectoren en mogelijke maatregelen te omschrijven.

Specifieke doelstelling

Meer product- en procesinnovaties in de sectoren, die voor het programmagebied relevant zijn.

Te bereiken resultaat

Voor het bereiken van de doelstellingen op het gebied van innovatie die zijn geformuleerd in het GSK en in de landenspecifieke aanbevelingen voor Nederland en Duitsland is het noodzakelijk om meer en betere grensoverschrijdende clusters te vormen, kennis- en productvalorisatie grensoverschrijdend vorm te geven en gezamenlijk onderzoek te doen. Als resultaat van de ondersteuning door het programma worden product- en procesinnovaties in het MKB nagestreefd. Het resultaat van de bijdrage van het INTERREG-programma wordt positief beoordeeld als aan het einde van de programmalooptijd blijkt dat:

- het aantal product- en procesinnovaties is gestegen
- Het percentage MKB'ers dat product- en/of procesinnovaties introduceert is gestegen, waarbij door vergelijking van gesteunde en niet-gesteunde MKB'ers een relatie met de steun door het INTERREG-programma kan worden gezien.

Doelgroepen

Prioritaire as 1 richt zich op het regionale bedrijfsleven. Bijzondere aandacht gaat uit naar het innovatieve MKB in de regio en hun relaties met kennisinstellingen en grote bedrijven. Intermediaire organisaties en overheden kunnen een ondersteunende rol vervullen, waarmee ook zij kunnen optreden als begunstigden. De relatie met onderwijs- en kennisinstellingen komt bij het thema human capital naar voren, waarbij onderwijsprogramma's en -voorzieningen aangeboden worden die inspelen op de kwalitatieve eisen die het bedrijfsleven stelt. Uiteindelijk heeft de versterking van onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie positieve effecten voor de burgers in het programmagebied.

Type begunstigden

- Technologie-, innovatie- en starterscentra
- Ondernemingen (met name MKB en hun potentiële medewerkers)
- Lokale en regionale organisaties en overheden (bijv. t.b.v. economische ontwikkeling, kamer van koophandel, Handwerkskammern)
- Universiteiten, hogescholen, onderzoeksinstituten en de technologietransfer ondersteunende instellingen
- Onderwijsinstellingen of andere instellingen met kwalificatieaanbod

Maatregelen – MKB-generieke maatregelen

Zoals beschreven zijn de sectoren “Agribusiness/Food”, “Health en Life Sciences”, “High Tech Systems & Materials (HTSM)”, “Logistiek” en “Energie/CO₂” als belangrijkste sectoren uit de strategische analyse van het programmagebied naar voren gekomen. Het overzicht van deze sectoren is niet limitatief; tijdens de programmalooptijd zijn wijzigingen mogelijk en binnen de eerste prioritaire as vallen ook andere sectoren en crossovers. De bijdrage van het MKB aan het generieke innovatievermogen van de grensregio is essentieel. Geconstateerd is dat het innovatievermogen in het MKB door de relatief beperkte aansluiting tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven, lage grensoverschrijdende groeiambitie en beperkte competenties binnen veel kleine en middelgrote bedrijven achterblijft. Ook is er binnen het MKB in de grensregio slechts beperkt sprake van internationalisatie en dreigt een serieus tekort aan vakmensen. Om het MKB te versterken en verder te internationaliseren zijn de volgende aanknopingspunten belangrijk:

- Generieke maatregelen ter stimulering van internationalisering en competentieopbouw in het MKB door:
  - Bewustwording en gerichte advisering.
  - Stimulering van ondernemerschap.
  - Bevordering van kennis- en technologietransfer en open innovatie.
  - Bevordering van internationalisering.

Maatregelen – maatregelen per sector

In het volgende worden bij wijze van voorbeeld belangrijke thematische maatregelen en speerpunten benoemd die kunnen bijdragen aan het behalen van de gestelde doelstellingen binnen de eerste

investeringsprioriteit in het INTERREG V-programma Deutschland-Nederland. Het gaat hierbij om punten die onder andere zijn aangedragen door de stakeholders van het programma (zie ook hoofdstuk 5.6).

*(1) Sector Agribusiness/Food**

**inclusief (glas)tuinbouw*

- Betere benutting van alle componenten van agrarische producten (zgn. cascadering, waarbij steeds laagwaardiger stoffen uit product worden gehaald).
- Ontwikkeling van hoogwaardiger eindproducten voor nieuwe doelgroepen, bijvoorbeeld gezonde voeding, geneesmiddelen uit agrarische producten, natuurlijke bestrijdingsmiddelen, etc.
- Ontwikkeling van alternatieve toepassingen van agrarische producten, bijvoorbeeld als geavanceerde materialen, chemische hulpmiddelen, biopolymeren, etc.
- Optimalisatie van hoogwaardiger en duurzamer agrologistieke concepten, zodat een groter afzetgebied sneller en meer duurzaam kan worden bediend.

- Precies produceren door toepassing van hoogwaardige technologieën.
- Stimulering van resource-efficiency in de hele keten via o.a. energie-, water- en grondstofbesparing, droogtetechnieken, vervanging door hernieuwbare alternatieven, etc., hergebruik van water om water te besparen (met inachtneming van de EU-richtlijn voor de behandeling van afvalwater (Urban Waste Water Treatment Directive, UWWTD))
- Stimulering van milieubescherming in de landbouw, reductie van nitraat, grensoverschrijdend voedingsstoffenmanagement, vermindering van de nutriëntenbelasting door de landbouw, preventie van de verspreiding van multiresistente kiemen

- Structurele grensoverschrijdende samenwerking tussen ondernemers, kennisinstellingen en overheden om human capital agenda's in de praktijk te brengen (bijvoorbeeld praktijkgericht onderwijs, kwalificatie en afstemming, techniek, tekort aan vakmensen, talentontwikkeling). Hierdoor worden het behoud en de ontwikkeling van kwalitatief hoogwaardige werknemers op het gebied van Agribusiness/Food en gestimuleerd en wordt de attractiviteit van de regio voor hoger opgeleiden verhoogd.
- Bevordering van initiatieven voor de grensoverschrijdende vergelijkbaarheid en erkenning van kwalificaties in het kader van opleidings- en bijscholingsmogelijkheden op het gebied van Agribusiness/Food
- Informatie en advies over grensoverschrijdende opleiding en carrière op het gebied van Agribusiness/Food
- Creëren van grensoverschrijdende opleidingsprofielen en –modules op het gebied van Agribusiness/Food
- Stimuleren van bepaalde opleidingen/studies/samenwerkingsverbanden tussen onderwijsinstellingen op het gebied van Agribusiness/Food
- Ondersteuning van grensoverschrijdende stages & traineeships op het gebied van Agribusiness/Food

- Grensoverschrijdende maatregelen voor starters en werkzoekenden op het gebied van Agribusiness/Food
- Crossovers tussen Agribusiness/Food en andere thema's

(2) Sector Health & Life Sciences

- Ontwikkeling en uitwisseling van best practices en kennis van nieuwe zorgconcepten binnen en tussen regionale clusters.
- Stimulering van nieuwe technologische toepassingen in de zorg, gebaseerd op bijvoorbeeld nano- en microtechnologie, biotechnologie en ICT.
- Maatregelen op het gebied van veterinaire zorg, cross-overs tussen veterinaire en humane zorg.
- Implementatie van nieuwe technologische toepassingen in de zorg in samenwerking met het MKB, eHealth
- Structurele grensoverschrijdende samenwerking tussen ondernemers, kennisinstellingen en overheden om human capital agenda's in de praktijk te brengen (bijvoorbeeld praktijkgericht onderwijs, kwalificatie en afstemming, techniek, tekort aan vakmensen, talentontwikkeling). Hierdoor worden het behoud en de ontwikkeling van kwalitatief hoogwaardige werknemers op het gebied van health en life sciences gestimuleerd en wordt de attractiviteit van de regio voor hoger opgeleiden verhoogd.
- Bevordering van initiatieven voor de grensoverschrijdende vergelijkbaarheid en erkenning van kwalificaties in het kader van opleidings- en bijscholingsmogelijkheden op het gebied van health en life sciences
- Informatie en advies over grensoverschrijdende opleiding en carrière op het gebied van health en life sciences
- Creëren van grensoverschrijdende opleidingsprofielen en –modules op het gebied van health en life sciences
- Stimuleren van bepaalde opleidingen/studies/samenwerkingsverbanden tussen onderwijsinstellingen op het gebied van health en life sciences
- Ondersteuning van grensoverschrijdende stages & traineeships op het gebied van health en life sciences
- Grensoverschrijdende maatregelen voor starters en werkzoekenden op het gebied van health en life sciences
- Crossovers tussen Health & Life Sciences en andere thema's

(3) Sector High Tech Systems & Materials (HTSM)

- Verbinding van technologische clusters aan beide zijden van de grens via een mix van technologie, creatieve industrie en toepassingsgebieden.
- Ontwikkeling van nieuwe producten en toepassingen op het gebied van bijv. sensortechnologie, ICT, nanotechnologie, maritieme technologie, oppervlaktentechnologie, watertechnologie of materiaaltechnologie

- Grensoverschrijdende implementatie van nieuwe producten en toepassingen op het gebied van bijv. sensortechnologie, ICT, nanotechnologie, maritieme technologie, oppervlaktentechnologie, watertechnologie en materiaaltechnologie in het MKB
- Structurele grensoverschrijdende samenwerking tussen ondernemers, kennisinstellingen en overheden om human capital agenda's in de praktijk te brengen (bijvoorbeeld praktijkgericht onderwijs, kwalificatie en afstemming, techniek, tekort aan vakmensen, talentontwikkeling). Hierdoor worden het behoud en de ontwikkeling van kwalitatief hoogwaardige werknemers op het gebied van HTSM gestimuleerd en wordt de attractiviteit van de regio voor hoger opgeleiden verhoogd.
- Bevordering van initiatieven voor de grensoverschrijdende vergelijkbaarheid en erkenning van kwalificaties in het kader van opleidings- en bijscholingsmogelijkheden op het gebied van HTSM
- Informatie en advies over grensoverschrijdende opleiding en carrière op het gebied van HTSM
- Creëren van grensoverschrijdende opleidingsprofielen en –modules op het gebied van HTSM
- Stimuleren van bepaalde opleidingen/studies/samenwerkingsverbanden tussen onderwijsinstellingen op het gebied van HTSM
- Ondersteuning van grensoverschrijdende stages & traineeships op het gebied van HTSM
- Grensoverschrijdende maatregelen voor starters en werkzoekenden op het gebied van HTSM
- Crossovers tussen HTSM en andere thema's

(4) Sector Logistiek

- Meer waarde toevoegen aan uit goederenstromen door aanvullende dienstverlening en faciliteiten (waaronder 'value added logistics' en innovatieve supply chain-oplossingen).
- Stimulering van milieu-efficiënt transport door de ontwikkeling van multi- en synchromodale concepten, samenwerkingsvormen en infrastructuur, daaronder bijvoorbeeld ook maatregelen en initiatieven gericht op alternatieve aandrijvingstechnologieën en op de verhoging van beladingsgraden.
- Ontwikkeling en/of implementatie van transportcorridors en gateway-achterland strategieën, netwerken en samenwerkingsvormen.
- Ontwikkeling en implementatie van 'soft' infrastructuur, bijvoorbeeld door ICT-innovatie
- Opheffen van grensoverschrijdende hiaten en knelpunten in het transportsysteem, waaronder bijvoorbeeld regelgeving, systemen, documentenuitwisseling.
- Structurele grensoverschrijdende samenwerking tussen ondernemers, kennisinstellingen en overheden voor de opbouw en instandhouding van de grensoverschrijdende advies- en signaliseringsfunctie (governance) gericht op de versterking van de logistieke sector en haar positie op relevante Europese transportcorridors.
- Initiatieven gericht op de opbouw en instandhouding van logistieke kennisexpertise-centra, gericht op relevante sectoren
- Structurele grensoverschrijdende samenwerking tussen ondernemers, kennisinstellingen en overheden om human capital agenda's in de praktijk te brengen (bijvoorbeeld praktijkgericht onderwijs,

kwalificatie en afstemming, kennisontwikkeling, techniek, tekort aan vakmensen, talentontwikkeling, vakgericht taalonderwijs). Hierdoor worden het behoud en de ontwikkeling van kwalitatief hoogwaardige werknemers op het gebied van logistiek gestimuleerd en wordt de attractiviteit van de regio voor hoger opgeleiden verhoogd.

- Bevordering van initiatieven voor de grensoverschrijdende vergelijkbaarheid en erkenning van kwalificaties in het kader van opleidings- en bijscholingsmogelijkheden op het gebied van logistiek (afgestemde opleidingsprogramma's met wederzijds erkende eisen en diploma's)
- Informatie en advies over grensoverschrijdende opleiding en carrière op het gebied van logistiek
- Creëren van grensoverschrijdende opleidingsprofielen en –modules op het gebied van logistiek
- Stimuleren van bepaalde opleidingen/studies/samenwerkingsverbanden tussen onderwijsinstellingen op het gebied van logistiek
- Ondersteuning van grensoverschrijdende stages & traineeships op het gebied van logistiek
- Grensoverschrijdende maatregelen voor starters en werkzoekenden op het gebied van logistiek
- Crossovers tussen Logistiek en andere thema's

2.3.2 Bevorderen van het onderzoek naar, innovaties in en de aanwending van koolstofarme technologieën

Achtergrond

Een speciale rol speelt het thema “energie & CO₂-reductie” als een van de belangrijkste sectoren van het programmagebied. De ondersteuning van de transformatie van het energiesysteem en meer duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen wordt zowel voor Duitsland als voor Nederland in de EU position papers (zie hoofdstuk 1) als een van de belangrijkste prioriteiten aangeduid. Met een reductie van de CO₂-emissies wordt de luchtkwaliteit, in het bijzonder op het gebied van fijnstof en NO₂, verbeterd. Niet alleen draagt deze innovatie bij aan duurzame groei, ook de *slimme groei* en de daarmee verbonden specialisatie en economische ontwikkeling van het programmagebied worden door onderzoek naar, innovaties in en de aanwending van koolstofarme technologieën bereikt. Daarom wordt voor de investeringsprioriteit 4f (Bevorderen van het onderzoek naar, innovaties in en de aanwending van koolstofarme technologieën) een apart bedrag van 30 miljoen euro aan EFRO-middelen gereserveerd.

Specifieke doelstelling

Meer product- en procesinnovaties op het gebied van CO₂-reducerende technologieën

Te bereiken resultaat

Voor het bereiken van de doelstellingen op het gebied van innovatie die zijn geformuleerd in het GSK en in de landenspecifieke aanbevelingen voor Nederland en Duitsland is het noodzakelijk om meer en betere grensoverschrijdende clusters te vormen, kennis- en productvalorisatie grensoverschrijdend vorm te geven en gezamenlijk onderzoek te doen. Tegelijkertijd moet binnen de eerste prioritaire as een synergie tussen de EU2020-prioriteiten slimme en duurzame groei gecreëerd worden: Om de transitie van het energiesysteem en een duurzamer gebruik van natuurlijke hulpbronnen te ondersteunen zijn nieuwe technologieën en innovaties essentieel. Het thema is bewust onder de eerste prioritaire as opgenomen vanwege het grote

belang van innovatie op het gebied van CO₂-reducerende technologieën. Het resultaat van de bijdrage van het INTERREG-programma wordt positief beoordeeld als aan het einde van de programmalooptijd blijkt dat:

- het aantal product- en procesinnovaties op het gebied van CO₂-reductie is gestegen
- Het percentage MKB'ers dat product- en/of procesinnovaties op het gebied van CO₂-reductie introduceert is gestegen, waarbij door vergelijking van gesteunde en niet-gesteunde MKB'ers een relatie met de steun door het INTERREG-programma kan worden gezien.

Doelgroepen

Prioritaire as 1 richt zich op het regionale bedrijfsleven. Bijzondere aandacht gaat uit naar het innovatieve MKB in de regio en hun relaties met kennisinstellingen en grote bedrijven. Intermediaire organisaties en overheden kunnen een ondersteunende rol vervullen, waarmee ook zij kunnen optreden als begunstigden. De relatie met onderwijs- en kennisinstellingen komt bij het thema human capital naar voren, waarbij onderwijsprogramma's en -voorzieningen aangeboden worden die inspelen op de kwalitatieve eisen die het bedrijfsleven stelt. Uiteindelijk heeft de transformatie van het energiesysteem en meer duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen een duidelijk positief effect voor de burgers in het programmagebied.

Type begunstigden

- Technologie-, innovatie- en starterscentra
- Ondernemingen (met name MKB en hun potentiële medewerkers)
- Lokale en regionale organisaties en overheden (bijv. t.b.v. economische ontwikkeling, kamer van koophandel, *Handwerkskammern*)
- Universiteiten, hogescholen, onderzoeksinstituten en de technologieoverdracht ondersteunende instellingen
- Onderwijsinstellingen of andere instellingen met kwalificatieaanbod

Maatregelen

In het volgende worden bij wijze van voorbeeld belangrijke thematische maatregelen en speerpunten benoemd die kunnen bijdragen aan het behalen van de gestelde doelstellingen binnen de tweede investeringsprioriteit in het INTERREG V-programma Deutschland-Nederland. Het gaat hierbij om punten die onder andere zijn aangedragen door de stakeholders van het programma (zie ook hoofdstuk 5.6).

- Uitwisseling van kennis en best practices over het gebruik en de bevordering van hernieuwbare energie, de daarvoor benodigde aanpassingen aan het net en de opslagcapaciteiten en over de verduurzaming van energiesystemen en over innovatieve oplossingen op het gebied van de aanpassing aan de klimaatverandering
- Stimulering van innovatie op het gebied van energiebesparende technologieën in uiteenlopende bedrijfstakken en toepassingsgebieden (productie/MKB, woningbouw, infrastructuur, etc.); innovatieve oplossingen op het gebied van de aanpassing aan de klimaatverandering
- Opbouwen van grensoverschrijdende waardeketens en clusters van bedrijven en kennisinstellingen.

- Ontwikkelen van experimenteerruimte en opschaling van pilots.
- Maatregelen op het gebied van electromobiliteit met accu's en waterstof/brandstofcellen; grensoverschrijdend emissieloos OV; lichte bouwwijze met technisch textiel of elektrificatie ook van conventionele auto's uit zicht van het MKB
- Maatregelen op het gebied van waterstof en brandstofcellen in de stationaire energieverzorging, opslag van hernieuwbare energie (bijv. Power to Gas); waterstofinfrastructuur
- Maatregelen ter stimulering van de biobased economy (bijvoorbeeld natuurlijke bouwstoffen of het thema vervanging van kunststoffen (vooral verpakkingen) door natuurlijke materialen)
- Innovatie en grensoverschrijdende uitwisseling op het gebied van groen gas, hernieuwbare energie en duurzaamheid; bevordering van eco-innovaties op het gebied van luchtkwaliteit en emissiecontroles
- Benutting van restenergie, geothermie, decentrale energieproductie, energieopslag, stadsverwarming en KWK
- Maatregelen op het gebied van Smart Grids, Smart Energy Cities en Regions
- Maatregelen op het gebied van Smart Buildings (energiemanagement-gebouwenautomatisering → Energie-efficiency) voor grote openbare gebouwen en private kantoorgebouwen, daarnaast projecten op het gebied van gebruikersgedrag
- Emissiearme en integrale vervoersconcepten, sluiting van de modale keten richting optimalisatie van forensen- en winkelstromen, virtuele mobiliteitsbeurzen
- Grensoverschrijdende samenwerking met de vermindering van de uitstoot door transport en de daarmee samenhangende verbetering van de luchtkwaliteit ten doel (bijvoorbeeld in de scheepvaart → green shipping)

- Verhoging van de energie-efficiency in het MKB en in de openbare sector zodat de uitstoot van CO₂ wordt verminderd (projecten: Grensoverschrijdende samenwerking ter bevordering van de energie-efficiency, uitwisseling van technologieën, gebruik van succesvolle modellen, ondersteuning van de opstelling van duurzame bedrijfsconcepten)
- Gezamenlijke projecten ontwikkelen gericht op nieuwe businessmodellen en ontwikkeling van decentrale vormen van energieopwekking.

- Structurele grensoverschrijdende samenwerking tussen ondernemers, kennisinstellingen en overheden om human capital agenda's in de praktijk te brengen (bijvoorbeeld praktijkgericht onderwijs, kwalificatie en afstemming, techniek, tekort aan vakmensen, talentontwikkeling). Hierdoor worden het behoud en de ontwikkeling van kwalitatief hoogwaardige werknemers op het gebied van Energie/CO₂ gestimuleerd en wordt de attractiviteit van de regio voor hoger opgeleiden verhoogd.
- Bevordering van initiatieven voor de grensoverschrijdende vergelijkbaarheid en erkenning van kwalificaties in het kader van opleidings- en bijscholingsmogelijkheden in de energiesector
- Informatie en advies over grensoverschrijdende opleiding en carrière in de energiesector
- Creëren van grensoverschrijdende opleidingsprofielen en –modules in de energiesector
- Stimuleren van bepaalde opleidingen/studies/samenwerkingsverbanden tussen onderwijsinstellingen in de energiesector en harmonisering van toelatingscriteria
- Ondersteuning van grensoverschrijdende stages & traineeships in de energiesector
- Grensoverschrijdende maatregelen voor starters en werkzoekenden in de energiesector

- Grensoverschrijdende opleiding of scholing op het gebied van klimaatneutrale consumptie en klimaatvriendelijk koopgedrag.
- Crossovers tussen Energie/CO₂-reductie en andere thema's

2.3.3. Bevordering van juridische en administratieve samenwerking en samenwerking tussen burgers en instellingen

Achtergrond

De voortzetting van grensoverschrijdende contacten en samenwerking, gericht op verdere integratie van regionale arbeidsmarkten, onderwijsmogelijkheden en verzorgingsstructuren wordt in de strategische analyse als een van de belangrijkste behoeften van het programmagebied beschreven. Met de tweede prioritaire as van het programma en met de bovenstaande, ETS-specifieke investeringsprioriteit, die gericht is op de verbetering van de institutionele capaciteit en de samenwerking tussen burgers en instanties, wordt deze voortzetting ondersteund en versterkt. Prioritaire as 2 biedt een pakket van flankerende maatregelen, die o.a. voor het bereiken van de doelstellingen in prioriteit 1 essentieel zijn. Om de grensoverschrijdende economische samenwerking op het noodzakelijk hogere plan te brengen wordt - in overeenstemming met de doelstellingen van de Europese Territoriale Samenwerking - geïnvesteerd in de versterking van de sociaal-culturele en territoriale cohesie van het grensgebied.

De beoogde maatregelen zijn op zichzelf niet (persé) economisch van aard maar moeten een herkenbare bijdrage leveren aan de verbetering van de voorwaarden om als grensoverschrijdende regio economisch *samen te groeien*. Hoewel er een onderscheid te maken is tussen sociale en fysieke investeringen kunnen fysieke thema's als bereikbaarheid, natuur, landschap en milieu op lokaal en regionaal niveau niet los gezien worden van sociale onderwerpen als demografie, arbeidsmarkt, zorg en leefbaarheid. Om een voorbeeld te noemen: bij het onderwerp ICT-breedband komt ruimte/fysiek en sociaal bij elkaar, in ieder geval op het platteland. Hetzelfde geldt voor openbaar vervoer. Investeren in de genoemde thema's is daarbij uitdrukkelijk niet de doelstelling op zich: het gaat om de inzet van middelen voor deze thema's als instrument voor de grensoverschrijdende samenwerking en voor het slechten van de barrières, die de grens oproept.

De tweede prioritaire as is daarom bij uitstek het terrein waarop de – regionale – overheden in onderlinge samenwerking een rol kunnen en moeten nemen door de verschillende thema's als maatschappelijke opgaven integraal op te pakken. En daarbij de overige maatschappelijke geledingen (bedrijven, onderwijs, instituties) mee te nemen. Daarmee wordt directe inhoud gegeven aan het begrip Europese territoriale samenwerking.

Specifieke doelstelling

Vermindering van de barrièrewerking van de grens voor burgers en instituties

Beoogde resultaten

Door een pakket van grensoverschrijdende maatregelen wordt de barrièrewerking van de grens in het programmagebied verminderd en worden de grensoverschrijdende interacties tussen burgers en instituties geïntensiveerd. Het programma draagt hieraan zowel in psychologische zin (bijvoorbeeld d.m.v. educatie en cultuur) maar ook door concrete samenwerkingsactiviteiten tussen burgers en instituties (bijvoorbeeld in het kader van gezamenlijk natuur- en landschapsbeheer of omgang met demografische ontwikkelingen) bij.

Het resultaat van de bijdrage van het INTERREG-programma wordt positief beoordeeld als aan het einde van de programmalooptijd blijkt dat:

- de houding tegenover het buurland in positieve zin is veranderd
- de grensoverschrijdende relaties zijn geïntensiveerd
- de inwoners van het programmagebied de grens als een kans in plaats van een barrière zien.

Doelgroepen

De maatregelen in prioriteit 2 zijn gericht op het bereiken van duurzame samenwerking en afspraken tussen overheden en overige instituties in het programmagebied. Maar de aandacht gaat ook in de tweede prioriteit uit naar het MKB in de regio en naar netwerken en clusters.

Voor het opheffen van de barrières die de grens veroorzaakt is de verankering van het INTERREG-programma op lokaal en regionaal niveau essentieel. Ook de inwoners van de grensregio zijn een belangrijke directe doelgroep. Prioriteitsas 2 kan zelfs worden gezien als “smeerolie” voor activiteiten in de andere prioriteiten van het programma. Immers kan echte samenwerking niet ontstaan zonder kennis van en interesse in het buurland en zonder de juiste faciliteiten voor het opbouwen van grensoverschrijdende contacten en voor het wonen en werken over de grens.

Type begunstigden

- Burgers, verenigingen
- Regionale en lokale organisaties en overheden (bijv. werkgevers- en werknemersorganisaties, verzekeraars, sociale partners, culturele instellingen en organisaties, sociale instellingen, gemeentes)
- Natuur- en milieuorganisaties, natuurparkbeheerders
- Ondernemingen (met name MKB en hun potentiële medewerkers)
- Ziekenhuizen, universiteiten, onderzoeksinstellingen, organisaties op het gebied van de gezondheidszorg
- Werknemers, scholieren, studenten, werkzoekenden en trainees
- Scholen, universiteiten en hogescholen, overige onderwijsinstellingen

Maatregelen

In het volgende worden bij wijze van voorbeeld belangrijke thematische maatregelen en speerpunten benoemd die kunnen bijdragen aan het behalen van de gestelde doelstellingen binnen de derde investeringsprioriteit in het INTERREG V-programma Deutschland-Nederland. Het gaat hierbij om punten die onder andere zijn aangedragen door de stakeholders van het programma (zie ook hoofdstuk 5.2).

De maatregelen en sectoren zijn daarbij voor een beter overzicht onderverdeeld in vier mogelijke thema's, die uitdrukkelijk niet op zichzelf staan maar elk als instrument voor de vermindering van de barrièrewerking van de grens worden gebruikt:

1. Werken, onderwijs, cultuur
2. Natuur, landschap en milieu
3. Structuur en demografie
4. Netwerkontwikkeling op lokaal en regionaal niveau

In het onderstaande worden deze thema's geconcretiseerd:

(1) Werken, onderwijs en cultuur

- Bevordering van het onderwijsaanbod en onderwijsmaterialen ter bevordering van de taalkundige- en interculturele competenties (bijv. voor het leren van de taal van het buurland, tweetaligheid (NL/D) van kinderen en jongeren; schoolpartnerschappen; uitwisseling van scholieren en studenten in de grensregio)
- Bevordering van de grensoverschrijdende beroeps- en onderwijsoriëntatie ter bevordering van de grensoverschrijdende arbeidsmarkt en de integratie op lange termijn.
- Waarborging van duurzame voorlichting en advisering voor grenspendelaars
- Initiatieven ter onderkenning en mogelijke oplossing van de problemen van grenspendelaars
- Intensivering en uitbreiding van grensoverschrijdende sociaal-culturele activiteiten en contacten (bijv. samenwerking tussen culturele instellingen als musea, kunst- en cultuurorganisaties, festivals)
- Harmonisering van eindtermen, voornamelijk in het MBO

(2) Natuur, landschap en milieu

- Ondersteuning van maatregelen ter ontwikkeling van nieuwe grensoverschrijdende natuur- en cultuurbeschermingsconcepten
- Grensoverschrijdende concepten op het gebied van ontwikkeling, afstemming en koppeling van groene en blauwe infrastructuren, ecologische verbindingen, grensoverschrijdende biotoopverbindingen etc.
- Duurzame grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van ruimtelijke inrichting
- Opstellen van concepten en systemen op het gebied van de aanpassing aan de klimaatverandering en rampenbeheersing (bijv. hoogwaterbescherming) waar de grens hiervoor een barrière vormt.
- Gemeenschappelijke oplossingen voor grenshindernissen op het gebied van risicopreventie en risicomangement in verband met de klimaatverandering
- Onderzoek naar de gevolgen van de klimaatverandering voor natuur en landschap in de regio en ontwikkeling van beschermingsmaatregelen over de grens
- Geharmoniseerde bescherming van grensoverschrijdende natuurlijke leefruimtes (heide, bos, veen)
- Samenwerking op het gebied van afvalverwerking voor een duurzaam gebruik van hulpbronnen

(3) Structuur en demografie

- Bereikbaarheid: bevordering van initiatieven op het gebied van de haalbaarheid, het verbeteren en het gebruik van grensoverschrijdende (openbaar-)vervoersverbindingen en verkeersnetwerken (synergie met de sector logistiek in de prioritaire as 1)
- Projecten op het gebied van inclusie, leefbaarheid en demografie, o.a. door middel van ICT-toepassingen
- Gezamenlijk benutten van kansen m.b.t. de werkgelegenheid op het platteland (o.a. bio-economie, duurzaam toerisme)
- Koppeling van grensoverschrijdend toerisme en natuurbeschermingsinitiatieven bijvoorbeeld door de commerciële uitbating van de natuurlijke karakteristieken van het subsidiegebied of de verbetering van natuur- en landschapsverdraagzame natuurbelevingsmogelijkheden
- Koppeling van grensoverschrijdend toerisme en grensoverschrijdend cultureel aanbod om de vraag te stimuleren
- Opbouw en doorontwikkeling van duurzame toeristische netwerken en ontwikkeling van toeristisch aanbod inclusief communicatie (marketing), daarbij in het bijzonder de bevordering van maatregelen die kunnen rekenen op duurzame marketingondersteuning door het MKB
- Grensoverschrijdende samenwerking van toerisme-, cultuur- en natuurorganisaties om thema- en doelgroepgerichte concepten te ontwikkelen
- Ontwikkeling van cultureel en natuurlijk erfgoed, duurzaam toerisme (grensoverschrijdende ontwikkeling van klimaatneutraal, natuur- en cultuurgericht toeristisch aanbod)

(4) Netwerkontwikkeling op lokaal en regionaal niveau

- Projecten op het gebied van grensoverschrijdende communicatie
- Netwerkontwikkeling op het niveau van people-to-people projecten en miniprojecten
- Ontwikkeling van nieuwe grensoverschrijdende oplossingen in samenhang met consumentencommunicatie, diergezondheid, antibiotica-inzet en voedselproblematiek (synergie met de sector agribusiness/food in de prioritaire as 1)
- Verbetering van de toegang tot medische zorg in het buurland en stimulering van de ontwikkeling van duurzame structuren voor grensoverschrijdende en innovatieve medische zorg (met name met betrekking tot de vergrijzende bevolking), met inachtneming van de richtlijn 2011/24/EU betreffende de toepassing van de rechten van patiënten bij grensoverschrijdende gezondheidszorg (synergie met de sector health/life sciences in prioritaire as 1)
- Intensivering van de samenwerking op het gebied van de interne veiligheid (bijv. tussen politie en brandweer, samenwerking bij de bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit, drugsbestrijding en -preventie)

2.4. Leidende beginselen voor het selecteren van concrete acties

In hoofdstuk 2 zijn verschillende maatregelen benoemd ter concretisering van de prioritaire assen en investeringsprioriteiten. Om de gestelde doelstellingen per prioriteit ook daadwerkelijk te behalen, is het belangrijk dat alle INTERREG-projecten bijdragen aan de programmadoelstellingen. De kwaliteit van het project en de bijdrage aan de programmadoelstellingen staan bij de selectie van projecten in het middelpunt.

Om op verschillende niveaus en voor verschillende actoren de toegang tot het INTERREG-programma en de uitvoering van projecten optimaal mogelijk te maken, worden naast de reguliere projecten binnen één van de programmaprioriteiten ook zogenoemde “strategische initiatieven” of kaderprojecten uitgevoerd.

De **strategische initiatieven** worden gerealiseerd om de werking van het programma in de voor het programmagebied bijzonder belangrijke speerpunt-sectoren (zie hoofdstuk 1) te versterken. Een strategisch initiatief is een vastgesteld thematisch kader met een sterke focus en een eenduidige doelstelling. Binnen het kader vallen projecten die bijdragen aan het behalen van deze doelstelling. Over alle projectideeën in de eerste prioritaire as vindt een programmabrede uitwisseling plaats, waar nodig wordt door het programma extra aandacht besteed aan projectontwikkeling. Bij de realisatie van strategische initiatieven spelen sectorale experts een belangrijke rol.

De ervaringen uit het verleden hebben daarnaast aangetoond dat het ook voor de subsidieperiode 2014 – 2020 zinvol is de zo genoemde **kaderprojecten** uit te voeren. Hierbij worden kleinere activiteiten als onderdeel van een centraal beheerd kaderproject gerealiseerd en wordt de toegang vooral voor kleinere organisaties en actoren vereenvoudigd. Ook de activiteiten binnen de kaderprojecten dragen direct bij aan het behalen van de programmadoelstellingen.

Alle projecten worden bij aanvraag getoetst aan de hand van het voorliggende samenwerkingsprogramma op de bijdrage aan de programmadoelstellingen. Hiermee wordt gewaarborgd dat elk afzonderlijk project in lijn met de programmastrategie en met de EU 2020-strategie wordt uitgevoerd en het INTERREG-programma zodoende een maximale meerwaarde voor het programmagebied oplevert. Voor de beschrijving van de aanvraag-, besluitvormings- en begeleidingstrajecten wordt verwezen naar de in ontwikkeling zijnde beschrijving van de beheers- en controleregelingen van het programma en naar hoofdstuk 5.

2.4.1. Gepland gebruik van financieringsinstrumenten

“Financial engineering instruments are market driven combinations of financial products in the form of repayable capital, invested or lent according to profitability criteria, reimbursed and invested again at the end of the agreed period” (Interact, oktober 2012).

Financieringsinstrumenten (of “Financial Engineering Instruments”, FEI) onder EFRO hebben de volgende hoofdkenmerken:

- Het is de bedoeling dat de verstrekte financiering wordt terugbetaald. De middelen die worden terugbetaald kunnen keer op keer opnieuw worden ingezet (revolverend karakter);
- Met de financiering worden investeringsactiviteiten ontplooid die anders niet tot stand zouden zijn gekomen. Financieringsinstrumenten kunnen dus alleen worden ingezet in geval van marktfalen;
- Met behulp van financieringsinstrumenten wordt additionele private financiering aangetrokken (hefboomwerking).

Vanwege bovenstaande eigenschappen hecht de Europese Commissie (EC) in de nieuwe programmaperiode waarde aan de inzet van financieringsinstrumenten als (achtergestelde) leningen, participaties en garanties en andere typen revolverende ondersteuning. De EC heeft in de programmaperiode 2007-2013 revolverende pilot-instrumenten ontwikkeld. JESSICA (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas) en JEREMIE (Joint European Resources for Micro to medium Enterprises) zijn daar wellicht de meest bekende exponenten van. Voor de nieuwe programmaperiode 2014-2020 ziet de EC een belangrijkere rol voor dit type instrumenten weggelegd, ook in INTERREG-verband, hoewel in de huidige programmaperiode daarmee nog nauwelijks ervaring is opgedaan.

In het kader van dit gegeven is een studie uitgevoerd naar de mogelijkheden van de inzet van financiële instrumenten binnen het subsidieprogramma INTERREG V A Deutschland-Nederland.⁸ Onder andere heeft een analyse plaatsgevonden van de meeste relevante beschikbare documenten over financiële instrumenten, specifiek binnen de context van grensoverschrijdende samenwerking. Het betrof Europese verordeningen en uitwerkingen daarvan, specifieke Nederlandse en Duitse wet- en regelgeving, bestaande studies en onderzoeken, *best practices* uit andere Europese grensoverschrijdende programma’s, etc.

Als conclusie is een lijst met mogelijkheden, kansen, knelpunten en risico’s opgesteld. Het blijkt dat revolverende fondsen vanwege hun multipliereffect en activeringspotentieel een zinvol instrument binnen het INTERREG-programma Deutschland-Nederland kunnen zijn, dit is echter niet voor alle ondersteuningsdoelen aanbevelenswaardig. In vergelijking met traditionele subsidies kunnen revolverende fondsen vanwege hun hefboomeffect en tijdelijke karakter een efficiëntere inzet van middelen mogelijk maken. Bovendien stimuleren zij economische activiteiten die een duurzaam effect beogen. Hierbij mag echter niet de effectiviteit uit het oog worden verloren. Om verdringing en afgeleide effecten te voorkomen dienen revolverende fondsen financieringstekorten aan te vullen in sectoren waar traditionele banken, private investeerders en ook publieke ontwikkelingsbanken en waarborgfondsen weigeren te investeren,

---

⁸ Verkennde studie financieringsinstrumenten in Interreg V A Deutschland-Nederland, ERAC/IAT, 30 juli 2013

bijvoorbeeld omdat het grensoverschrijdende projecten betreft. Dit omdat ofwel de risico's te hoog zijn, de projecten zich moeilijk laten beoordelen of de transactiekosten voor de beoordeling en monitoring van de eindontvangers te hoog uitvallen in verhouding tot de mogelijke inkomsten.

Omgekeerd betekent dit echter ook – althans in Duitsland waar de private en publieke kapitaalverstrekking goed is – dat nieuwe revolverende fondsen vooral nodig zijn in financieringssectoren die een zeer innovatief karakter hebben of waarin weinig financiële/commerciële ondersteuning mogelijk is. Vanwege de relatief grote risico's is het niet erg realistisch om ervan uit te gaan dat effectieve revolverende fondsen in de territoriale samenwerking zichzelf langdurig in stand kunnen houden. Men moet in dit verband rekening houden met relatief hoge transactie- en beheerskosten in relatie tot de verstrekte middelen.

Wanneer bij de programmering onrealistische verwachtingen ten aanzien van de fondsen ontstaan, bestaat het risico dat in onproductieve projecten wordt geïnvesteerd, enkel omdat op die manier een hoog investeringsvolume kan worden bereikt. Dit kan leiden tot onnodig veel uitval onder de deelnemende partijen. Verder zou een fonds dat zichzelf langdurig in stand houdt, hoge kosten met zich meebrengen voor de eindontvangers, en een participatiemaatschappij in strikte zin zou bijvoorbeeld een hoog rendement kunnen opstrijken wanneer deze uit succesvolle bedrijven stapt. Dit zou de acceptatie en uiteindelijk ook het regionale nut van de fondsen kunnen verstoren. Realistische doelstellingen evenals een competent beslissingscomité met daadwerkelijke invloed zijn daarom een vereiste.

Op basis van de bovenstaande overwegingen en met het uitgangspunt dat nieuwe administratieve en bureaucratische structuren vanwege de lastendruk voor projectuitvoerders en programma-instanties absoluut vermeden moeten worden, is besloten om nog niet direct bij aanvang van het programma gebruik te maken van financiële instrumenten. Wel wordt de mogelijkheid opengehouden om, indien dit door het Comité van Toezicht als zinvol wordt gezien, in de loop van het programma de inzet van financiële instrumenten te heroverwegen en bijvoorbeeld pilotprojecten zoals revolverende fondsen op te zetten.

2.4.2 Gepland gebruik van grote projecten

Binnen het INTERREG V A-programma Deutschland-Nederland zijn geen grote projecten ("major projects") met totale kosten van meer dan 50 miljoen euro, zoals bedoeld in verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 100, voorzien.

2.4.3. Gemeenschappelijke en programmaspecifieke outputindicatoren

Tabel 5: Gemeenschappelijke en programmaspecifieke outputindicatoren

ID	Indicator	Meeteenheid	Streefwaarde (2023)	Gegevensbron
1b				
CI 1	Aantal ondernemingen dat steun ontvangt	Aantal ondernemingen	3101	eigen registratie op basis van opgaven begunstigden
CI 2	Aantal ondernemingen dat subsidies ontvangt	Aantal ondernemingen	468	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 4	Aantal ondernemingen dat niet-financiële steun ontvangt	Aantal ondernemingen	2633	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 6	Particuliere investeringen voor gelijke delen als overheidssteun voor ondernemingen (subsidies)	euro	39.000.000	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 27	Particuliere investeringen voor gelijke delen als overheidssteun voor innovatie en O&O-projecten	euro	42.120.000	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 8	Werkgelegenheidsgroei in gesteunde ondernemingen	FTE	140	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 24	Aantal nieuwe onderzoekers in gesteunde entiteiten	FTE	39	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 41	Aantal ondernemingen dat deelneemt aan grensoverschrijdende, transnationale of interregionale onderzoeksprojecten	Aantal ondernemingen	3101	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 26	Aantal ondernemingen dat samenwerkt met onderzoekinstellingen	Aantal ondernemingen	620	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 42	Aantal onderzoekinstellingen dat deelneemt in grensoverschrijdende, transnationale of interregionale onderzoeksprojecten	Aantal instellingen	37	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 28	Aantal ondernemingen dat steun ontvangt met het oog op producten die nieuw voor de markt zijn	Aantal ondernemingen	176	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 29	Aantal ondernemingen dat steun ontvangt met het oog op producten die nieuw voor de onderneming zijn	Aantal ondernemingen	264	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 44	Aantal deelnemers in gezamenlijke projecten gericht op lokale werkgelegenheid en gezamenlijke opleiding	Aantal personen	102	eigen registratie op basis van opgave begunstigden

PSI 1	Aantal ondersteunde grensoverschrijdende innovatiegerichte samenwerkingstrajecten	Aantal trajecten	624	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
PSI 6	Aantal MKB-ondernemingen dat steun ontvangt	Aantal ondernemingen	2791	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
PSI 7	Percentage van de bedrijven die hebben deelgenomen aan innovatiegericht samenwerkingstraject, dat nieuw product/proces heeft geïntroduceerd	Percentage	74,31%	Eigen analyse op basis van opgave begunstigden
4f				
CI 1	Aantal ondernemingen dat steun ontvangt	Aantal ondernemingen	874	eigen registratie op basis van opgaven begunstigden
CI 2	Aantal ondernemingen dat subsidies ontvangt	Aantal ondernemingen	132	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 4	Aantal ondernemingen dat niet-financiële steun ontvangt	Aantal ondernemingen	742	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 6	Particuliere investeringen voor gelijke delen als overheidssteun voor ondernemingen (subsidies)	euro	11.000.000	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 27	Particuliere investeringen voor gelijke delen als overheidssteun voor innovatie en O&O-projecten	euro	11.880.000	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 8	Werkgelegenheidsgroei in gesteunde ondernemingen	FTE	40	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 24	Aantal nieuwe onderzoekers in gesteunde entiteiten	FTE	11	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 41	Aantal ondernemingen dat deelneemt aan grensoverschrijdende, transnationale of interregionale onderzoeksprojecten	Aantal ondernemingen	874	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 26	Aantal ondernemingen dat samenwerkt met onderzoeksinstellingen	Aantal ondernemingen	175	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 42	Aantal onderzoeksinstellingen dat deelneemt in grensoverschrijdende, transnationale of interregionale onderzoeksprojecten	Aantal instellingen	11	eigen registratie op basis van opgave begunstigden
CI 28	Aantal ondernemingen dat steun ontvangt met het oog op producten die nieuw voor de markt zijn	Aantal ondernemingen	49	eigen registratie op basis van opgave begunstigden

CI 29	Aantal ondernemingen dat steun ontvangt met het oog op producten die nieuw voor de onderneming zijn	Aantal ondernemingen	74	eigen registratie op basis van opgave begunstigen
CI 44	Aantal deelnemers in gezamenlijke projecten gericht op lokale werkgelegenheid en gezamenlijke opleiding	Aantal personen	28	eigen registratie op basis van opgave begunstigen
PSI 1	Aantal ondersteunde grensoverschrijdende innovatiegerichte samenwerkingstrajecten	Aantal trajecten	176	eigen registratie op basis van opgave begunstigen
PSI 6	Aantal MKB-ondernemingen dat steun ontvangt	Aantal ondernemingen	787	eigen registratie op basis van opgave begunstigen
PSI 7	Percentage van de bedrijven die hebben deelgenomen aan innovatiegericht samenwerkingstraject, dat nieuw product/proces heeft geïntroduceerd	Percentage	74,31%	eigen registratie op basis van opgave begunstigen
11				
CI 1	Aantal ondernemingen dat steun ontvangt	Aantal ondernemingen	50	eigen registratie op basis van opgave begunstigen
CI 4	Aantal ondernemingen dat niet-financiële steun ontvangt	Aantal ondernemingen	50	eigen registratie op basis van opgave begunstigen
CI 9	Stijging van verwacht aantal bezoeken aan plaatsen van cultureel of natuurlijk erfgoed en attracties die steun ontvangen	Bezoekers/jaar	50.000	eigen registratie op basis van opgave begunstigen
CI 44	Aantal deelnemers in gezamenlijke projecten gericht op lokale werkgelegenheid en gezamenlijke opleiding	Aantal personen	70	eigen registratie op basis van opgave begunstigen
PSI 2	Aantal ondersteunde grensoverschrijdende samenwerkingstrajecten	Aantal trajecten	680	eigen registratie op basis van opgave begunstigen
PSI 3	Aantal personen dat een individueel advies heeft ontvangen	Aantal personen	45.000	eigen registratie op basis van opgave begunstigen
PSI 4	Aantal mensen dat door verbeterde gezondheidsdiensten bereikt wordt	Aantal personen	14.332.940	eigen registratie op basis van opgave begunstigen
PSI 5	Aantal deelnemers aan grensoverschrijdende initiatieven op het gebied van onderwijs en taalkennis	Aantal personen	600	eigen registratie op basis van opgave begunstigen

PSI 6	Aantal MKB-ondernemingen dat steun ontvangt	Aantal ondernemingen	45	eigen registratie op basis van opgave begunstigen
-------	---	----------------------	----	---

2.5. Prestatiekader

In overeenstemming met verordening (EU) nr. 1299/2013, art. 8, lid 2(b)(v)

Tabel 6: Prestatiekader met betrekking tot de prioritaire assen

PA	Soort indicator	ID	Indicator	Meet-eenheid	Mijlpaal voor 2018	Streefdoel (2023)	Gegevensbron	Beschrijving van de relevantie van de indicator
1	Output	PSI1	Aantal ondersteunde grensoverschrijdende innovatiegerichte samenwerkingstrajecten	Aantal trajecten	0	800	Eigen analyse op basis van opgave begunstigen	De hele prioritaire as 1 is gericht op innovatiegerichte samenwerkingstrajecten. Deze indicator dekt daarom alle acties.
1	Uitvoeringsstap	PSI1a	Aantal ondersteunde grensoverschrijdende innovatiegerichte samenwerkingstrajecten	Aantal trajecten	657 in gestarte projecten		Eigen analyse op basis van opgave begunstigen	De hele prioritaire as 1 is gericht op innovatiegerichte samenwerkingstrajecten. Deze indicator dekt daarom alle acties. Er is gekozen voor een uitvoeringsstap omdat naar verwachting maar een klein aantal projecten afgesloten zullen zijn in 2018, maar veel samenwerkingstrajecten al begonnen zullen zijn
2	Output	PSI 2	Aantal ondersteunde grensoverschrijdende samenwerkingstrajecten	Aantal trajecten	0	680	Eigen analyse op basis van opgave begunstigen	Prioriteit 2 is voornamelijk gericht op samenwerking binnen grensoverschrijdende partnerschappen en netwerken. Deze indicator dekt daarom het overgrote aantal acties.
2	Uitvoeringsstap	PSI 2a	Aantal ondersteunde grensoverschrijdende samenwerkingstrajecten	Aantal trajecten	372 in gestarte projecten		Eigen analyse op basis van opgave begunstigen	Prioriteit 2 is voornamelijk gericht op samenwerking binnen grensoverschrijdende partnerschappen en netwerken. Deze indicator dekt daarom het overgrote aantal acties. Er is gekozen voor een uitvoeringsstap omdat naar verwachting maar een klein aantal projecten afgesloten zullen zijn in 2018, maar veel samenwerkingstrajecten al begonnen zullen zijn
1	Financiële indicator	FI1	Bedrag aan gecertificeerde uitgaven van begunstigen, zoals opgenomen in betaalaanvragen	Euro	33.120.406,36	271.478.738,00	eigen registratie	geeft goede uiting aan voortgang van programma

2	Financiële indicator	F12	aan de Europese Commissie Bedrag aan gecertificeerde uitgaven van begunstigen, zoals opgenomen in betaalaanvragen aan de Europese Commissie	Euro	17.834.064,92	146.180,860	eigen registratie	geeft goede uiting aan voortgang van programma
---	----------------------	-----	--	------	---------------	-------------	-------------------	--

2.5.1. Categorieën steunverlening

In overeenstemming met verordening (EU) nr. 1299/2013, art. 8, lid 2(b)(vii)

Tabel 7: Dimensie 1 - Steunverleningsgebied

Prioritaire as	Code	Omschrijving	Indicatief bedrag
1	056	Investerings in infrastructuur, capaciteit en uitrusting voor het MKB die rechtstreeks verband houden met onderzoek en innovatie	€ 5.000.000,00
1	060	Onderzoek en innovatie in openbare onderzoekscentra en kenniscentra, met inbegrip van netwerkvorming	€ 5.000.000,00
1	061	Onderzoek en innovatie in particuliere onderzoekscentra, met inbegrip van netwerkvorming	€ 5.000.000,00
1	062	Technologieoverdracht en samenwerking tussen universiteiten en bedrijven die voornamelijk ten goede komen aan het MKB	€ 53.829.369,00
1	063	Clusterondersteuning en bedrijsnetwerken die voornamelijk ten goede komen aan het MKB	€ 20.000.000,00
1	064	Onderzoeks- en innovatieprocessen in het MKB (met inbegrip van voucherprogramma's, processen, design, diensten en sociale innovatie)	€ 26.910.000,00
1	065	Infrastructuur voor onderzoek en innovatie, overdracht van technologie en samenwerking in ondernemingen die zich toeleggen op de koolstofarme economie en op weerbaarheid tegen de klimaatverandering	€ 20.000.000,00
2	075	Ontwikkeling en bevordering van toeristische diensten in of voor het MKB	€ 5.210.000,00
2	087	Maatregelen voor aanpassing aan klimaatverandering en preventie en beheer van aan het klimaat gerelateerde natuurlijke risico's, bv. erosie, branden, overstromingen, stormen en droogte, met inbegrip van bewustmaking, burgerbescherming en rampenbestrijdingssystemen en -infrastructuren	€ 5.210.000,00
2	091	Ontwikkeling en bevordering van het toeristisch potentieel in natuurgebieden	€ 5.210.000,00
2	095	Ontwikkeling en bevordering van diensten op het gebied van cultuur en erfgoed	€ 5.210.000,00
2	102	Toegang tot werkgelegenheid voor werkzoekenden en niet-actieven, met inbegrip van langdurig werklozen en personen die ver van de arbeidsmarkt af staan, mede door middel van plaatselijke werkgelegenheidsinitiatieven en ondersteuning van de arbeidsmobiliteit	€ 5.210.000,00
2	107	Actief en gezond ouder worden	€ 5.210.000,00
2	118	Verbetering van de arbeidsmarktrelevantie van de onderwijs- en opleidingsstelsels, vergemakkelijking van de aansluiting tussen onderwijs en werk en versterking van beroepsonderwijs- en beroepsopleidingssystemen en de kwaliteit ervan, onder meer door mechanismen voor het anticiperen op vaardigheden, aanpassing van leerplannen en invoering en ontwikkeling van stelsels van leren op de werkplek, waaronder stelsels voor duaal leren en regelingen voor leerlingenschap	€ 5.210.000,00
2	120	Capaciteitsopbouw voor alle belanghebbenden die het beleid op het gebied van onderwijs, een leven lang leren, opleiding en	€ 36.620.430,00

werkgelegenheid en het sociaal beleid, onder meer via sectorale en territoriale pacts ten uitvoer leggen met het oog op hervormingen op nationaal, regionaal en lokaal niveau

Tabel 8: Dimensie 2 – Financieringsvorm

Prioritaire as	Code	Omschrijving	Indicatief bedrag
1	01	Niet-terugvorderbare subsidie	€ 135.739.369,00
2	01	Niet-terugvorderbare subsidie	€ 73.090.430,00

Tabel 9: Dimensie 3 – Soort grondgebied

Prioritaire as	Code	Omschrijving	Indicatief bedrag
1	07	Niet van toepassing	€ 135.739.369,00
2	07	Niet van toepassing	€ 73.090.430,00

Tabel 10: Dimensie 4 – Territoriale verwezenlijkingsmechanismen

Prioritaire as	Code	Omschrijving	Indicatief bedrag
1	07	Niet van toepassing	€ 135.739.369,00
2	07	Niet van toepassing	€ 73.090.430,00

2.6. Technische bijstand

De prioritaire as “Technische Bijstand” omvat maatregelen ter voorbereiding, beheer, begeleiding, evaluatie en controle van en ter informatie over operationele programma’s. De technische bijstand geldt binnen het programma als een aparte prioritaire as. Volgens verordening (EU) nr. 1299/2013, art. 17 bedraagt de technische bijstand maximaal 6% van het totale programmabudget. De doelstellingen, inhoud en kosten voor de technische bijstand zijn door de voorbereidingsgroep begin 2014 door middel van diverse calculaties en beschrijvingen van opgaven geïnventariseerd.

Prioritaire as	
<i>ID</i>	3
<i>Titel</i>	Technische bijstand
<i>Fonds</i>	EFRO
<i>Berekeningsgrondslag</i>	Totale subsidiabele uitgaven

Specifieke doelstelling 1	
<i>Specifieke doelstelling</i>	Efficiënte begeleiding van het INTERREG V-programma Deutschland-Nederland
<i>Beoogde resultaten</i>	<p>De technische bijstand omvat maatregelen ter voorbereiding, beheer, begeleiding, evaluatie en controle van en ter informatie over operationele programma’s. Daaronder valt de uitvoering van algemeen onderzoek ter ondersteuning van de programma’s (voortgangs- en controlerapporten, evaluaties) en het programmamanagement van de opstelling van de programma’s tot en met de monitoring, evaluatie en public relations en publiciteit.</p> <p>De in de afgelopen jaren beproefde methode van de actieve en permanente begeleiding van aanvragers wordt in het kader van INTERREG V A voortgezet. Daardoor kunnen eventuele problemen bij de projectuitvoering tijdig worden onderkend en verholpen. Om een goede kwaliteit van het programmabeheer en de projecten te waarborgen wordt veel aandacht besteed aan kwaliteitsborging en efficiëntie.</p>

2.6.1. Te ondersteunen acties binnen de technische bijstand

De middelen van de prioriteit technische bijstand worden aangewend voor:

- Gezamenlijke projectontwikkeling en initiëring
- Advisering van aanvragers, beoordeling van de projectaanvragen en opstelling van projectbeschikkingen
- Financieel en inhoudelijk beheer van het programma
- Begeleiding van aanvragers en projectuitvoerders
- Maatregelen voor het waarborgen van kwaliteit en efficiëntie
- Evaluaties van het programma
- Toetsing van de projecten (First Level Control)
- Monitoring van de projecten en het programma
- Certificeringsautoriteit
- Auditautoriteit (Second Level Control)
- Technisch secretariaat
- Communicatie
- Ondersteuning van strategische initiatieven

De grootste wijzigingen in vergelijking tot de subsidieperiode 2007-2013 hebben plaatsgevonden in het systeem voor de eerstelijnscontrole. Hiervoor wordt verwezen naar de beschrijving van de beheers- en controleregelingen. Om de bovenstaande maatregelen onder verantwoordelijkheid van de managementautoriteit op een juiste manier uit te voeren, wordt bij de verschillende programma-instanties personeelscapaciteit gecreëerd. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de ervaring van het personeel uit de subsidieperiode 2007-2013. In totaal wordt voor de efficiënte begeleiding van het samenwerkingsprogramma in de periode 2014-2022 van ca. 40 benodigde FTE uitgegaan.

2.6.2. Outputindicatoren

Tabel 11: Outputindicatoren technische bijstand

ID	Indicator	Meeteenheid	Streefwaarde (2023)	Gegevensbron
TA1	Adviseringen voor projectdragers	Aantal adviseringen	150	Eigen registratie
TA2	Informatiebijeenkomsten voor het programma	Aantal bijeenkomsten	20	Eigen registratie
TA3	Uitgevoerde studies en evaluaties	Aantal studies en evaluaties	5	Eigen registratie
TA4	Aantal voltijdequivalenten in het kader van de technische bijstand	Aantal FTE	40	Eigen registratie

2.6.3. Categorieën steunverlening

In overeenstemming met verordening (EU) nr. 1299/2013, art. 8, lid 2(c)(v)

Tabel 12: Dimensie 1 - Steunverleningsgebied

Prioritaire as	Code	Omschrijving	Indicatief bedrag
3	121	Vorbereiding, uitvoering, toezicht en inspectie	€ 13.329.561,00

Tabel 13: Dimensie 2 – Financieringsvorm

Prioritaire as	Code	Omschrijving	Indicatief bedrag
3	01	Niet-terugvorderbare subsidie	€ 13.329.561,00

Tabel 14: Dimensie 3 – Soort grondgebied

Prioritaire as	Code	Omschrijving	Indicatief bedrag
3	07	Niet van toepassing	€ 13.329.561,00

3. Financieringsplan

In overeenstemming met verordening (EU) nr. 1299/2013, art. 8, lid 2(d)(i)

Tabel 15: Financiële toewijzing uit het EFRO, in euro

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Totaal
<i>EFRO</i>	11.019.275	16.089.634	22.977.016	41.749.102	42.584.085	43.435.766	44.304.482	222.159.360
<i>Totaal</i>	11.019.275	16.089.634	22.977.016	41.749.102	42.584.085	43.435.766	44.304.482	222.159.360

Tabel 16: Financieringsplan

Prioritaire as	Fonds	Grondslag voor de berekening van de steun van de Unie (Totale subsidiabele kosten of publieke subsidiabele kosten)	Steun van de Unie (a)	Nationale bijdrage (b) = (c) + (d))	Indicatieve uitsplitsing van de nationale bijdrage		Totale financiering (e) = (a) + (b) ⁹	Medefinancieringspercentage (f) = (a)/(e)	Ter informatie	
					Nationale overheidsfinanciering (c)	Nationale particuliere financiering (d)			Bijdrage van derde landen	Bijdragen van de EIB
1	EFRO	Totaal subsidiabele kosten	135.739.369	135.739.369	81.739.369	54.000.000	271.478.738	50,00%	0	0
2	EFRO	Totaal subsidiabele kosten	73.090.430	73.090.430	69.090.430	4.000.000	146.180.860	50,00%	0	0
3 (TB)	EFRO	Totaal subsidiabele kosten	13.329.561	12.069.999	12.069.999	0	25.399.560	52,48%	0	0
Totaal	EFRO	Totaal subsidiabele kosten	222.159.360	220.899.798	162.899.798	58.000.000	443.059.158	50,14%	0	0
Totaal	Totaal alle fondsen	Totaal subsidiabele kosten	222.159.360	220.899.798	162.899.798	58.000.000	443.059.158	50,14%	0	0

Tabel 17: Uitsplitsing per prioritaire as en thematische doelstelling

Prioritaire as	Thematische doelstelling	Steun van de Unie	Nationale bijdrage	Totale financiering
Prioritaire as 1	Thematische doelstelling 1	105.739.369,00	105.739.369,00	211.478.738,00
	Thematische doelstelling 4	30.000.000,00	30.000.000,00	60.000.000,00
Prioritaire as 2	Thematische doelstelling 11	73.090.430,00	73.090.430,00	146.180.860,00
Prioritaire as 3	n.v.t.	13.329.561,00	12.069.099,00	25.399.560,00
TOTAAL		222.159.360,00	220.899.798,00	443.059.158,00

Tabel 18: Categorijsatietabel, wordt automatisch door SFC 2014 gegenereerd

⁹ Afgerond op gehele bedragen. De rato voor het vergoeden van uitgaven is de rato (f).

4. Geïntegreerde aanpak van territoriale ontwikkeling

In de nationale partnerschapsovereenkomsten van Nederland en Duitsland wordt de geïntegreerde strategie voor territoriale ontwikkeling in de nieuwe subsidieperiode beschreven. Daarbij is onder andere de complementariteit van de verschillende operationele programma's van belang.

De complementariteit van het INTERREG V A-programma Deutschland-Nederland ten opzichte van andere Europese en nationale subsidieprogramma's, die in de nieuwe subsidieperiode onder andere wordt vormgegeven door de bepalingen in het Gemeenschappelijk Strategisch Kader, is een vereiste voor het verbeteren van de werking van deze programma's. Alle prioritaire assen van het INTERREG-programma komen in meer of mindere mate ook in andere programma's voor. Dat wil echter niet zeggen dat er een overlapping tussen deze programma's bestaat: Het grensoverschrijdende karakter van elk INTERREG-project is een uniek kenmerk van het programma. INTERREG kan daarbij bijvoorbeeld worden gebruikt als instrument om projecten binnen een van de vergelijkbare prioritaire assen in een ander, nationaal geïntegreerd programma, "over de grens" te laten kijken en hierdoor een waardevolle aanvulling bieden. Een goede afstemming van de verschillende subsidie-instrumenten van de Europese Unie is hier wezenlijk; dit draagt er immers wezenlijk toe bij dat deze instrumenten optimaal worden ingezet. De coördinatie tussen de fondsen en programma's wordt in hoofdstuk 6 van dit samenwerkingsprogramma beschreven.

De vele uitdagingen waarmee Europa wordt geconfronteerd laten de noodzaak van een geïntegreerde en regionaal gebaseerde aanpak zien. Een geïntegreerde territoriale aanpak is meerdimensionaal en speciaal afgestemd op de bijzonderheden van de betreffende regio. Dat betekent soms dat traditionele administratieve grenzen moeten worden overschreden om gemeenschappelijke doelstellingen te bereiken. Bovendien is er een grote bereidheid tot samenwerking en coördinatie op de verschillende beleidsniveaus nodig. Dat is ook in lijn met het verdrag van Lissabon, waarin is gesteld dat economische en sociale cohesie in Europa alleen met een sterkere focus op de territoriale effecten van het EU-beleid kan worden bereikt.

Om bovengenoemde redenen zijn in de EU-verordeningen twee nieuwe instrumenten voor de territoriale integratie voorzien. Deze instrumenten kunnen bijdragen aan de implementatie van de doelstellingen uit de partnerschapsovereenkomsten in de verschillende operationele programma's: de vanuit de gemeenschap geleide strategieën voor lokale ontwikkeling (vgl. VO (EU) nr. 1303/2013, art. 32-35) en geïntegreerde territoriale investeringen (vgl. VO (EU) nr. 1303/2013, art. 36). In de voorbereidingsgroep voor het INTERREG V A-programma Deutschland-Nederland zijn de beide nieuwe instrumenten uitvoerig besproken en zijn de voor- en nadelen van deze instrumenten geïnventariseerd. Vastgesteld is dat een geïntegreerde en regionaal gebaseerde aanpak voor het INTERREG-programma Deutschland-Nederland een voorwaarde is, omdat juist met een dergelijke aanpak op de uitdagingen en kansen van de grensregio kan worden ingegaan.

4.1 Vanuit de gemeenschap geleide lokale ontwikkeling

De bestaande euregionale structuren en meerdimensionale partnerschappen bieden voor lokale actoren en groepen veelvuldige mogelijkheden voor de deelname binnen het programma. Ervaringen uit voorgaande INTERREG-programma's laten echter zien dat juist voor deze lokale actoren de administratieve lasten, die met de projectuitvoering gemoeid zijn, de toegang tot het programma bemoeilijken. De voorbereidingsgroep heeft daarom besloten om het instrument "Vanuit de

gemeenschap geleide lokale ontwikkeling” niet te gebruiken. De deelname van lokale actoren en groepen is in het INTERREG-programma Deutschland-Nederland vanouds hoog en de begeleiding door het programmamanagement waarborgt de synergie met andere regio’s en/of andere subsidieprogramma’s.

4.2

Niet van toepassing.

4.3 Geïntegreerde territoriale investeringen

De samenwerking binnen het “communautair initiatief INTERREG” langs de Nederlands-Duitse grens kent een lange traditie en is gebaseerd op partnerschap en vertrouwen. Met de vier Nederlands-Duitse grensregio’s (Euregio’s) zijn bovendien grensoverschrijdende, regionale instanties als partner in het programma actief. In het kader van de voorbereiding van het nieuwe programma en bij de toekomstige vergaderingen van het Comité van Toezicht of van de regionale stuurgroepen wordt altijd een interactieve en iteratieve aanpak toegepast, waarbij besluiten eenstemmig worden genomen en alle partners in het proces worden betrokken. Deze aanpak heeft in de laatste jaren geleid tot een sterke, meerdimensionale vorm van partnerschap in de grensregio. Niet alleen de coördinatie binnen het INTERREG-programma op meerdere beleidsniveaus, ook de afstemming en samenwerking met andere (EU-)subsidieprogramma’s zoals de nationale programma’s voor groei en werkgelegenheid of de naburige ETS-programma’s, berust op een lange traditie en wordt in dit OP en in de nationale partnerschapsovereenkomsten vastgelegd. De INTERREG-partners zijn ervan overtuigd dat deze vorm van partnerschap ook in de toekomst kan en moet worden voortgezet. Een verdere institutionalisering van de interactieve en iteratieve aanpak zou weliswaar als versteviging van de partnerschapsstructuur in het programmagebied en in Europa kunnen worden gezien. Hiermee is echter ook een aanvullende administratieve structuur gemoeid die in het kader van de begrensde mogelijkheden binnen de prioritaire as “technische bijstand”, maar vooral vanwege het streven om het programma zo eenvoudig mogelijk te houden, voor de programmapartners een aanvullende belasting zou opleveren.

De voorbereidingsgroep heeft zich daarom uitgesproken voor een geïntegreerde vorm van territoriale ontwikkeling, zonder daarbij het nieuwe instrument “geïntegreerde territoriale investeringen”, dat door de Commissie ter beschikking wordt gesteld, te gebruiken. Hierdoor zou namelijk het risico op aanvullende administratieve belastingen ontstaan.

4.4

Niet van toepassing

5. Uitvoeringsbepalingen voor het samenwerkingsprogramma

5.1 Betrokken autoriteiten en instanties

Tabel 21: Programma-autoriteiten

Autoriteit/instantie	Naam van de autoriteit/instantie	Hoofd van de autoriteit/instantie
Managementautoriteit	Ministerium für Wirtschaft, Energie, Industrie, Mittelstand und Handwerk des Landes Nordrhein-Westfalen Referat IVA4 Europäische Territoriale Zusammenarbeit 40190 Düsseldorf Duitsland	Mevr. Meisel
Certificeringsautoriteit	Certificeringsautoriteit INTERREG V c/o EUREGIO e.V. Enscheder Straße 362 48599 Gronau Duitsland	Mevr. Seidel
Auditautoriteit	Finanzministerium des Landes Nordrhein-Westfalen - Prüfbehörde - Jägerhofstraße 6 40479 Düsseldorf Duitsland	Mevr. Battermann
Beschikkende instantie	Bezirksregierung Münster Bevolligende Stelle INTERREG V A Dezernat 34 48128 Münster Duitsland	Dhr. Hofmann
	RPM Eems Dollard Regio	Dhr. Wessels

Regionale Programma-managements	Bunderpoort 14 9693 ZG Nieuweschans	
	RPM EUREGIO Enscheder Straße 362 48599 Gronau Duitsland	Dhr. Runde
	RPM Euregio Rijn-Waal Emmericher Straße 24 47533 Kleve Duitsland	Dhr. Zoete
	RPM euregio rijn-maas-noord Konrad-Zuse-Ring 6 41179 Mönchengladbach Duitsland	Dhr. Reichartz
Gemeenschappelijk INTERREG-Secretariaat	Gemeenschappelijk INTERREG-Secretariaat c/o Euregio Rijn-Waal Emmericher Straße 24 47533 Kleve	Dhr. Knol

De instantie waaraan de Commissie de betalingen zal verrichten is:

- de managementautoriteit
 de certificeringsautoriteit

Tabel 22: Instantie(s) voor het uitvoeren van controle- en audittaken

Autoriteit/instantie	Naam van de autoriteit/instantie	Hoofd van de autoriteit/instantie
Instanties die de eerstelijnscontrole (FLC) uitvoeren	FLC afdeling Eems Dollard Regio Bunderpoort 14 9693 ZG Nieuweschans	n.n. (wordt nog ingevoegd)
	FLC afdeling EUREGIO Enscheder Straße 362 48599 Gronau Duitsland	n.n. (wordt nog ingevoegd)
	FLC afdeling Euregio Rijn-Waal Emmericher Straße 24 47533 Kleve Duitsland	n.n. (wordt nog ingevoegd)
	FLC afdeling euregio rijn-maas-noord Konrad-Zuse-Ring 6 41179 Mönchengladbach Duitsland	n.n. (wordt nog ingevoegd)
FLC-coördinatiepunt	Gemeenschappelijk INTERREG-Secretariaat c/o Euregio Rijn-Waal Emmericher Straße 24 47533 Kleve Duitsland	Dhr. Knol
Verantwoordelijke auditautoriteit (second level control)	Finanzministerium des Landes Nordrhein-Westfalen - Prüfbehörde - Jägerhofstraße 6 40479 Düsseldorf Duitsland	Mevr. Battermann

5.2 Procedure voor het instellen van het Gemeenschappelijk Secretariaat

Voor de administratieve ondersteuning van de managementautoriteit, van het Comité van Toezicht (vgl. VO (EU) nr. 1299/2013, art. 23, lid 2), en eventueel van de auditautoriteit, voor de coördinatie van de eerstelijnscontrole alsmede voor de uitvoering van alle andere technisch-administratieve taken die betrekking hebben op het programma langs de Nederlands-Duitse grens als geheel wordt, net als in de programmaperiode 2007-2013, gebruik gemaakt van het Gemeenschappelijk Secretariaat bij de Euregio Rijn-Waal.

Het Gemeenschappelijk Secretariaat voert technisch-administratieve taken in overeenstemming met de eisen van de Europese Commissie en van de ministeries van economische zaken van Nederland, van de deelstaat Niedersachsen en van de deelstaat Nordrhein-Westfalen uit. Het Secretariaat heeft de volgende taken:

- ondersteuning van de managementautoriteit, de auditautoriteit en de ministeries
- communicatie met de Europese Commissie
- voorbereiding en afwikkeling van de vergaderingen van het Comité van Toezicht
- monitoring, evaluatie en verslaglegging
- voorlichting en communicatie
- maatregelen ten behoeve van kwaliteitsmanagement / afstemming met de regionale programmamanagements
- evaluatie van het lopende INTERREG-programma (kennis- en competentie-centrum)
- afzonderlijke vragen en bijscholing
- coördinatie First Level Control
- begeleiding strategische initiatieven
- voorbereiding en afwikkeling van de vergaderingen van het innovatie-overleg (IO) in samenwerking met de regionale programmamanagements.

Het Gemeenschappelijk Secretariaat is bij de Euregio Rijn-Waal gevestigd:

Gemeenschappelijk INTERREG-Secretariaat
Emmericher Straße 24
47533 Kleve, Duitsland

Vanwege de vergelijkbare werkzaamheden in de programmaperiode 2007-2013 kan voor het INTERREG V-programma gebruik gemaakt worden van de reeds bestaande kennis en expertise binnen het Secretariaat.

5.3. Beknopte beschrijving van de beheers- en controleregelingen

De gedetailleerde beschrijving van de uitvoering en controle binnen het INTERREG-programma Deutschland-Nederland is te vinden in de “beschrijving van de beheers- en controleregelingen”. Dit

document is geen deel van het OP, maar wordt door de lidstaten vastgesteld. In het onderstaande wordt een korte samenvatting gegeven van de afspraken tussen de partners en van de verschillende organen en gremia binnen het programma. De beheers- en controleregelingen borduren grotendeels voort op de voorgaande INTERREG-programma's, waarmee opgebouwde kennis, ervaring en netwerken binnen de afzonderlijke gremia en organen gewaarborgd zijn.

Naast de indiening van het samenwerkingsprogramma, waarbij de lidstaten hun instemming met de inhoud hiervan ten uitdrukking brengen, wordt in het Duits-Nederlandse grensgebied voor de uitvoering van het programma een INTERREG-overeenkomst tussen alle partners en een overeenkomst tussen de partners en de certificeringsautoriteit gesloten. Beide overeenkomsten vormen het fundament van de samenwerking tussen alle betrokken actoren en zijn gebaseerd op de overeenkomsten die al sinds INTERREG I bestaan. De INTERREG-overeenkomst legt voor alle betrokken partners de procedures en bevoegdheden voor het programmamanagement en het financieel beheer, alsook bij de aansprakelijkheid vast. Zij regelt de samenwerking tussen de partners en legt de taken en bevoegdheden van de betrokken partners en organen bij de uitvoering van het programma vast. De overeenkomst van de partners met de certificeringsautoriteit is de basis voor een gezamenlijk grensoverschrijdend financieel beheer. Hierin wordt ook het middelenbeheer vastgelegd op een gezamenlijke rekening, ongeacht of het om Nederlandse of om Duitse middelen gaat.

5.3.1 Gremia en organen voor de uitvoering van het programma

De gekozen structuur voldoet zowel aan de vereisten van de structuurfondsverordeningen als aan de behoeften van de diverse partners. Met deze structuur wordt gewaarborgd dat er sprake is van adequate human resources en administratieve capaciteit voor het management van het programma. De taken, de kosten en de financiering van de gremia en organen zijn begin 2014 door de voorbereidingsgroep vastgesteld op basis van de ervaringen in de INTERREG IV-programmaperiode. In het volgende worden de afzonderlijke instanties en hun functies kort beschreven.

Managementautoriteit

De managementautoriteit is ervoor verantwoordelijk dat het samenwerkingsprogramma in overeenstemming met het principe van economisch begrotingsbeleid wordt beheerd en uitgevoerd en is daarmee de belangrijkste autoriteit binnen het programma. In verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 125 worden de afzonderlijke taken van de managementautoriteit beschreven.

Managementautoriteit voor het programma – waarnemend voor de betrokken partners Nederland en Niedersachsen – is de deelstaat Nordrhein-Westfalen, vertegenwoordigd door:

Ministerium für Wirtschaft, Energie, Industrie, Mittelstand und Handwerk
des Landes Nordrhein-Westfalen
Referat IVA4 - Europäische Territoriale Zusammenarbeit
40190 Düsseldorf, Duitsland

De managementautoriteit legt na indiening van het programma een complete beschrijving van de beheers- en controleregelingen voor, waarin de organisatie en de procedures van de managementautoriteit en de certificeringsautoriteit evenals van de overige instanties weergegeven worden en waarin de organisatie en de procedures van de auditautoriteit en de eventuele overige instanties die onder haar verantwoording controles uitvoeren, toegelicht worden (vgl. VO (EU) nr. 1303/2013, art. 72-74).

Comité van Toezicht

Het Comité van Toezicht is een gremium waarin de politieke vertegenwoordigers van alle INTERREG-partners plaatshebben. Het Comité van Toezicht houdt toezicht op de uitvoering van het programma en controleert en stuurt de algemene strategie. Het vergewist zich ervan dat het programma effectief en volgens de voorschriften wordt uitgevoerd. De afzonderlijke taken en functies van het Comité van Toezicht worden beschreven in verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 49. Naast de taken die in dit artikel worden beschreven heeft het Comité van Toezicht nog de volgende taken:

- Het Comité beoordeelt het aan de hand van de door de managementautoriteit voorgelegde stukken regelmatig welke vorderingen er bij de verwezenlijking van de specifieke doelstellingen van het samenwerkingsprogramma zijn geboekt;
- Het Comité wordt het over het jaarlijkse controlerapport van de auditautoriteit en eventuele daarop opmerkingen van de Commissie bij dit rapport geïnformeerd;
- Het Comité kan het aan de managementautoriteit herzieningen of toetsingen van het samenwerkingsprogramma voorstellen om een optimale verwezenlijking van de programmadoelstellingen te waarborgen of om het beheer en de financiële afwikkeling van het programma te verbeteren;
- Het Comité toetst en billijkt het elk voorstel tot een inhoudelijke wijziging van de beslissing van de Commissie met betrekking tot het EFRO.
- Het Comité stelt de kaders van de strategische initiatieven vast, waarbij wordt gelet op de uitdagingen, de doelstellingen van het programma, de inhoud van de initiatieven, de kwaliteitseisen, aanvullende criteria en communicatie / werving.

In het Comité van Toezicht zijn de volgende leden adviserend of stemgerechtigd vertegenwoordigd met elk een stem:

Leden Comité van Toezicht

Organisatie
Europese Commissie
Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie
Ministerium für Wirtschaft, Energie, Industrie, Mittelstand und Handwerk des Landes Nordrhein-Westfalen
Niedersächsische Staatskanzlei

Ministerie van Economische Zaken
Amt für regionale Landesentwicklung Weser-Ems
Regionale Vertretungen Niedersachsen (2 regionale vertegenwoordigers)
Bezirksregierung Münster
Bezirksregierung Düsseldorf
Provincie Friesland
Provincie Groningen
Provincie Drenthe
Provincie Flevoland
Provincie Overijssel
Provincie Gelderland
Provincie Noord-Brabant
Provincie Limburg
Eems Dollard Regio
EUREGIO
Euregio Rijn-Waal
euregio rijn-maas-noord
Certificeringsautoriteit

Het Comité van Toezicht delegeert taken betreffende de inhoudelijke beoordeling van de projectaanvragen aan de hand van de in het programma vastgelegde selectie- en beoordelingscriteria en betreffende de besluitvorming over projecten aan regionale stuurgroepen. Het secretariaat van de stuurgroepen wordt door de regionale programmamanagements waargenomen.

Het Comité van Toezicht stelt met goedvinden van de managementautoriteit een reglement van orde vast in het kader van de institutionele, juridische en financiële voorschriften van de desbetreffende lidstaat om zijn taken in overeenstemming met Verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 47 uit te kunnen voeren. Het secretariaat van het Comité van Toezicht wordt uitgevoerd door het Gemeenschappelijk Secretariaat.

Zowel in het Comité van Toezicht als ook in de regionale stuurgroepen wordt bij de opstelling van het reglement van orde de rol van de partners conform de *code of conduct* voor partnerschap¹⁰, artikel 10 en 11, in acht genomen. Verantwoordelijke instanties op het gebied van sociale inclusie, gelijkheid van mannen en vrouwen en non-discriminatie hebben in het kader van het Comité van Toezicht of de regionale stuurgroepen de mogelijkheid om inbreng te leveren. Samen met de in hoofdstuk 5.6 beschreven maatregelen leidt dit ertoe dat alle relevante partners zowel bij het monitoring- en evaluatieproces als ook in de selectie van projecten betrokken zijn.

---

¹⁰ C(2013)9651 final

Regionale programmamanagements

Een aantal taken voor de afwikkeling van het programma wordt door de managementautoriteit gedelegeerd aan de in het grensgebied bestaande Euregio's, die door de inrichting van regionale programmasecretariaten een regionale en adequate uitvoering van het programma met name op het gebied van de projectrealisatie garanderen. Deze programmasecretariaten of regionale programmamanagements (RPM) hebben in essentie de volgende taken:

- Initiëring en ontwikkeling van projecten
- projectbegeleiding en –toetsing in het aanvraag- en goedkeuringsproces (bijv. staatssteuntoetsing)
- monitoring en begeleiding van projecten in het uitvoeringsproces (Alle projecten worden bij de regionale programmamanagements begeleid en afgewikkeld)
- afstemming met het Gemeenschappelijk Secretariaat en de andere regionale programmamanagements
- taken op het gebied van communicatie
- voorbereiding en afwikkeling van de vergaderingen van de stuurgroep.
- voorbereiding en afwikkeling van de vergaderingen van het innovatie-overleg (IO) in samenwerking met het Gemeenschappelijk INTERREG-secretariaat

Vanwege de vergelijkbare werkzaamheden in de programmaperiode 2007-2013 kan voor het INTERREG V-programma gebruik gemaakt worden van de reeds bestaande kennis en expertise binnen de regionale programmamanagements.

Certificeringsautoriteit

De certificeringsautoriteit is de instantie die het betalingsverkeer binnen het INTERREG-programma vormgeeft. Daarbij valt bijvoorbeeld te denken aan de uitbetaling van subsidiemiddelen aan projectpartners en het opvragen van subsidiemiddelen bij de Europese Commissie en bij de nationale cofinanciers. De certificeringsautoriteit is er samen met de managementautoriteit voor verantwoordelijk dat de tussentijdse en slotuitbetalingsaanvragen van het Land bij de Europese Commissie voldoen aan de voorschriften die worden beschreven in verordening (EU) nr. 1303/2013. De betalingsaanvragen zijn gebaseerd op de verslagen van de auditautoriteit en eventueel van andere toetsingsorganen.

De managementautoriteit heeft de taken van de certificeringsautoriteit voor het INTERREG-programma overgedragen aan:

EUREGIO e.V.
c/o Certificeringsautoriteit INTERREG V A Deutschland-Nederland
Enscheder Straße 362
48599 Gronau, Deutschland

Functiescheiding tussen de certificeringsautoriteit en het programmamanagement bij de EUREGIO e.V. is gewaarborgd. De precieze taken van de certificeringsautoriteit worden beschreven in verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 126.

Vanwege de vergelijkbare werkzaamheden in de programmaperiode 2007-2013 kan voor het INTERREG V-programma gebruik gemaakt worden van de reeds bestaande kennis en expertise binnen de certificeringsautoriteit.

Auditautoriteit

De auditautoriteit is gevestigd in Duitsland – en daarmee overeenkomstig verordening (EU) nr. 1299/2013, art. 21 – in het land waar de managementautoriteit is gevestigd. De auditautoriteit is ingericht als zelfstandige organisatorische eenheid die onafhankelijk is van de managementautoriteit en de certificeringsautoriteit.

Voor het Duits-Nederlandse INTERREG-programma is de auditautoriteit gevestigd binnen het bevoegdheidsterrein van het ministerie van financiën van de deelstaat Nordrhein-Westfalen:

Finanzministerium des Landes Nordrhein-Westfalen
- Prüfbehörde -
Jägerhofstraße 6
40479 Düsseldorf, Duitsland

De taken van de auditautoriteit worden in verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 127 beschreven.

De auditautoriteit voert de in verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 127 voorziene taken onafhankelijk uit in overeenstemming met de richtlijnen in de uitvoeringsverordening. Zij is onafhankelijk van de managementautoriteit en de certificeringsautoriteit actief en werkt volgens internationaal erkende toetsingsnormen.

De auditautoriteit is gemachtigd, de taken conform verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 127 in het gehele programmagebied te verrichten en wordt daarom niet door een groep van auditors bestaande uit vertegenwoordigers van de betrokken lidstaten ondersteund (vgl. VO (EU) nr. 1299/2013, art. 25). Toch zal de auditautoriteit op werkniveau bij haar taken ondersteund worden door auditors uit Nederland en Niedersachsen. Dit draagt zorgt voor auditactiviteiten conform de respectievelijke nationale wetgeving.

De auditautoriteit informeert de managementautoriteit en de certificeringsautoriteit regelmatig over de resultaten van de door haar uitgevoerde toetsingen en controles. Daarnaast kan zij in het kader van haar activiteit adviezen geven over programmaverbeteringen en over de toekomstige voorkoming van fouten en werkt op verzoek van de managementautoriteit adviserend in het voortraject van geplande programmawijzigingen mee, waarbij zij niet is betrokken bij de besluitvorming en uitvoering. De financiering van de auditautoriteit geschiedt uit middelen van de technische bijstand.

FLC-instantie

Voor de controle van de uitbetalingen conform verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 125, lid 4, zet de managementautoriteit een FLC-instantie in. De opdracht van deze FLC-instantie bestaat erin om de eerstelijnscontrole uit te voeren. De hiertoe behorende taken worden in het controlespoor in de beschrijving van de beheers- en controleregelingen beschreven.

Uitbetalingsaanvragen zullen overwegend per halfjaar en minimaal twee keer per jaar door de lead partner worden aangeleverd, volgens een in de beschikking vastgelegd schema. Dit zorgt voor een gelijkmatige verdeling van de uitbetalingsaanvragen over het jaar. De uitbetalingsaanvragen worden elektronisch ingediend d.m.v. het monitoringsysteem. De FLC-instantie draagt zorg voor de eerstelijnscontrole binnen dertig werkdagen na het ontvangen van de benodigde, volledige informatie aangeleverd door de lead partner.

De FLC-instantie beschikt over een team van controleurs, handelt volgens de algemeen geldende kwaliteitsstandaard voor onafhankelijke controle-instanties en wordt belast met de administratieve, financiële en inhoudelijke controles van alle uitgaven. Deze controles worden onderscheiden in controles per uitbetalingsaanvraag, controles ter plaatse (1x tijdens projectlooptijd) en eindcontroles. De controle ter plaatse en de eindcontrole zullen plaatsvinden bij de lead partner. Indien noodzakelijk kan de controle zich ook uitbreiden naar de locatie van andere projectpartners.

De voortgang van de controlewerkzaamheden wordt regelmatig in een FLC-platform onder coördinatie van het Gemeenschappelijk Secretariaat besproken. Daarbij worden interpretaties afgestemd en worden concrete oplossingen gezocht voor problemen die zich stellen. Vraagstellingen worden centraal opgeslagen en de antwoorden worden na afstemming met de betrokken instanties met behulp van een elektronisch systeem aan alle FLC-medewerkers ter beschikking gesteld.

5.3.2 *Projectcyclus, controle en monitoring*

Indienen van de aanvragen

Gerechtigd tot het indienen van een aanvraag zijn gemeenten, gemeentelijke samenwerkingsverbanden, overige rechtspersonen met volledige rechtsbevoegdheid en natuurlijke personen die een onderneming voeren.

De advisering en ondersteuning bij de projectontwikkeling vindt plaats door het desbetreffende regionale programmamanagement. Er wordt voorafgaand aan de projectstart ondersteuning geboden bij de uitwerking van de projecten, bij het samenbrengen van partners aan beide zijden van de grens en bij het vinden van cofinanciering. De eerstverantwoordelijke begunstigde (lead partner) stelt voor zichzelf en zijn partners op een gestandaardiseerd aanvraagformulier een gezamenlijke subsidieaanvraag op en dient deze in bij het desbetreffende programmamanagement.

De ingediende projecten moeten voldoen aan de in tabel C beschreven projectcriteria evenals aan eventuele verdere criteria die het Comité van Toezicht voor de projecten kan vastleggen. Ook moeten de projecten bijdragen aan het behalen van de doelstellingen die in dit samenwerkingsprogramma zijn vastgelegd. Verder moet aan de vereisten van het communautaire en het nationale recht worden voldaan en moet de totale financiering gewaarborgd zijn. Deze aspecten worden door de regionale programmamanagements getoetst.

Vervolgens wordt de aanvraag aan de betrokken INTERREG-partners ter advisering en besluitvorming voorgelegd. Op deze manier worden alle partners ter plaatse, inclusief de lokale economische en sociale partners, de organisaties voor milieubelangen en overige relevante instanties, betrokken bij de uitvoering van het programma. Daarmee wordt gewaarborgd dat het project past binnen de ontwikkelingsstrategieën. Dit maakt consensus voor het desbetreffende project mogelijk en daarmee voor de realisering van het programma.

Projecten, die binnen de eerste prioritaire as vallen, worden inhoudelijk besproken met de INTERREG-partners in een programmabreed Innovatie Overleg (IO). Het doel van dit overleg is een inhoudelijke bespreking van het project, bijvoorbeeld: is cofinanciering waarschijnlijk? Zijn er relevante partners, netwerken of organisaties die een waardevolle bijdrage aan dit project kunnen leveren? Voldoet het project aan de criteria van een van de strategische initiatieven? In het Innovatie Overleg worden projecten van alle vier programmamanagements besproken om te bevorderen dat een inhoudelijke gedachtenuitwisseling plaatsvindt, om te bevorderen dat er samenhang is tussen de verschillende projecten onder strategisch initiatieven en om relevante partijen uit het totale programmagebied te verbinden. Deze inhoudelijke bespreking vindt plaats op basis van een projectconcept dat op een uniform format wordt aangeleverd door het verantwoordelijke regionale programmamanagement.

Over de subsidieaanvragen wordt beslist in de regionale stuurgroepen. Hiervoor stelt het secretariaat van de stuurgroep de bijbehorende voorstellen op. Projecten en projectideeën in de eerste prioritaire as dienen in het Innovatie Overleg te zijn besproken voordat er in de regionale stuurgroep over het project besloten wordt. Het IO vindt enkele malen per jaar plaats parallel aan de gebruikelijke toetsing

en beoordeling van aanvragen en leidt niet tot vertraging in het beoordelings- en goedkeuringstraject. Alle projecten in prioriteit 1 worden in het IO besproken zodat een optimale afstemming van alle activiteiten binnen prioriteit 1 tussen de INTERREG-partners gewaarborgd is. Het Comité van Toezicht wordt geïnformeerd over de uitkomsten van de bespreking binnen het IO.

Op basis van het besluit van de stuurgroep doet de beschikkende instantie de verantwoordelijke projectdrager (“lead partner” als eerstverantwoordelijke begunstigde conform verordening (EU) nr. 1299/2013, art. 13) een beschikking toekomen. Deze omvat de EU-middelen en de nationale cofinancieringsmiddelen (evenals eventueel de regionale middelen van provincies). Daarmee ontvangt de lead partner uit één hand een beschikking inzake een financiering uit verschillende bronnen, hetgeen de afwikkeling van de financiering vergemakkelijkt. De lead partner is verantwoordelijk voor het doorleiden van de subsidiemiddelen aan de partners. Tegenover de certificeringsautoriteit moet de lead partner rekenschap afleggen over het juiste gebruik van de middelen. Overige details betreffende de financiële afwikkeling worden uiteengezet in de beschrijving van de beheers- en controleregelingen.

Controles, financiële afwikkeling en monitoring

De middelen uit het EFRO worden na toetsing van de uitbetalingsaanvragen door de certificeringsautoriteit bij de Europese Commissie opgevraagd en op een gezamenlijke rekening beheerd. Deze rekening is uitsluitend bestemd voor het beheer van de middelen voor het Duits-Nederlandse INTERREG-programma. De cofinanciering wordt in de regel deels door de nationale regeringen (Nederland en de Duitse deelstaten Nordrhein-Westfalen en Niedersachsen), deels door de Nederlandse provincies en door andere regionale partners beschikbaar gesteld. De nationale cofinanciering wordt in de regel eveneens aan de certificeringsautoriteit overgedragen en door haar beheerd.

De certificeringsautoriteit maakt de opgevraagde middelen na toetsing over aan de projectdrager (lead partner) van een project. Deze is er weer voor verantwoordelijk de desbetreffende middelen aan zijn projectpartners door te leiden.

Verificaties (vgl. VO (EU) nr. 1303/2013, art. 125, lid 4-5)

Om de INTERREG-subsidiemiddelen te ontvangen dient de lead partner via het monitoringsysteem een gestandaardiseerde uitbetalingsaanvraag in. Door de toetsingsinstantie (first level control) wordt enerzijds gecontroleerd of de uitgaven correct zijn en daadwerkelijk zijn gedaan en anderzijds of de uitgaven in harmonie zijn met de projectinhoud. Na deze toetsing wordt de uitbetalingsaanvraag doorgestuurd naar de certificeringsautoriteit. In een regelmatig in te dienen voortgangsrapportage geeft de lead partner de inhoudelijke en financiële voortgang van het project weer, zodat ook het regionale programmamanagement altijd op de hoogte is van de voortgang van het project. Met behulp van een set indicatoren zijn bovendien de voortgang en het succes van het project meetbaar.

Aan het eind van het project moet de projectdrager een eindafrekening indienen. Deze wordt door de toetsingsinstantie (first level control) gecontroleerd. Daarnaast dient de projectdrager een eindverslag in, waarin de resultaten van het project gepresenteerd worden.

De auditautoriteit controleert door middel van geschikte steekproeven nogmaals de uitgaven van diverse projecten (second level control). Zij voert deze steekproeven centraal voor het hele programmagebied uit en wordt daarbij ondersteund door controleurs uit Niedersachsen en Nederland om te waarborgen dat de mogelijk specifieke rechtsvoorschriften in acht worden genomen.

Om de efficiëntie van het programma te waarborgen worden uiteenlopende maatregelen getroffen. In het kader van de opstelling van het programma is de optimale inzet van de begrotingsgelden en de hoge kwaliteit van het programma ook door middel van de begeleiding door de ex ante-evaluatoren bereikt. Overige beoordelingen en evaluaties vinden plaats tijdens de uitvoering van het programma en altijd bij programmawijzigingen, conform een evaluatieplan dat door het Comité van Toezicht in het eerste jaar van de programma-uitvoering wordt vastgesteld. Zo wordt een ononderbroken evaluatie van de programma-afwikkeling gegarandeerd.

Monitoring

Basis voor de begeleiding en de beoordeling van het programma vormt een elektronisch monitoringsysteem dat zowel inhoudelijke als financiële gegevens op programma- en op projectniveau genereert. In de database worden alle projecten geregistreerd en het systeem biedt op deze wijze zowel de mogelijkheid van bewaking als van besturing van het programma. De database levert informatie over de volgende themagebieden:

- gegevens over de status-quo van het programma
- programmavolume, volume van de afzonderlijke prioriteiten
- informatie over de inzet van middelen en evt. over middelen die zijn komen te vervallen
- informatie over de afzonderlijke projecten (inhouden, dragers, projectvolumes, enz.)
- gegevens over de status-quo van de projectontwikkeling (goedkeuring, uitbetalingsaanvragen en inzet van middelen, uitgevoerde toetsingsstappen bij het opvragen van middelen, evt. vervallen middelen)
- informatie over de indicatoren

De gegevens worden door de regionale programmamanagements en het Gemeenschappelijk Secretariaat beschikbaar gesteld. Het Gemeenschappelijk Secretariaat is verantwoordelijk voor de evaluatie en de verzameling van de gegevens die het gehele programmagebied betreffen, alsmede voor de toezending van deze gegevens aan de Commissie. De managementautoriteit wijst alle bij het programma betrokken partners hun desbetreffende rechten toe; zo hebben alle partners toegang tot het systeem.

De compatibiliteit van het monitoringsysteem met het systeem van de Commissie voor elektronische gegevensuitwisseling (SFC 2014) wordt gewaarborgd.

In de programmaperiode 2007-2013 is door de programmapartners uitgebreide kennis en ervaring opgedaan met het gebruik van een online monitoring- en managementsysteem. Bij de aanbesteding voor het monitoringsysteem INTERREG V is daarom gevraagd om een beproefd systeem dat aan de bovenstaande eisen voldoet en bovendien de richtlijnen van de EU-Commissie op het gebied van *e-Cohesion* voldoet.

Gedetailleerde informatie over de met de financiële afwikkeling verbonden controles en het monitoringsysteem zijn opgenomen in de beschrijving van de beheers- en controleregelingen.

Aanbestedingsregels

De aanbestedingsregels binnen het programma worden door de partners in de gezamenlijke subsidieregelingen vastgelegd. Daarbij wordt de verplichting tot de correcte en werkzame toepassing van de EU-aanbestedingsvoorschriften bevestigd.

Staatssteun

Elke nationale financiering in het kader van het INTERREG-programma Deutschland-Nederland moet op het moment van de toezegging aan de procedurele en materieelrechtelijke eisen van de nationale staatssteunwetgeving voldoen. Het Gemeenschappelijk INTERREG-Secretariaat fungeert als contactpunt voor staatssteunvragen in het programma. Contactpersoon is dhr. Knol. Voor de contactgegevens wordt verwezen naar hoofdstuk 5.2. Bij specifieke staatssteuntechnische vragen kan de staatssteunafdeling van het Ministerium für Wirtschaft, Energie, Industrie, Mittelstand und Handwerk des Landes Nordrhein-Westfalen de managementautoriteit ondersteunen (Referat IA3 Landeskartellbehörde, Europäische Beihilfenkontrolle).

Wanneer grote ondernemingen ondersteuning ontvangen uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) zal de managementautoriteit zich ervan verzekeren dat als gevolg van de financiële ondersteuning voor de onderneming geen significant verlies aan banen bij andere bestaande vestigingen van het betreffende bedrijf binnen de Unie ontstaat.

Criteria voor de projectselectie

Principieel dienen alle projecten bij te dragen aan de EU2020-strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei. In tabel 23 worden de afzonderlijke criteria voor projecten genoemd. In gemotiveerde uitzonderingsgevallen kan het Comité van Toezicht of de stuurgroep uitzonderingen toestaan; bovendien kunnen aanvullende criteria vastgelegd worden. Voor strategische initiatieven kunnen aanvullende criteria gelden (vgl. 2.4)

Tabel C: Criteria voor de projecten

nr.	Criterium
1	<p>Het grensoverschrijdende karakter van het project dient te worden gegarandeerd.</p> <ul style="list-style-type: none"> a) In inhoudelijk opzicht zijn de projectdoelen en resultaten voor beide zijden van de grens belangrijk en deze leiden tot overeenkomstige positieve effecten aan beide zijden. b) In organisatorisch opzicht wordt het project als grensoverschrijdend partnerschap uitgevoerd, waarbij een van de partners leidend is en de juridische verantwoordelijkheid heeft.¹¹ c) In personeel opzicht wordt het project door werknemers van zowel de Duitse als de Nederlandse projectpartners gemeenschappelijk uitgevoerd. d) In financieel opzicht dragen de projectpartners of de regio's aan beide zijden van de grens een eigen bijdrage aan het project bij. e) Wanneer de uitvoering slechts één lidstaat betreft, zijn significante gevolgen ook voor de andere zijde van de grens aantoonbaar.
2	<p>Het project vervult alle programmavereisten.</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Het project past, indien van toepassing, in het kader van internationale, nationale, euregionale en/of regionale ontwikkelingsplannen. b) Het project past in de richtlijnen van het INTERREG V A programma en in de algemene strategie van het programma; het past binnen één van de programmaprioriteiten. c) Het project stemt overeen met de verordeningen (EU) nr. 1299/2013, (EU) nr. 1301/2013 en (EU) nr. 1303/2013, de cohesie-richtlijnen en de respectievelijke nationale voorschriften. Het voldoet aan de eisen van de INTERREG-overeenkomst.
3	<p>Het project houdt rekening met milieubelangen.</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Het project dient te voldoen aan de communautaire regelingen op milieugebied (zoals bijv. de FFH-compatibiliteit) en dient een bijdrage te leveren aan de verbetering van de milieusituatie resp. de milieusituatie niet te verslechteren. b) Het project dient overeen te stemmen met de korte- en langetermijndoelstellingen voor de milieuentwikkelingen in de regio.
4	<p>De financiering van het project dient te zijn gegarandeerd.</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Aan het project ligt een betrouwbaar en realistisch financieringsplan ten grondslag, met name met het oog op de tijdsplanning b) De cofinanciering van de projecten dient te zijn gegarandeerd, met inbegrip van de wezenlijke eigen bijdrage van de begunstigden van ten minste 20%.
5	<p>De projecten moeten binnen het vastgestelde tijdschema van het programma kunnen worden uitgevoerd en financieel worden afgesloten.</p>
6	<p>Na de beëindiging van de subsidie dient het project te kunnen worden gecontinueerd en/of dienen de grensoverschrijdende positieve effecten behouden te blijven.</p>
7	<p>Het project heeft een aantoonbare meerwaarde. Door de inzet van beperkte middelen dient een resultaat in de zin van het "1+1=3-effect" te worden nagestreefd.</p>
8	<p>De resultaten van het project dienen met duidelijke en meetbare indicatoren te worden vastgelegd.</p>
9	<p>Het project draagt bij aan de verbetering van gelijke kansen voor mannen en vrouwen resp. verslechtert deze niet.</p>

¹¹ Als uitzondering hierop kunnen entiteiten zoals bedoeld in verordening (EU) nr. 1299/2013, art. 12, lid 3 als enige begunstigde optreden.

- 10 Het project genereert naar mogelijkheid synergie-effecten met andere projecten, hetgeen leidt tot een wederzijdse versterking. (Synergie is mogelijk zowel binnen de desbetreffende INTERREG-prioriteit zelf als binnen de overige zwaartepunten.)
- 11 Onderzocht wordt of er overlap met andere Europese fondsen is (bijv. ELFPO, ESF). Voorwaarde is dat het project niet uit andere fondsen gefinancierd kan worden en dat belangrijke grensoverschrijdende aspecten centraal staan.

Verslaglegging, voorlichting en communicatie

Ten aanzien van de voorlichtings- en publiciteitsvoorschriften voor het programma heeft de Europese Commissie in verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 115-117 en in verordening (EU) nr. 1303/2013, bijlage XII afzonderlijke bepalingen uitgevaardigd.

De managementautoriteit is verantwoordelijk voor informatie over de plannen en voor de bekendmaking van deze informatie. De informatie richt zich tot de burgers van de Europese Unie en tot de begunstigen en moet de rol van de Gemeenschap benadrukken; bovendien moet zo de transparantie over de ondersteuning vanuit de Europese fondsen worden gegarandeerd.

In overeenstemming met verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 110, lid 2(d) zal de managementautoriteit een communicatiestrategie voorleggen waarin een uitgebreide beschrijving van de activiteiten in het kader van voorlichting en publiciteit is opgenomen. Deze communicatiestrategie wordt door het Comité van Toezicht goedgekeurd. De strategie vormt de basis voor de uitvoering van de communicatiemaatregelen in de jaren waarin het INTERREG V A-programma Deutschland-Nederland wordt uitgevoerd, d.w.z. van 2014-2020. Zij omvat de belangrijkste strategische maatregelen. Deze voor de middellange tot lange termijn uitgestippelde strategie moet echter regelmatig worden geconcretiseerd door jaarlijkse geactualiseerde communicatieplannen, waarin de specifieke maatregelen voor een jaar worden uitgewerkt en bijbehorende maatstaven worden geformuleerd. Aan het Comité van Toezicht van het INTERREG-programma Deutschland-Nederland wordt telkens op zijn laatste vergadering van het jaar het communicatieplan voor het daaropvolgende jaar ter goedkeuring voorgelegd. In dit plan worden de specifieke geplande maatregelen en bijbehorende streefwaarden beschreven, maar wordt ook een korte situatieanalyse van het subsidieprogramma gegeven en wordt de balans opgemaakt van de tot dusver verrichte communicatiemaatregelen.

Verder zullen de instanties van het programma, evenals in het verleden, met name de burgers, de potentiële eindbegunstigen, de vakbonden, de economische en sociale partners en alle andere relevante instanties uitvoerig over het programma en over de uitvoering van het programma informeren.

Dit wordt onder meer gerealiseerd door middel van:

- voorlichtingsdagen over het programma bij de commissies van de partners, de leden van de Euregio's (bijv. gemeenten, kamer van koophandel), de economische en sociale partners en

andere relevante instanties (o.a. in overeenstemming met verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 5, lid 1). Zij werken als „multiplicatoren“ en kunnen de door haar vertegenwoordigde groep nog meer informatie doen toekomen;

- actuele en uitvoerige informatie via het Internet inclusief beschikbaarstelling van de belangrijkste documenten van het programma om te worden gedownload (bijv. het aanvraagformulier) en verwijzing (door middel van links) naar de van toepassing zijnde EU-verordeningen;
- sensibilisering van de publieke opinie in de vorm van doorlopende mededelingen over het programma aan de media (pers, radio, televisie, social media) en in vorm van deelname van het programma aan bijeenkomsten en events;
- voorlichting door middel van brochures over het programma;
- het opstellen van voor PR effectieve jaarlijkse voortgangsverslagen (en van het eindrapport) met projectinformatie en door
- individuele advisering van eindbegunstigden door de programmamanagements;
- uitdrukkelijke informatievoorziening aan de projectdragers over de herkomst van de middelen (subsidiecontract). In dit verband worden zij attent gemaakt op de voorlichtings- en publiciteitsbepalingen en verplicht tot de inachtneming van deze bepalingen.

De resultaten van de evaluaties en beoordelingen van het programma worden conform verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 54, lid 4 aan het publiek ter beschikking gesteld.

5.4. Verdeling van aansprakelijkheden onder de deelnemende lidstaten in het geval van financiële correcties die door de managementautoriteit of de Commissie worden opgelegd

In overeenstemming met verordening (EU) nr. 1299/2013, art. 27 wordt de EFRO-steun voor het samenwerkingsprogramma op één enkele rekening zonder nationale subrekeningen betaald.

De managementautoriteit zorgt ervoor dat elk bedrag dat als gevolg van een onregelmatigheid onverschuldigd is betaald, wordt teruggevorderd van eerstverantwoordelijke begunstigde (lead partner). De overige partners betalen onverschuldigd betaalde bedragen terug aan de lead partner, zoals vastgelegd in de samenwerkingsovereenkomst.

Als de managementautoriteit er niet in slaagt terugbetaling van de lead partner te verkrijgen, betaalt de lidstaat op wiens grondgebied de betrokken lead partner gevestigd is of, in het geval van een EGTS of een vergelijkbare grensoverschrijdende organisatie, geregistreerd is, het onverschuldigd aan de lead partner betaalde bedrag terug aan de managementautoriteit.

De managementautoriteit is verantwoordelijk voor de terugbetaling van de desbetreffende bedragen aan de algemene begroting van de Unie overeenkomstig de verdeling van de aansprakelijkheden onder de deelnemende lidstaten. De lidstaat, op wiens grondgebied de betrokken lead partner gevestigd is of, in het geval van een EGTS of een vergelijkbare grensoverschrijdende organisatie, geregistreerd is, is aansprakelijk.

5.5. Gebruik van de Euro

Niet van toepassing.

5.6. Betrokkenheid van partners

Zoals beschreven zijn de EU2020-strategie, de nationale en regionale doelstellingen, *Smart Specialisation Strategies* en de ervaringen uit voorgaande INTERREG-programma's gebruikt bij het opstellen van dit samenwerkingsprogramma. Het resultaat van deze synergie wordt beschreven in het eerste gedeelte van dit samenwerkingsprogramma.

De totstandkoming van een samenwerkingsprogramma met 15 partners, een vraaggestuurde grensoverschrijdende aanpak en de ambitie om zowel op regionaal als op Europees niveau altijd een stapje vooruit te zijn is verre van vanzelfsprekend. Het voorliggende nieuwe INTERREG-programma Deutschland-Nederland kan dan ook worden gezien als resultaat van een zeer intensieve samenwerking in het Nederlands-Duitse grensgebied.

In het verleden hebben talrijke projecten die in het grensgebied zijn uitgevoerd de ontwikkeling en consolidatie van goede samenwerkingsstructuren in de lange traditie van programma's in het kader van het Communautair Initiatief INTERREG (1991 – 2013) tussen politieke en administratieve entiteiten en andere handelende partijen in de regio mogelijk gemaakt. Deze structuren hebben geleid tot een verstrekkend Duits-Nederlands partnerschap in de grensregio. De INTERREG-partners speelden in dit proces een centrale rol en hebben de wens geuit om dit ook in de toekomst te blijven doen.

Op basis hiervan werd het voorbereidingsproces voor het nieuwe INTERREG-programma gekenmerkt door een principe van partnerschap waarbij de regionale actoren aan beide zijden van de grens bij het proces betrokken zijn. Om een volledige afstemming tussen de regio's, de sectoren en de sociale partners te waarborgen, is een zogenaamde „voorbereidingsgroep“ in het leven geroepen die het proces van programmaopstelling voortdurend heeft begeleid. Deze werkgroep bestond uit vertegenwoordigers van de lidstaten en de deelregio's, alsook van de ex-ante-evaluatoren. Het Ministerium für Wirtschaft, Energie, Industrie, Mittelstand und Handwerk des Landes Nordrhein-Westfalen (MWEIMH) heeft zich na een verzoek van de betrokken lidstaten bereid verklaard om ook in de subsidieperiode 2014-2020 de rol van de managementautoriteit van het INTERREG A-programma Deutschland-Nederland op zich te nemen.

In aanvulling op de overlegstructuur van de voorbereidingsgroep hebben regelmatig trilaterale gesprekken tussen de lidstaten/deelstaten plaatsgevonden. Vanzelfsprekend is de Commissie over de voortgang van dit proces regelmatig geïnformeerd en is er bij de ontwikkeling van het samenwerkingsprogramma sprake geweest van een constructieve dialoog met de Commissie.

Door de instelling van de voorbereidingsgroep kon worden gewaarborgd dat de belangen van alle bij de uitvoering van het programma betrokken partners konden worden besproken en er rekening mee kon worden gehouden. Om een efficiënt werkende groep te kunnen waarborgen, kwam men overeen de grootte van de groep beperkt te houden (zo mogelijk slechts één vertegenwoordiger per organisatie). Daarmee gepaard ging voor alle betrokkenen de verplichting de processen en beslissingen van de voorbereidingsgroep enerzijds terug te koppelen met de afvaardigende organisatie, de relevante politiek vertegenwoordigers en de sociale partners, en anderzijds hun belangen mede in te brengen in de discussie van de voorbereidingsgroep.

Het vraaggestuurd ontwerpen van een samenwerkingsprogramma voor de INTERREG V-subsidieperiode is bij de voorbereiding een belangrijk uitgangspunt geweest. Naast de genoemde afstemming tussen de regio's, de sectoren en de sociale partners in het kader van de voorbereidingsgroep wordt dit principe vormgegeven door de organisatie van twee grote stakeholderconferenties en een publieke consultatie. Met de bovenstaande processen en maatregelen wordt een concrete invulling gegeven aan het principe van partnerschap dat in de *code of conduct* voor partnerschap¹² door de EU-Commissie wordt beschreven.

Stakeholderconferenties

Na opstelling van de eerste thematische concepten zijn er twee grote stakeholderconferenties georganiseerd. Tijdens deze conferenties konden regionale actoren (onder andere lokale overheden, economische en sociale partners, maar ook veel MKB'ers) hun doelstellingen en wensen inbrengen en bespreken. Een bijzondere nadruk lag hierbij op het bereiken van MKB'ers uit de grensregio. De stakeholders werden voor hun deelname gecontacteerd door middel van een uitnodiging op de website www.deutschland-nederland.eu, door het benaderen van partners uit het INTERREG IV-programma en door middel van de identificatie van relevante personen en organisaties uit de netwerken van de verschillende INTERREG-partners. Tijdens de stakeholderconferenties op 17 april 2013 in Lingen (voor het Noordelijk deel van het programmagebied) en op 24 april 2013 in Cuijk (voor het Zuidelijk deel van het programmagebied) werd de voortgang van het voorbereidingsproces gepresenteerd en kregen stakeholders de kans om in workshops hun bijdrage te leveren aan de strategische oriëntatie van het programma. De resultaten van de stakeholderconferenties zijn gepubliceerd op de website www.deutschland-nederland.eu en vanzelfsprekend ook verwerkt in de hoofdstukken 1 en 2.

Publieke consultatie

Het definitieve programmaontwerp is op 23 januari 2014 door de voorbereidingsgroep vastgesteld en vervolgens met alle relevante regionale en nationale actoren afgestemd. In het kader van de publieke consultatie in februari 2014 is het programma ter inzage gelegd, alsmede op het internet in digitale vorm ter beschikking gesteld. De consultatie van de verantwoordelijke overheden, de instanties voor milieubelangen en de economische- en sociale partners in de betreffende lidstaten vond daarnaast

---

¹² C(2013)9651 final

plaats door middel van de leden van de voorbereidingsgroep. Deze hebben regelmatig in hun gremia over de status van het programma verslag gedaan. De consultatie van stakeholders uit de regio's (onder andere het MKB) heeft plaatsgevonden tijdens de hiervoor beschreven stakeholderconferenties.

Bij de opstelling van het programma vormden ook de gevolgen van het programma voor het milieu een wezenlijk bestanddeel; zo waren reeds tijdens het opstellen van de eerste concepten van het samenwerkingsprogramma de milieuaspecten een aandachtspunt. De betrokken provincies en Euregio's hebben de economische en sociale partners evenals de instanties voor milieubelangen in het kader van commissievergaderingen en Euregiaraadsvergaderingen geïnformeerd en bij het programmeringsproces betrokken. De ministeries hebben hun afdelingen geïnformeerd over de ontwikkeling van het programma. Hierbij zijn de betrokkenen ook de concepten van de diverse documenten (strategische analyse, milieuanalyse en samenwerkingsprogramma) ter beschikking gesteld. Hierdoor konden opmerkingen in een vroeg stadium in de programmering opgenomen worden. In het kader van de strategische milieubeoordeling zijn de milieuorganisaties in het Duits-Nederlandse grensgebied reeds in een vroeg stadium in het kader van het zogenaamde 'scoping' bij het proces betrokken. De publieke consultatie tenslotte is in de aangegeven gremia en door middel van publicaties bekend gemaakt. Hierbij zijn alle deelnemers aan de stakeholderconferenties nogmaals aangeschreven om hen expliciet op de inspraakmogelijkheden te wijzen.

Voor het beheer van het INTERREG V A-programma Deutschland-Nederland wordt een Comité van Toezicht opgericht (zie ook hoofdstuk 5.3.1). Het Comité van Toezicht is een gremium waarin de politieke vertegenwoordigers van alle INTERREG-partners plaatshebben. Het Comité van Toezicht, resp. de regionale stuurgroepen in opdracht van het Comité, beslissen ook over de goedkeuring van projecten. Elke projectaanvraag wordt aan de betrokken INTERREG-partners ter advisering en besluitvorming voorgelegd. Bij de INTERREG-partners gaat het voor een groot deel om door eigen parlementen of vergelijkbare, democratisch gelegitimeerde gremia gedragen organisaties en instanties (in deze gremia zijn economische en sociale partners en organisaties voor milieubelangen vertegenwoordigd). Op deze manier worden alle partners ter plaatse, inclusief de lokale economische en sociale partners, de en overige relevante instanties, betrokken bij de uitvoering van het programma. Daarmee wordt gewaarborgd dat het project past binnen de ontwikkelingsstrategieën. Dit maakt consensus voor het desbetreffende project mogelijk en daarmee voor de realisering van het voorliggende samenwerkingsprogramma. Deze werkwijze komt overeen met Art. 10, lid 2 van VO (EU) nr. 240/2014 (gedragscode inzake partnerschap in het kader van de Europese structuur- en investeringsfondsen); de lidstaten betrekken de relevante partners bij de voorbereidingen van het Comité van Toezicht, met name door de deelname aan de in de lidstaten georganiseerde coördinatiegremia op nationaal niveau. Als voorbeeld zijn in Nederland de Sociaal-Economische Raad (SER) en de provinciale SER's te noemen.

De Nederlands-Duitse grensregio's (Euregio's) zijn in lijn met het partnerschapsprincipe eveneens lid van het Comité van Toezicht. Via de gremia van de Euregio's worden op lokaal niveau relevante partners (bijv. steden en gemeentes) geadresseerd.

De samenstelling van de regionale stuurgroepen, die door het Comité van Toezicht worden ingezet, wordt voor aanvang van het programma in de INTERREG-overeenkomst tussen de programmapartners vastgelegd.

Het vraaggestuurde karakter is niet alleen in de totstandkoming maar ook in de uitvoering van het INTERREG-programma leidend. Met verschillende communicatiemaatregelen (zie ook 5.3.2) worden potentiële (nieuwe) projectpartners op de mogelijkheden van het INTERREG-programma gewezen. Vervolgens worden deze partners door de regionale programmamanagements ondersteund in het opstellen van hun projectaanvragen en in hun zoektocht naar geschikte organisaties om mee samen te werken, zowel nationaal als grensoverschrijdend. De drempel voor het indienen van projecten is hierdoor niet hoog en wordt door de uitvoering van de zogenoemde kaderprojecten (zie hoofdstuk 2) voor kleinere organisaties nog verder verlaagd.

Tenslotte zijn de INTERREG-partners, in het Comité van Toezicht, de regionale stuurgroepen of in de vorm van kleinere werkgroepen, intensief betrokken bij de monitoring en evaluatie van het INTERREG V-programma. Voor evaluatie wordt bij aanvang van het programma door het Comité van Toezicht een evaluatieplan vastgesteld, waarin de verschillende stappen met betrekking tot de monitoring van de voortgang van het programma worden beschreven. Vanzelfsprekend hebben alle INTERREG-partners toegang tot het online monitoringsysteem (zie 5.3.2), zodat zij de actuele voortgang van het programma te allen tijde zelf kunnen bekijken.

6. Coördinatie

In het kader van het INTERREG V A programma wordt alleen gebruik gemaakt van bijstand uit het EFRO. Bepaalde projecten binnen het INTERREG V A programma zijn gericht op doelstellingen die ook in andere fondsen voorkomen.

In de subsidieperiode 2014-2020 wordt voor het eerst gebruik gemaakt van de zogenoemde partnerschapsovereenkomsten tussen de lidstaten en de EU-Commissie. Deze partnerschapsovereenkomst heeft betrekking op alle steun uit de ESI-fondsen in de betrokken lidstaat. De inhoud van de partnerschapsovereenkomst wordt in verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 15, vastgelegd. Onder andere wordt in de partnerschapsovereenkomst ingegaan op de coördinatie tussen de verschillende fondsen.

Uit de **Nederlandse** partnerschapsovereenkomst, die op 22 augustus 2014 door de EU-Commissie is goedgekeurd, blijkt een gefocuste en doelmatige inzet van de fondsen, die aansluit bij de maatschappelijke uitdagingen in Nederland en de doelstellingen van Europa voor 2020. De periode 2014-2020 biedt nieuwe kansen en uitdagingen op het gebied van innovatie, concurrentiekracht, arbeidsparticipatie, sociale inclusie, duurzaamheid en koolstofarme economie. De inzet van de fondsen wordt breed onderschreven door de betrokken ministeries, regionale en lokale overheden en sociale en maatschappelijke partners. Daarmee dragen de Europese Structuur- en Investeringsfondsen bij aan toekomstgerichte, sterke regio's, een concurrerend Nederland, en Europees beleid dat tastbaar is voor iedere burger. Specifiek voor de territoriale samenwerking zet Nederland erop in om de ETS-programma's meer strategisch in te zetten op de versterking van de innovatiekracht en verduurzaming. Een betere afstemming en coördinatie met nationaal en regionaal beleid en de ESI-fondsen is daarvoor noodzakelijk. De grensoverschrijdende samenwerkingprogramma's worden inhoudelijk beter aangesloten door de RIS3-en (*Smart Specialisation Strategies*) te gebruiken als inhoudelijk richtsnoer voor grensoverschrijdende samenwerking. Een jaarlijks bestuurlijk overleg op nationaal niveau tussen Nederlandse partners, onder leiding van het Ministerie van Economische Zaken, moet de projectontwikkeling en governance van de grensoverschrijdende ETS-programma's verbeteren.¹³

Uit de **Duitse** partnerschapsovereenkomst, die op 22 mei 2014 door de EU-Commissie is goedgekeurd, blijkt dat de ESI-fondsen ook in de nieuwe subsidieperiode 2014-2020 een belangrijke bijdrage zullen leveren aan het bereiken van de economische, sociale en milieugerelateerde doelstellingen van de Europese Unie in Duitsland. In focus van de nieuw opgezette subsidiemogelijkheden staan investeringen in groei en werkgelegenheid volgens de Europa 2020-strategie. De doelstellingen uit deze strategie op het gebied van slimme, duurzame en inclusieve groei komen grotendeels overeen met de doelstellingen van de lidstaat Duitsland voor een efficiënt functionerende, sociaal rechtvaardige en ecologisch verantwoorde economie. Naast de Europa 2020-doelstellingen worden met de verschillende interventies ook de direct aan de ESI-fondsen gerelateerde fondsspecifieke doelstellingen nagestreefd. Volgens de partnerschapsovereenkomst moet elk programma op het gebied van de territoriale samenwerking op basis van de ruimtelijke situatie zelf prioriteiten onder de ESI-fondsen definiëren. Naast het innovatieve karakter zal in het kader van de territoriale samenwerking vooral de ontwikkeling van kennis, methoden, procedures, standaards, pilotprojecten en het creëren van bewustzijn benadrukt worden. Het ETS-beleid van de Europese Unie moet zich dan ook aan een sterke innovatieve component meten. Het specifieke aspect voor de programma's op het gebied van territoriale samenwerking is dat zij de Europa 2020-doelstellingen *tailor-made* inzetten voor de betrokken regio's

---

¹³ Partnerschapsovereenkomst Nederland, in SFC: 2014NL16M8PA001.1.0

en steden en dat het bijzondere potentiaal van de deels grensoverschrijdende regio's benutbaar wordt gemaakt. Daarom kan aan projecten in het kader van ETS bijna onmiddellijk de Europese meerwaarde bij het ondersteunen van investeringen, ook uit andere fondsen, worden afgelezen.¹⁴

Naast de coördinatiemechanismen tussen de fondsen, zoals in de partnerschapsovereenkomsten beschreven, vindt ook op programmaniveau coördinatie plaats. Bij de goedkeuring van INTERREG-projecten wordt een check uitgevoerd of er geen sprake is van dubbele financiering en of projecten wellicht beter uit andere fondsen of programma's kunnen worden gefinancierd. Vaker komt het echter voor dat op grond van de projectthema's synergiemogelijkheden met andere fondsen/programma's bestaan, juist in het kader van de grensoverschrijdende samenwerking en de territoriale dimensie.

Synergien kunnen bijvoorbeeld ontstaan in de volgende programma's en thematische speerpunten, waarbij de onderstaande thema's voor een deel nog onder voorbehoud staan:

- EFRO-programma's voor groei en werkgelegenheid
  - Noord, Oost en Zuid-Nederland (onderzoek & innovatie en CO₂-arme economie)
  - Nordrhein-Westfalen (onderzoek & innovatie; MKB; reductie van CO₂-emissies, duurzame stads- en wijkontwikkeling / preventie)
  - Niedersachsen (onderzoek & innovatie, MKB (multifondsprogramma))
- INTERREG A Euregio Maas-Rijn, Vlaanderen-Nederland (vooral innovatie, energie, milieu, arbeidsmobiliteit en grensoverschrijdende samenwerking)
- INTERREG B North West Europe (onderzoek & innovatie, milieu en omgang met natuurlijke hulpbronnen, CO₂-reductie)
- INTERREG B North Sea (onderzoek & innovatie, milieu en omgang met natuurlijke hulpbronnen, klimaatverandering, duurzaam transport)
- Horizon 2020 (maatschappelijke uitdagingen, leidende rol van de industrie, excellentie in de wetenschap, bijv. ook de ondersteuning van publiek-private partnerschappen op het gebied van biobased industries)
- LIFE+ (Milieu en de omgang met natuurlijke hulpbronnen, natuur en biodiversiteit, bijv. ook *green shipping*)
- POP3 (Landbouw, natuur, water, socio-economische ontwikkelingen in het landelijk gebied)
- Visserijfondsen (visserij en maritieme economie)
- ESF (arbeidsmarkt, sociale inclusie, opleiding, versterking publieke instanties)

Voor de adequate beoordeling van de bovenstaande punten beschikken de medewerkers van de regionale programmamanagements over parate kennis van de thema's en prioriteiten van de nationale programma's voor groei en werkgelegenheid, de INTERREG A-programma's in de naburige regio's Maas-Rijn en Vlaanderen-Nederland alsmede de mogelijkheden van de relevante programma's op het gebied van transnationale en interregionale samenwerking (INTERREG B en INTERREG Europe) en de overige programma's.

---

¹⁴ Partnerschapsovereenkomst Duitsland, in SFC: 2014DE16M8PA001

Naast deze maatregelen wordt in Nederland bijvoorbeeld tweemaal per jaar een technische sessie over Horizon2020/EFRO/INTERREG georganiseerd. Er bestaat de mogelijkheid voor medewerkers van de programma-instellingen om mee te lopen met de nationale contactpunten en zo ervaring en kennis te verzamelen. Het doel hiervan is de optimale advisering van potentiële projectuitvoerders, zodat deze direct naar de juiste instantie kunnen worden doorverwezen. Op programmaniveau behoort de wederzijdse deelname van programmavertegenwoordigers aan de Comités van Toezicht van andere programma's tot de mogelijkheden. De wederzijdse vertegenwoordiging tussen het INTERREG V-programma Deutschland-Nederland en het NRW-EFRO-programma wordt door de deelname van het *Wirtschaftsministerium NRW* als managementautoriteit van beide programma's in beide Comités van Toezicht gewaarborgd. In Niedersachsen wordt de wederzijdse vertegenwoordiging tussen het multifondsprogramma en het INTERREG V A-programma door de deelname van het Amt für regionale Landesentwicklung Weser-Ems aan beide Comités van Toezicht gewaarborgd.

Een belangrijk kenmerk van het INTERREG V A programma is de verplichte grensoverschrijdende samenwerking. Door deze unieke en essentiële component onderscheidt INTERREG zich van andere programma's en fondsen. Binnen INTERREG V A vindt regelmatig afstemming plaats tussen de verschillende programma's, in het kader van het Europese netwerk INTERACT. Ook vinden regelmatig bilaterale (evaluatie-)gesprekken met andere programma's, bijvoorbeeld met het INTERREG A-programma Euregio Maas-Rijn, plaats. Waar mogelijk wordt gezamenlijk opgetrokken op het gebied van communicatie en informatie. Een goed voorbeeld hiervan is de organisatie van de "Europa Kijkdagen" vanaf 2011 in samenwerking met de Nederlandse programma's voor groei en werkgelegenheid, het ESF, het ELFPO en het visserijfonds.

Het INTERREG V-programma Deutschland-Nederland zal zich ook in de subsidieperiode 2014-2020 blijven inzetten voor de beschikbaarstelling van een centrale projectdatabank op Europees (of nationaal) niveau.

7. Vermindering van de administratieve lasten voor begunstigden

Sinds het begin van het INTERREG IV A-programma Deutschland-Nederland zijn de hoge administratieve lasten bij het uitvoeren van projecten regelmatig bekritiseerd door de projectpartners. Vooral de deelname van het MKB aan het INTERREG-programma is vanwege de onredelijke lasten ernstig in gevaar. Dit thema is meerdere keren besproken binnen het Comité van Toezicht en er is gevraagd om concrete gevallen te melden bij het Gemeenschappelijk INTERREG-Secretariaat. In 2011 waren de administratieve lasten een van de hoofdthema's van de "on-going evaluatie".

Er is een online-enquête voor projectuitvoerders gehouden. De talrijke en uitvoerige antwoorden laten zien dat het probleem bij projectpartners een belangrijke rol speelt. 71% van de deelnemers aan de enquête is van mening dat de uitvoering van een project binnen het INTERREG-programma Deutschland-Nederland gepaard gaat met onredelijke administratieve lasten.

Op basis van de enquête en op basis van eerdere onderzoeken komen de volgende punten naar voren als de grootste administratieve lasten:

- Onderbouwing en afrekening van personeelskosten
- Toetsings- en controleprocedure met meermalige controles
- (Vooraf) aantonen van alle kosten met betalingsbewijzen

Op deze punten wordt in de on-going evaluatie uitvoerig ingegaan. Hiervoor zijn o.a. vergelijkingen gemaakt met andere INTERREG-programma's. Uiteindelijk is een lijst met vereenvoudigingsvoorstellen opgesteld. Voor de uitwerking en de implementatie van deze voorstellen is een "kerngroep vereenvoudiging" opgericht. De vereenvoudiging van de projectuitvoering voor projectpartners gold ook bij de voorbereiding van de subsidieperiode 2014-2020 als allerhoogste prioriteit. Daarom heeft de groep de opdracht gekregen om de bestaande subsidieregelingen kritisch te bekijken en te toetsen op vereenvoudigingsmogelijkheden. In dit proces zijn ook de projectuitvoerders zelf betrokken.

Al tijdens de programmaperiode 2007-2013 konden onder andere de volgende vereenvoudigingen voor begunstigden worden doorgevoerd:

- Additionaliteitsverklaring / verklaring van gelijke behandeling t.o.v. ander personeel
Er is in 2011 besloten om de verplichting tot het opstellen van een additionaliteitsverklaring te beperken tot personen, die met publieke middelen worden gefinancierd. De verplichting tot het opstellen van een verklaring van gelijke behandeling t.o.v. ander personeel is volledig afgeschaft.
- Gebruik van kopieën door Nederlandse partners
In december 2010 is een nieuwe procedure vastgesteld m.b.t. het gebruik van kopieën voor controledoeleinden. Sindsdien mogen Nederlandse projectpartners hun kopieën zelf waarmerken, volgens een in Nederland gebruikelijke methode.
- Personeelskosten

Naast de grote hoeveelheid aan te leveren informatie heeft ook de onduidelijke formulering van de subsidiegrondslagen geleid tot vragen bij de afrekening van personeelskosten. Intussen zijn de subsidiegrondslagen gewijzigd, zodat de tekst over de afrekening van personeelskosten duidelijker geworden is. De personeelscalculator maakt daarnaast de berekening van subsidiabele kosten eenvoudiger.

- Overheadkostenforfait

De mogelijkheid van de forfaitaire afrekening van overheadkosten (flat rate i.h.v. 15% van de subsidiabele loonkosten) is in 2013 ingevoerd en kan door de projecten worden toegepast als alternatief voor de afrekening van deze kosten o.b.v. betaalbewijzen.

In de verschillende gremia van het programma zijn daarnaast nog meerdere vereenvoudigingsmaatregelen voor begunstigden besproken, die – na afstemming met de programmapartners – bij de start of tijdens de subsidieperiode 2014-2020 moeten worden doorgevoerd. Het gaat o.a. om de volgende maatregelen:

- Flatrate voor personeelskosten

De kerngroep heeft een voorstel voorgelegd voor de forfaitaire afrekening van loon- en overheadkosten door middel van gestandaardiseerde eenheidskosten. Door deze flatrate vervalt een groot deel van de bewijsplichten en worden problemen op het gebied van de privacy gereduceerd. De forfaitaire afrekening van loonkosten is in overeenstemming met VO (EU) nr. 1303/2014, art. 67(1)(d). Voor overheadkosten geldt een overheadkostenforfait conform VO (EU) nr. 1303/2014, art. 68(1)(b).

- Afschaffing 100%-controle / Gecentraliseerde FLC-structuur

Er is voorgesteld om de 100%-controle in de nieuwe subsidieperiode te vervangen door een risicogebaseerde steekproefcontrole. De afschaffing van de 100%-controle wordt onder andere mogelijk gemaakt door een centralisering van het FLC-systeem tot vier regionale controle-instanties, die zowel voor de inhoudelijke als voor de financiële controle verantwoordelijk zijn.

- Uitbetalingsaanvraag

Er wordt voorgesteld om bij een uitbetalingsaanvraag alleen een lijst met uitgaven te leveren en het voorleggen van originele bewijsstukken te laten vervallen.

- Reductie van de kostensoorten tot „personeelskosten“ en „overige kosten“

De vijf kostensoorten die in de INTERREG IV-periode bestonden hebben vaak geleid tot administratieve problemen. Met de reductie tot twee kostensoorten wordt een aanzienlijke vereenvoudiging bereikt. De subsidiabiliteitsregels binnen de twee kostensoorten oriënteren zich overigens wel – naar gelang welke kostenpost het betreft – aan de kostencategorieën die de EU-Commissie in de overeenkomstige “delegated act” vastlegt.

- Subsidiabele kosten

Er wordt onder andere voorgesteld om plannings- en voorbereidingskosten onder bepaalde voorwaarde als subsidiabel te zien. Ook zouden in geval van uitzondering subsidies in de vorm van voorschotten kunnen worden uitbetaald.

- Projectwijzigingen

Door de invoering van een N+1-regel voor projecten zullen projectwijzigingen m.b.t. de verdeling van subsidiemiddelen over de jaren overbodig worden. Projectwijzigingen in de vorm van kostenverschuivingen tussen partners en/of kostensoorten moeten eveneens aanzienlijk eenvoudiger worden.

- Aanbesteding

Er wordt voorgesteld om de aanbestedingsregels minder streng te maken voor projectpartners, wiens uitgaven voor 50% of minder met publieke middelen worden gefinancierd.

- Vereenvoudigde subsidiëring van kleine projecten

Er worden mogelijkheden onderzocht om de onredelijke administratieve eisen voor kleine projecten te verminderen.

De reeds doorgevoerde en geplande vereenvoudigingsmaatregelen hebben voornamelijk als doel om de administratieve lasten voor begunstigden bij technische aspecten van de projectuitvoering te verminderen. Er wordt echter naar gestreefd om ook d.m.v. generieke maatregelen tot een vermindering van de lasten te komen. Bijvoorbeeld zal bij de ontwikkeling van het nieuwe monitoringsysteem de gebruiksvriendelijkheid centraal staan. Een aantal indicatoren zal centraal in het monitoringsysteem kunnen worden afgelezen, zonder extra lasten voor de lead partner. Daarnaast zullen de regionale programmamanagements vanwege de nieuwe gecentraliseerde FLC-structuur meer tijd kunnen besteden aan de begeleiding en ondersteuning van de projectaanvragers en -uitvoerders.

De administratieve lasten voor begunstigden zullen in het verloop van de subsidiefase 2014-2020 kritisch in de gaten blijven worden gehouden, bijvoorbeeld in het kader van het evaluatieplan.

8. Horizontale beginselen

Duurzame ontwikkeling

Het belang van duurzame ontwikkeling als centrale doelstelling voor de Europese Unie wordt in de EU2020-strategie onder “duurzame groei” benadrukt en komt ook in het GSK terug. Daarnaast verlangt de EU dat bij de voorbereiding van projecten binnen het programma de thema’s milieubescherming, efficiënt gebruik van hulpbronnen, groene infrastructuur, matiging van en aanpassing aan de klimaatverandering, en risicopreventie en risicobeheer als horizontale doelstellingen in het licht van de bevordering van een duurzame ontwikkeling in acht worden genomen.

Het INTERREG V A-programma Deutschland-Nederland heeft de ambitie om in de periode 2014-2020 een wezenlijke bijdrage te leveren aan “duurzame groei” in het programmagebied. Dit wordt onder andere benadrukt door de opname van de investeringsprioriteit “Bevorderen van het onderzoek naar, innovaties in en de aanwending van koolstofarme technologieën” onder de eerste prioritaire as. Projecten, die samenwerking op het gebied van natuur, risicobescherming en risicobeheer omvatten, zullen echter ook onder de tweede prioritaire as “sociaal-culturele en territoriale cohesie van het programmagebied” worden uitgevoerd, wat betekent dat de duurzame ontwikkeling van het programmagebied in alle prioritaire assen van het programma terugkomt en daarnaast bij de selectie van alle projecten als horizontaal criterium zal worden meegenomen.

Bij aanbestedingen wordt de inzet van *green public procurement* toegejuicht. Bij *green public procurement* zetten (publieke) instanties zich ervoor in, opdrachten voor goederen en diensten met verminderde (negatieve) gevolgen voor het milieu bij aanbestedingen voorrang te geven.

Als onderdeel van de ex ante-evaluatie van het programma is een strategische milieubeoordeling uitgevoerd (in Nederland aangeduid als de procedure Plan-m.e.r.)¹⁵ Het doel van de procedure Plan-m.e.r is om bij de besluitvorming over plannen en programma’s het milieu een volwaardige plaats te geven, met het oog op de bevordering van een duurzame ontwikkeling: de procedure is gekoppeld aan plannen of programma’s die (uiteindelijk) kunnen leiden tot concrete projecten of activiteiten met mogelijk belangrijke nadelige gevolgen voor het milieu. Belangrijk hierbij is dat deze concrete projecten of activiteiten op zichzelf m.e.r-plichtig moeten zijn.

De conclusies van de beoordeling zijn opgenomen in het rapport, dat als deel van de ex ante-evaluatie met het voorliggende samenwerkingsprogramma wordt ingediend. Op het moment van indiening heeft het INTERREG V A-programma een zodanig abstractieniveau dat de daarin benoemde activiteiten nog niet concreet genoeg zijn om exact te beoordelen of deze m.e.r.-(beoordeling)plichtig zijn. In de milieubeoordeling behorend in het Plan-m.e.r. is dan ook in ruime zin gekeken naar die activiteiten, die mogelijk een verandering van effecten geven voor de relevante milieuaspecten. Bij de uitvoering van het programma (projecten en initiatieven) zal door de initiatiefnemer per keer beoordeeld moeten

---

¹⁵ PLANMER INTERREG V A-PROGRAMMA DEUTSCHLAND - NEDERLAND 2014 – 2020; Arcadis Nederland BV; Arnhem, 02-08-2013

worden of een plan of activiteit/project m.e.r.-(beoordeling)plichtig is. Over het algemeen blijkt uit het Plan-m.e.r., dat de gekozen investeringsprioriteiten positieve gevolgen zullen hebben voor het programmagebied. Hierdoor krijgt het gehele programma een 'groen licht' naar aanleiding van de stoplicht-methode.

Gelijke kansen en non-discriminatie

De Europese Unie is gebaseerd op de gemeenschappelijke beginselen van vrijheid, democratie en de eerbiediging van de mensenrechten en de fundamentele vrijheden. Wat alle Europese maatschappijen gemeen hebben, is een fundamenteel besef dat alle individuen gelijkwaardig zijn en evenveel kansen in het leven moeten krijgen. Discriminatie ondermijnt deze gemeenschappelijke waarden. Naar aanleiding van de succesvolle uitvoering van de anti-discriminatieraamstrategie van 2005 en het Europees Jaar voor gelijke kansen voor iedereen van 2007, en met de hulp van de Europese instellingen, de maatschappelijke organisaties en de sociale partners, heeft de EU-Commissie in 2008 een mededeling¹⁶ gepresenteerd met daarin een brede aanpak om harder op te treden tegen discriminatie en gelijke kansen te bevorderen.

Bij deze mededeling hoort onder andere een voorstel voor een nieuwe richtlijn die discriminatie op grond van leeftijd, handicap, seksuele geaardheid en godsdienst of overtuiging buiten de werksfeer verbiedt. In haar mededeling "Vernieuwde sociale agenda: kansen, toegang en solidariteit in het Europa van de 21^e eeuw", waar deze mededeling bij hoort, bevestigt de Commissie dat zij zich ervoor sterk maakt dat iedereen dezelfde kansen krijgt om zich volledig te ontplooien.

Om de boven beschreven doelstellingen te kunnen bereiken vraagt de EU in verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 7, om opname van de passende maatregelen om discriminatie op grond van geslacht, ras of etnische afkomst, godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele geaardheid bij de voorbereiding en uitvoering van programma's te voorkomen.

Gelijkheid van mannen en vrouwen

Met de strategie voor de gelijkheid van mannen en vrouwen 2010-2015¹⁷, die in 2010 door de EU-Commissie is gepresenteerd, wordt een belangrijke stap genomen in het verder realiseren van de doelstellingen uit de routekaart voor de gelijkheid van mannen en vrouwen (2006-2010). De strategie vormt het werkprogramma voor de Commissie, pakt de in de in dit kader gedefinieerde voorrangsterreinen op en beschrijft de belangrijkste acties die voor de periode 2010-2015 zijn voorzien. Bovendien is de strategie de basis voor de samenwerking tussen de Commissie, de overige EU-organen, de lidstaten en de overige relevante actoren in het kader van het Europees Pact voor gendergelijkheid.

Kernpunten van de strategie zijn de economische onafhankelijkheid van vrouwen, gelijke salarissen, gelijkheid in de besluitvormingsprocessen, bescherming van waardigheid en ongeschondenheid – een

---

¹⁶ COM(2008)420

¹⁷ COM(2010)491

einde aan geweld op basis van geslacht – en de gelijkheid in het buitenlands beleid. Ook zijn enkele horizontale vragen op het gebied van gelijke behandeling van mannen en vrouwen opgenomen.

Om deze doelen te kunnen bereiken schrijft de EU in verordening (EU) nr. 1303/2013, art. 7 voor om erop toe te zien dat de gelijkheid van mannen en vrouwen en de integratie van het genderperspectief worden meegewogen en bevorderd tijdens de voorbereiding en uitvoering van programma's, onder meer op het vlak van toezicht, rapportage en evaluatie.

De beide grondbeginselen van de gelijkheid van mannen en vrouwen en de discriminatie-bestrijding, maar ook de duurzame ontwikkeling werden zijn bij de opstelling van het samenwerkingsprogramma INTERREG V A Deutschland-Nederland conform art. 7 en 8 van VO (EU) nr. 1303/2013 van toepassing verklaard. Aan deze horizontale doelstellingen werd al in de afgelopen subsidieperiodes en tijdens de programma-uitvoering bijzondere aandacht besteed, zodat nu van deze ervaringen kon worden geprofiteerd. INTERREG-projectinitiatieven zoals het majeure project “GroenGas”, het project “Franchise4Women” en de vele school- en verenigingsuitwisselingen dragen ook nu nog bij aan het verankeren van de grondbeginselen.

Duurzame ontwikkeling, non-discriminatie en gelijkheid van mannen en vrouwen werden ook in het nieuwe programma in de strategische oriëntatie opgenomen, en in het kader van programmamanagement en -evaluatie wordt nagegaan in hoeverre ze bij de ontwikkeling en uitvoering van projecten in acht worden genomen. Hiertoe worden in het monitoringsysteem (zie paragraaf 5.3.2), net als in het INTERREG IV A-programma 2007-2013, indicatoren opgenomen. De lead partner geeft zowel bij de projectaanvraag als in de halfjaarlijkse voortgangsrapportages een stellingname m.b.t. deze indicatoren af. Zo is het voor de programmapartners mogelijk om bijvoorbeeld het gender-perspectief voortdurend te monitoren en elke vorm van discriminatie bij het aanvragen en uitvoeren van projecten te vermijden. Bovendien moet elke aanvrager de effecten van het betreffende project op het milieu in de aanvraag beschrijven en gedurende de projectlooptijd toetsen.

De partners, inclusief de relevante instanties m.b.t. deze thema's, worden in het kader van de duurzame ontwikkeling, non-discriminatie en gelijkheid van mannen en vrouwen in de uitvoering van het programma betrokken (zie o.a. hoofdstuk 5.6). Hierdoor kan aan de voorwaarden uit de nationale partnerschapsovereenkomsten van Duitsland en van Nederland (zie hoofdstuk 6) worden voldaan.

9. Afzonderlijke elementen

9.1 Niet van toepassing

9.2. Prestatiekader (overzichtstabel)

Tabel 24: wordt automatisch door SFC 2014 gegenereerd

9.3. Partners die bij de voorbereiding van het samenwerkingsprogramma betrokken zijn

Deelnemers aan de stakeholderconferenties:

Lingen, 17-04-2013

Alberts	Piet	TechnologieCentrum Noord Nederland
Alting	Frans	Kamer van Koophandel Noord-Nederland
Arens-Fischer	Wolfgang	Hochschule Osnabrück
Baarsma	Gerda	Provincie Fryslan
Bakenhus	Karl Heinz	Landkreis Aurich
Baumann	Katja	MARIKO GmbH
Beck	Peter	ECOS Consult
Beensen	Anke	Niedersächsisches Ministerium für Wirtschaft, Arbeit und Verkehr
Bergink	Marijke	Waterschap Degge en Dinkel
Bernshausen	Reinhard	Bezirksregierung Münster
Bökkerink	Vincent	Gemeente Enschede
Bom	Toon	Gemeente Enschede
Bonhoff	Kathrin	Wirtschaftsförderungsgesellschaft für den Kreis Borken in Ahaus
Boshuizen	Johannes	Provincie Groningen
Bössow	Sarah	Euregio Rhein-Waal
Bouwmeester	Bert	Gemeente Coevorden - Burgemeester
Brinks	Anita	Indes
Brockötter	Jenny	Gemeente Stadskanaal
Brucke	Matthias	Automotive Nordwest
Brugman	Paul	EUREGIO Programmmanagement INTERREG
Bruns	Ludger	Handwerkskammer Münster
Buers	Manfred	Gemeinde Salzbergen
Buijs	Anita	Eems Dollard Regio
Butzin	Anna	Institut Arbeit und Technik
Caspers	Herrie	Provincie Drenthe
Cnubben	Patrick	Energy Valley Foundation
Conrads	Andreas	Landkreis Grafschaft Bentheim
Damen	Ulrich	Ulrich Damen Übersetzungen und Trainings
de Jong	Floor	Gemeente Groningen
de Jong	Henk	Gemeente Emmen
de Regt	Jeanine	Universiteit Twente, MIRA
de Wolf	Hans	Gemeente Oldambt
Deitmer	Michael	Ministerium für Wirtschaft, Energie, Industrie, Mittelstand und Handwerk NRW
Eckstein	Dr. Gerd	Kreis Borken
Eden	Karin	Ems Dollart Region (EDR)
Eggert	Udo	TBR Technische Betriebe Rheine AöR
Everts	Henk	Gemeente Coevorden
Fabich	Bettina	DENIES
Feddermann	Horst	Stadt Aurich
Feil	Dr. Fabian	Niedersächsisches Ministerium für Soziales, Frauen, Familie, Gesundheit und Integration
Franzisky	Helge	VitaAkademie GmbH
Friedrich	Alex W.	UMCG
Fritsch	Uwe	Steinbeis-Transferzentrum Grafschaft Bentheim
Gallinat	Armin	Ems Dollart Region (EDR)

Gawenat	Isabelle	Oldenburger Energiecluster OLEC e.V.
Goeree	Freek	Ems Dollart Region (EDR)
Grave	Josef	Emsländische Landschaft
Groen	Karel	Eems Dollard Regio (EDR)
Hartog	Hans	Recreatieschap Drenthe
Hartwig	Carolin	KreisSportBund Emsland
Hazelaar	Riekus	Gemeente Coevorden
Hellinga	Leo	Gemeente Groningen
Heres	Wubbo	RPM der EDR
Heuwinkel	Dr. Dirk	Landkreis Osnabrück
Honé	Birgit	Staatssekretärin, Niedersächsische Staatskanzlei
Holtkamp	Dr. Gerold	Gemeinsame Technologie-Kontaktstelle der Osnabrücker Hochschulen
Horstman	Annet	Gemeente Hengelo
Hospers	Gert-Jan	Universiteit Twente/ RU Nijmegen
Iurgel	Ido	Hochschule Rhein Waal
Jaegers	Alexander	EUREGIO
Jager	Jan	Stenden Hogeschool/API Institute
Jansen	Nikolaus	Regierungsvertretung Oldenburg
Jobs	Jens	VHS/Volkshochschule Mönchengladbach
Kaus	Angelica	Rijksuniversiteit Groningen
Kazmierczak	Ludger	ARD-Korrespondent Den Haag
Kellner	Wolfgang	Stadt Leer
Kemmerling	Gerhard	Deutsche Rentenversicherung Westfalen (Auskunfts- und Beratungsdienst)
Kettler	Patrick	MKULNV NRW
Kettmann	Franz-Josef	VitaAkademie GmbH
Kewe	Ludger	Samtgemeinde Werlte
Kinzel	Rainer	Stadt Emden
Klemm	Günter	Wirtschaftsförderung Münster GmbH
Klene	Günter	KreisSportBund Emsland e.V.
Klinge-van Rooij	Ingrid	Stichting Energy Valley
Klinke	Marc	Die Nordsee GmbH
Kloppenburg	Minke	Noorderpoort
Knol	Peter Paul	Gemeenschappelijk INTERREG-Secretariaat
Knop	Meike	Stadt Varel Stabsstelle Wirtschaftsförderung
Koch	Stephanie	Transferagentur FH Münster
Kochs	Andreas	Euregio Rhein-Waal
Kramer	Martina	Int. Naturpark Bourtanger Moor - Bargerveen
Krebs	Harald	Landkreis Leer
Kunen	Elke	HAS Hogeschool
Ladwig	Wolfgang	VitaAkademie GmbH
Lanz	Alex	Lanz organisatie & advies bv
Lenzing	Jürgen	Stadt Haren (Ems)
Littooij	Siep	Saxion FHS
Lonnemann	Gregor	Samtgemeinde Freren
Ludden	Sandra	Emsland Touristik GmbH
Luitjens	Eisse	NV NOM
Marechal	Roland	Recreatieschap Drenthe
Melchert	Oliver	Die Nordsee GmbH
Melchert	Thomas	Handwerkskammer Münster
Menkes	Gabor	Ulrich Damen Übersetzungen und Trainings
Meurkes	Herman	Royal HaskoningDHV
Meyer	Dieter	MCON Dieter Meyer Consulting
Moorman	Peter	Provincie Overijssel
Naul	Roland	Willibald Gebhardt Institut e.V.
Neumann	Hartmut	Industrie- und Handelskammer für Ostfriesland und Papenburg
Niessink	Willem	Provinz Groningen

Nowak	Hans	Samtgemeinde Sögel
Ockenga	Heiko	IG-Zeitreise, Netzwerk Geschichte er-leben
Oostenbrink	Jan	EUREGIO
Ostermann	Bernd	Stadt Meppen
Parisius	Bernhard	Staatsarchiv Aurich
Philip	Melanie	VitaAkademie GmbH
Polle	Andreas	Ostfriesland Tourismus GmbH
Raatgering	Hermann-Josef	Wirtschaftsförderungsgesellschaft für den Kreis Borken in Ahaus
Rah	Jendrik	Stadt Emden
Rauch	Mario	Ems Dollart Region (EDR)
Reef	Johannes	DNL-contact
Renner	Tobias	Deutsch-niederländisches Koordinierungsbüro Deltarhein-Ost
Ricke	Heidi	Emsland GmbH
Rijke	Wytze	TCNN
Rodrian	Katrin	Ostfriesische Landschaft
Rolfes	Herbert	Landkreis Emsland
Rölver	Christa	DRV Westfalen (gesetzl. RV)
Rothkegel	Heike	Kamer van Koophandel Noord-Nederland
Ruiter	Albert	Provincie Fryslan
Runde	Ralf	EUREGIO
Salemink	Gerard	Saxion Hogescholen
Scheres	Jacques	azM/MUMC Maastricht
Schilderink	Paul	Ministerie van Economische Zaken
Schmeltzpfenni	Maik	Emsland GmbH / MEMA-Netzwerk
Schmitz	Jan-Hendrik	DNL-contact.de
Scholten	Jan	Syntens Innovatiecentrum
Schöttmer	Heinz	Stadt Meppen
Schouwstra	Peter	Provincie Groningen
Schröer	Dieter	MARIKO GmbH
Schumacher	Frank	Hanze Hochschule Groningen
Seidel	Esther	Bescheinigungsbehörde INTERREG IV A
Sickelmann	Franz-Josef	Regierungsvertretung Oldenburg
Sombekke	Heleen	Wetsus
Spaargaren	Martijn	Gemeinsames INTERREG-Sekretariat
Spoelstra	Anko	Atlas
Stagnet	Jens	Wachstumsregion Ems-Achse e.V.
Steinkamp	Dr. Ing. Helmut	Deutsches Institut für Lebensmitteltechnik e.V.
Tallen	Ludger	t.tallen@geeste.de
Terhorst	Tim	Gemeinsames INTERREG-Sekretariat
Terporten	Frederik	Euregio Rhein-Waal
Többe	Gudrun	Landkreis Osnabrück
Udding	Werna	Provincie Groningen
v.d. Graven	Henk	Gemeente Emmen (NL)
Van der Heijden	Wimjan	Waterschap Groot Salland
van der Kooi	Angelika	EUREGIO
van der Tuuk	Ard	Gedeputeerde Provincie Drenthe
van Ellen	Bernd	Stadt Emden - Wirtschaftsförderung
van Erp	Piet	waterschap regge en dinkel
van Hest	Vanessa	Hezelburcht Consultancy BV
van t Klooster	Josine	University Medical Center Groningen
Verst	Norbert	n.verst@wv-emsland.de
Vervoort	Rien	NutraVit Technology
Vogt	Corina	INCAS3
Vonk	Tineke	Eems Dollard Regio
Vrielmann	Jessica	Regionalmanagerin LAG Südliches Emsland
Wanink	Frederik	DNL-contact

Wemken	Imke	Ostfriesland Tourismus GmbH
Wengert	Julia	Gemeinsames INTERREG-Sekretariat
Wessels	Hermann	Ems Dollart Region (EDR)
Weßels	Dr. Paul	Ostfriesische Landschaft
Westenbrink	Jan Albert	Marketing Drenthe
Wiedermann	Frauke	Hanse Institut Oldenburg - Bildung und Gesundheit GmbH
Wiggers	Marcel	ROC van Twente
Windmulder	Thomas	Regio Twente
Wissink	Frank	Enrichment Technology Company
Wolthuis	Drs. Jochem	NL-D communicatie
Wörtche	Heinrich J.	INCAS3
Zoete	Sjoerd	Euregio Rijn-Waal

Cuijk, 24-04-2013

Ankoné	Harry	Mecon Engineering
Arntz	Svenja	Euregio Rhein-Waal
Baar	Dr. Andreas	Innos Sperlich GmbH
Bahr	Stephanie	Hochschule Niederrhein
Baumgärtner	Martina	Wirtschaftsförderung für den Kreis Viersen mbH/Tourismus
Becker	Rolf	Hochschule Rhein-Waal, Projekt SMART INSPECTORS
Berendse	Sebastiaan	Stichting kiEMT
Beurskens	Twan	Provincie Limburg - Gedeputeerde voor Economie en Grondbedrijf
Blaauw	Henk	HBCB
Bles	Gert-Jan	Candea College
Block	Ralf	BIGATEC Ingenieurbüro für Bioenergie
Blumberg-Osthoff	Angelika	Bezirksregierung Düsseldorf
Bol	Charlotte	Provincie Noord-Brabant
Bongaerts	Will	HAN
Bongert-Boekhout	Hildegard	Kreishandwerkerschaft Borken
Boomsma	Piet	Euregio Rhein-Waal
Bössow	Sarah	Euregio Rhein-Waal
Breuer	Oliver	GIQs e.V.
Brouwer	Emiel	Onderzoekcentrum B-ware
Bruckmann	Dr.-Ing. Tobias	Universität Duisburg-Essen, Campus Duisburg Fakultät für Ingenieurwissenschaften Abteilung Maschinenbau und Verfahrenstechnik Lehrstuhl für Mechatronik
Brugman	Paul	EUREGIO Programmmanagement INTERREG
Brummans	Gertie	H&G Group
Butenhoff	Frank	Ministerium für Wirtschaft, Energie, Industrie, Mittelstand und Handwerk NRW
Chirino	Marvin	Trias Subsidie
Cieraad	Ronald	Kamer van Koophandel Centraal Gelderland
Clappers	Frits	gemeente Nijmegen
Coppes	Bart	Fontys Hogescholen
Cornelissen	Tom	Oost NV
de Boer	Pieter	Provincie Noord-Brabant
de Goeijen	Gerrit	de Goeijen Management Consultancy
de Jong-Jennen	Margot	euregio rijn-maas-noord
de la Court	Thijs	Gemeente Lochem - Wethouder duurzaamheid
de Laat	Joyce	Brainport Development N.V.
de Loë	Diederik	Océ-Technologies B.V.
de Pender	Marcel	Brainport Development

de Ruiter	Heidi	Euregio Rijn-Waal
de Wit	Bert	NV Industriebank LIOF
Deitmer	Michael	Ministerium für Wirtschaft, Energie, Industrie, Mittelstand und Handwerk NRW
Derks	Jan	Climeco Engineering & Consultancy
Deutekom	Jaap	Industriële Kring Land van Cuijk en Noord-Limburg/Teunesen Zand en Grint bv
Dörr	Ellen	Ministerium für Wirtschaft, Energie, Industrie, Mittelstand und Handwerk NRW
Eimers	Petra	Gemeente Gennepe
Eisenmann	Jessica	Bezirksregierung Düsseldorf
Feenstra	Mariëlle	Gemeente 's-Hertogenbosch, directie Stadsbedrijven
Finkenflugel	Jan	Lokaal Belang, gemeente Oude IJsselstreek
Franken	Gerda	Industriële Kring Land van Cuijk en Noord-Limburg/Teunesen Zand en Grint bv
Friedrich	Sally	Euregio Rhein-Waal
Fritz	Christian	Radboud Universiteit Nijmegen // B-Ware research center
Gallinat	Armin	Ems Dollart Region (EDR)
Giesbers	Leo	Bürgermeister der Gemeinde Sonsbeck
Gizler	Gerhard	Nieders. Ministerium für Wirtschaft, Arbeit und Verkehr (Ref. 35)
Goetz	Lothar	Ministerium für Arbeit, Integration und Soziales NRW
Grob	Koen	HaskoningDHV Nederland B.V.
Hanssen	Hans	Noviotech BV
Hellegers	Frans	Text und Sprache Übersetzungsbüro GmbH
Hermanussen	Ton	RMB, adviesdienst Noord Oostbrabant
Heusipp	Gerhard	Hochschule Rhein-Waal
Hoenselaar	Trudy	Kamer van Koophandel Centraal Gelderland
Hoffmann	Bastian	Hochschule Rhein-Waal
Hübers-Buchmann	Ilona	Stadt Hamminkeln
Jaegers	Alexander	EUREGIO
Jannink	Michiel	Demcon Advanced Mechatronics BV
Jansen	Nick	Gemeente Peel en Maas
Janssens	Henri	Ontwikkelingsmaatschappij Oost-Nederland NV
Jongeneel	Jaap	Waterschap Rijn en IJssel
Joon	Jeroen	Gemeente Cuijk
Jousma	Ronald	Ministerie van Economische Zaken
Kamps	Sjaak	Euregio Rhein-Waal
Kaufmann	Joachim	Euregio Rhein-Waal
Kazmierczak	Ludger	ARD-Korrespondent Den Haag
Kloosterboer	Evert	Dienst Landelijk Gebied
Knol	Peter Paul	Gemeenschappelijk INTERREG-Secretariaat
Kochs	Andreas	Euregio Rijn-Waal
Kranz	Annette	Wirtschaftsförderung der Landeshauptstadt Düsseldorf
Kuiper	Saskia	Grontmij
Kuklinski	Michael	Euregioratsmitglied ERW
Landstra	Anne (Herrn)	Brainport Development N.V.
Leerkamp	Peter	Ft Innovations bv
Looschilder	M.P.J.H. (Marc)	Gemeente Millingen aan de Rijn
Lüngen	Ilse	für den LVR Mitglied im Euregiorat
Maessen	Maurice	Gemeente Roermond
Mak	Linette	Landwaard
Marcelis-van Acker	Christianne	Wageningen UR
Meijboom	Pieter	Stadsregio Arnhem Nijmegen
Meisel	Ilka	Ministerium für Wirtschaft, Energie, Industrie, Mittelstand und Handwerk NRW, INTERREG IV C
Menkhaus-Grübner	Dipl.-Ök. Markus	Hochschule Ressort Forschung und Transfer

Moeller	Armin	euregio rhein-maas-nord
Muller	Marnix	Ministerie van Economische Zaken NL
Müller	Norbert	Innos Sperlich GmbH
Nijboer	Hans	Gemeente Lingewaard
Nijhuis	Henk	Gemeente Nijmegen
Nilsen	Ton	Provincie Limburg
Nissen	Ruud	MORE Projectbegeleiding
Nothofer	Dr. Heinz-Georg	Projektkoordination NanoMikroOpto, Cluster NanoMikroWerkstoffePhotonik.NRW; Projekt DIAMANT
Opic	Petar	Provincie Gelderland
Otten	Marjon	Hogeschool Arnhem Nijmegen
Ouwehand	Bas	ERAC
Peeters	Gerard	5*regio Noordoost Brabant
Pieper	Herman	Fractievoorzitter VVD Statenfractie, Voorzitter provinciale werkgroep Internationalisering Adviseur van de Euregioraad, Beleidsadviseur ROC van Twente
Plees	Dirk	Provincie Limburg
Poot	Eric	Head of team Crop and Farm Systems - Wageningen UR Glastuinbouw
Poppema	Jesse	Grontmij
Pril	Marloes	Gemeente Roermond
Raasch	Angelika	Ministerium für Wirtschaft, Energie, Industrie, Mittelstand und Handwerk NRW
Reichartz	Michael	euregio rhein-maas-nord
Remke	Eva	Stichting Bargerveen (Tierökologie, Radboud Universität Nijmegen)
Renner	Tobias	Grensoverschrijdend platform voor Regionaal Waterbeheer
Reuber	Martina	Landwirtschaftskammer Nordrhein-Westfalen
Reyrink	Leo	Grenspark Maas-Swalm-Nette
Rolfes	Herbert	Landkreis Emsland
Rossmesl	Roger	Waterschap De Dommel
Rous	Vicky	Gemeente Venlo
Ruiter	Martin	Wepro Special Projects
Runde	Ralf	EUREGIO
Rutting	Els	Waterschap Rijn en IJssel
Sagurna	Bruno	Stadt Duisburg
Schilderink	Paul	Ministerie van Economische Zaken NL
Schoenaker	Huub	Tarmo
Schomacher	Hedwig	Berufskolleg Vera Beckers Krefeld
Schot	Johan	TU Eindhoven
Schrauwen	Rob	Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisatie (ZLTO)
Schreurs	Martin	PNO
Schrijer	Ivo	Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
Schuurman	Anne-Hendrike	Waterschap Aa en Maas
Siroen	Henk	Gemeente Cuijk
Sloot	Birgit	CDU Ratsfraktion Emmerich am Rhein
Sonneveld	Piet	HAN Universty of Applied Sciences
Spaargaren	Martijn	Gemeenschappelijk INTERREG-Secretariaat
Stoffelen	Jan	Gemeente Boxmeer
Stoschek	Dr. Barbara	Ministerium für Wirtschaft, Energie, Industrie, Mittelstand und Handwerk NRW
Strijbos	Wilma	Waterschap Peel en Maasvallei
te Pas	Sandie	Candea College
Ten Brinke	Dieuwertje	Radboud Universiteit
Terhorst	Tim	Gemeinsames INTERREG-Sekretariat
Terporten	Frederik	Euregio Rhein-Waal
Tonks	Robert	Stadt Duisburg
van 't Wout	Piet	50plus fractie Overijssel

van der Kooi	Angelika	EUREGIO
van der Meer	Wilko	BAS Research & Technology
van Diermen	Margaret	Gemeente Oude IJsselstreek
Van Diessen	Harry	H&G Group
van Hees	Jan	Regio Venlo/Greenport Venlo
van Hees	Tim	Stadt Geldern
van Herwijnen	Rob	Gemeente Arnhem
van Hooff	Wim	Adviesbureau Wim van Hooff
van Hulsteijn	Janine	Gemeente Genneep
van Laarhoven	Wiljan	Promint Projectmanagement
Van Lamoen	Frank	Provincie Noord-Brabant
van Lier	Ton	Gemeente Helmond
van Sambeek	John	UMC St Radboud
Van soest	Karel W.Th.	gemeente Boxmeer
van Steenbergen	Jacques	Provincie Overijssel
van Tillo	Hans	Fontys Hogeschool Kind & Educatie
van Vliet	Peggy	Gemeente Oss
Veelenturf	Kees	NXP Semiconductors
Velter	Peter	Regio Limburg Noord
Verbeeten	Jos	euregio-ambassadeur
Verhaag	Anne	Brainport Development
Verhoeven	Leon	Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
Verkerke	Wouter	Wageningen UR Greenhouse Horticulture
Vermonden	Yvonne	PNO Consultants
Verroen	Juliane	Text und Sprache Übersetzungsbüro GmbH
Wassink	Peter	Gemeente Millingen aan de Rijn
Wellen	Dorien	Radboud Universiteit Nijmegen
Wengert	Julia	Gemeinsames INTERREG-Sekretariat
Wessels	Hermann	Ems Dollart Region (EDR)
Wientjens	Rob	Climeco Engineering & Consultancy
Wijlens	René	Sports & Technology
Wilbers	Paul	Gemeente Ubbergen
Willems	Hein	Solliance
Willemsen	David	Gemeente Arnhem
Wintjes	Mark	Gemeente Wijchen
Zijlstra	Carolien	Wageningen UR
Zoete	Sjoerd	Euregio Rhein-Waal

Reacties in het kader van de publieksconsultatie (februari 2014)

Hochschule Niederrhein
Niedersächsisches Landesgesundheitsamt
EUREGIO e.V.
LIOF
Mariko
Uni Oldenburg / RU Groningen / UMCG Groningen
Dhr. Siroen, Cuijk
Brainport Development
Oost NV
Regio Noordoost-Brabant
TBR Rheine

Provincie Gelderland
Gewinet / Roessingh / HS Osnabrück
Gemeente Nijmegen
Gemeente Groesbeek

9.4 Niet van toepassing

BIJLAGEN

BIJLAGE I

Ontwerpverslag ex ante-evaluatie, inclusief SMB

BIJLAGE II

Schriftelijke bevestiging van de instemming met de inhoud van het samenwerkingsprogramma

BIJLAGE III

Notitie ingaande op de punten die door de EU-Commissie in de **Aide Memoire on the strategy & management, financial & control arrangements** worden beschreven.

Inclusief kaart van het programmagebied